ТРЫМАЙСЯ ПРАЎДЫ

№ 4 (107) 2014

а БАЖУР

ГА «БЕЛАРУСКАЯ АСАЦЫЯЦЫЯ ЖУРНАЛІСТАЎ»
THE BELARUSIAN ASSOCIATION OF JOURNALISTS

REPORTERS WITHOUT BORDERS
FOR PRESS FREEDOM

«Рэпарцёры без межаў»:

Стратэгія рэжыму зразумелая — стварыць умовы, у якіх незалежная журналістыка знікне сама сабой

«Беларускія ўлады працягваюць спробы ўдушэння незалежнага асвятлення падзеяў, настойваючы на тым, што журналісты, якія працуюць на замежныя СМІ, абавязаныя мець акрэдытацыю. Улады таксама нацэліліся на самі замежныя медыя», — гаворыцца ў прэс-рэлізе, распаўсюджаным «Рэпарцёрамі» 26 верасня.

Арганізацыя пераказвае падрабязнасці гісторыі зператрусам у магілёўскага журналіста Аляксандра Буракова і прыгадвае, што гэтыя падзеі супалі з візітам у Беларусь Прадстаўніка АБСЕ па свабодзе СМІ Дуні Міятавіч.

«Разам з сістэматычным удушэннем нешматлікіх крытычна настроеных медыя ўлады распачалі наступ на замежныя СМІ і журналістаў, якія вымушаныя працаваць на іх без акрэдытацыі, бо не могуць атрымаць яе», — заявіў Ёхан Бір, кіраўнік бюро «Рэпарцёраў» у краінах Усходняй Еўропы і Цэнтральнай Азіі. «Стратэгія рэжыму зразумелая — стварыць умовы, у якіх незалежная журналістыка знікне сама сабой», — дадаў ён.

Арганізацыя прыгадвае ў гэтым кантэксце суд па справе пра таварны знак «Белсата», калі спадарожнікавы тэлеканал быў пазбаўлены права выкарыстоўваць сваю назву на тэрыторыі Беларусі.

Беларусь знаходзіцца на 157-м месцы са 180 краін, што ўваходзяць у Індэкс свабоды прэсы «Рэпарцёраў без межаў».

ГА «БЕЛАРУСКАЯ АСАЦЫЯЦЫЯ ЖУРНАЛІСТАЎ»
THE BELARUSIAN ASSOCIATION OF JOURNALISTS

ТРЫМАЙСЯ ПРАЎДЫ!

Выдавец: ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў»
Перыядычнасць: 1 раз у 3 месяцы
Выдаецца са снежня 2000 г.
№ 4 (107) 2014 г.

Галоўны рэдактар
Уладзімір Барысавіч Дзюба

Фота на вокладках —
Генадзь Верацінскі
Photo.bymedia.net
Архіў «А»

Выданне зарэгістравана ў Міністэрстве інфармацыі Рэспублікі Беларусь, рэгістрацыйны № 833 ад 04.12.2009 г.

Падпісана да друку 20.10.2014 г.
Дата выхаду 31.10.2014 г.
Фармат 60x84/8.
Папера афсетная.
Друк афсетны. Ум. друк. арк.
Наклад 600 асобнікаў.
Заказ №
Распаўсюджваецца бясплатна.

Адрас рэдакцыі:
220030, г. Мінск,
вул. Камсамольская, 7–32.
Тэл./факс: (017) 203-63-66,
(029) 126-70-98
E-mail: abajur@baj.by,
baj@baj.by
Сайт: www.baj.by

Друкарня ТАА «МЕДЫСОНТ»
ЛП № 02330/0552782 ад 01.10.2010 г.
Адрас: 220004, г. Мінск, вул. Ціміразева, 9.
Тэл.: (017) 203-74-10, 203-53-41,
(029) 623-74-10
medisont@gmail.com
www.medisont.com

Жанна Літвіна:

Улада распачала новую кампанію супраць незалежных журналістаў

Прынятая палітычная пастанова пра новы вiток рэпрэсiй супраць незалежных СМI.

Старшыня «Беларускай асацыяцыі журналістаў» Жанна Літвіна патлумачыла, у чым корань усіх праблем беларускіх незалежных журналістаў, адкуль узялася новая хваля праследаў прадстаўнікоў СМІ з боку ўладаў і якім чынам можна паўплываць на сітуацыю з дапамогай міжнароднай супольнасці.

— Колькасць выпадкаў судовых разглядаў у дачыненні да незалежных журналістаў з кожным месяцам расце. З чым вы звязваеце такую павышаную актыўнасць уладаў менавіта цяпер?

— Я б усю сённяшнюю сітуацыю разглядала ў кантэксце сістэмнай і паслядоўнай палітыкі, якая праводзіцца ў дачыненні як да СМІ, так і да асобных журналістаў, матэрыялы якіх немагчыма цэнзураваць, кантраляваць і накіроўваць. Больш за ўсё мы занепакоеныя сітуацыяй, якая склалася з красавіка гэтага года. Тады ў дачыненні да журналістаў нашы ўлады пачалі выкарыстоўваць артыкул 22.9 Адміністрацыйнага кодэкса, а гэта «незаконны выраб і распаўсюд прадукцыі СМІ». Уся абсурднасць сітуацыі палягае якраз у гэтым факце. З аднаго боку, людзі прыцягваюцца да адказнасці за працу без акрэдытацыі, а па сутнасці, судзяць іх паводле артыкула аб незаконнай прадукцыі СМІ. Гэты артыкул, на які спасылаюцца як супрацоўнікі сілавых структур, так і прадстаўнікі судовай сістэмы, не прадугледжвае адказнасці за дзейнасць без акрэдытацыі. Гэта значыць, што, па сутнасці, паміж працай без акрэдытацыі і незаконным вырабам і распаўсюджваннем прадукцыі СМІ ставіцца знак роўнасці. Але ж журналіст не займаецца вырабам прадукцыі! Ён толькі рыхтуе матэрыял. У такіх выпадках да адказнасці неабходна прыцягваць рэдакцыю, а не асобнага журналіста.

— Хто з журналістаў трапіў пад гэтую новую хвалю праследу?

— Паводле новага артыкула праходзілі і Алесь Дзянісаў за супрацоўніцтва з тэлеканалам «Белсат», і Алесь Залеўскі, які наогул з'яўляецца штатным супрацоўнікам польскага тэлебачання, і Андрэй Мялешка. Гэтыя тры выпадкі былі звязаныя са штрафамі: кожнага аштрафавалі на 4,5 мільёна рублёў. Паралельна былі папярэджанні, якія выносіліся і Юрыю Дзешуку, і Яўгену Скрабцу. Гомельская абласная пракуратура вынесла папярэджанне Юліі Сівец і Мікалаю Бянько.

Але самы недарэчны выпадак, вядома, звязаны з гісторыяй Марыны Малчанавай. Днямі ў Бабруйску адбылося чарговае судовае разбіральніцтва паводле яе справы, і ўражваюць тыя дэталі, якія ўсплылі падчас паседжання. Высветлілася, што ў судовай справе Марына Малчанава знайшла дакументы, якія тычыліся суда над журналістам Алесем Залеўскім,

з пазнакай «Для суддзі». Гэта ўсё тыя факты, якія пацвярджаюць сістэмнасць дзеянняў уладаў.

— Ці не звязаны пераслед журналістаў «Белсата» са справай супраць самога тэлеканала аб неправамернасці выкарыстання гандлёвага знака?

— Так, я разглядаю гэта ў адным ланцугу са справай «Белсата». Судовая калегія ў пачатку верасня прыняла пастанову пра неправамернасць выкарыстання ў нашай краіне таварнага знака «Белсат». Гэта даволі складаная гісторыя. Зноў жа, на судзе Марыны Малчанавай высветлілася, што падпалкоўнік міліцыі Радзько ўводзіў маніторынг інтэрнэт-выданняў з мэтай выяўлення выказванняў грамадзян супраць супрацоўнікаў міліцыі. І раптам ён трапляе ў матэрыял Марыны Малчанавай на тэлеканале «Белсат» пра дабрачынны рух. Гэтыя дзіўныя выпадкі толькі даказваюць тое, што ўсё гэта з'яўляецца мэтанакіраваным пераследам незалежных журналістаў.

— Дарэчы, мабыць, пад гэтую «кампанію» уладаў трапіў і наш сайт...

— Абсалютна зразумела, што «Хартыя-97» на сённяшні дзень — гэта той СМІ, які немажліва кантраляваць, ім нельга кіраваць і яго нельга цэнзураваць. І таму, магчыма, блакаванне вашага сайта ў Беларусі было адным з пробных крокаў на той выпадак, калі спатрэбіцца больш жорстка абмяжоўваць доступ да інфармацыі.

— Ці не падаецца вам дзіўным, што сітуацыя стала абвастрацца паралельна з дыялогам паміж Захадам і ўладамі? Напрыклад, менавіта падчас візіту прадстаўніка АБСЕ ў пытаннях свабоды слова Дуні Міятавіч у Мінск адбылося чарговае затрыманне журналіста з адабраннем тэхнікі.

— Насамрэч тут адсутнасць усякай логікі. З аднаго боку, падчас візіту перад Дуняй Міятавіч адкрываюцца дзверы ў кабінеты міністра замежных спраў, міністра інфармацыі, і паралельна менавіта ў той дзень, як гэта было адзначана ў пратаколах, прайшоў «агляд памяшканняў» у журналіста Аляксандра Буракова ў Магілёве, былі канфіскаваныя камп'ютары, сістэмныя блокі, флэшкі. Гэта значыць, з аднаго боку, нам бы вельмі хацелася, каб імідж Беларусі ўспрымаўся вельмі станоўча, а паралельна ўнутры краіны так несвоечасова адбываюцца гэткія «цуды».

— Ці ёсць у новай кампаніі ўладаў супраць незалежных беларускіх журналістаў нейкае лагічнае тлумачэнне?

— Лепш за ўсё гэтую хвалю нагнятання сітуацыі можна было б звязаць з набліжэннем чарговай прэзідэнцкай кампаніі. Аднак я схіляюся да іншага тлумачэння: проста на нейкім узроўні была прынятая палітычная пастанова. А ўвогуле, калі да гэтай праблемы падыходзіць глабальна, яна заключаецца ў нашым заканадаўстве. На працягу некалькіх апошніх гадоў БАЖ увесь час дамагаецца перагляду хоць бы той нормы закона аб СМІ, якая вызначае фармулёўку паняцця «журналіст» у Беларусі. У нас няма паняцця «журналіст», але прапісанае паняцце «журналіст СМІ». Адсюль усе нашы праблемы і ўсе канфліктныя сітуацыі. Бо «журналіст СМІ» — гэта чалавек, які звязаны з канкрэтнай рэдакцыяй нейкімі працоўнымі дамоўленасцямі, гэта штатны супрацоўнік. Такім чынам, выпадае цэлы шэраг людзей, якія не працуюць у штаце, хоць могуць і з'яўляцца журналістамі паводле адукацыі, і займацца журналісцкай практыкай. Аднак згодна з нашым заканадаўствам аб СМІ гэтыя людзі знаходзяцца па-за законам.

— Ці пад сілу беларускім праваабаронцам і прадстаўнікам НДА паўплываць на сітуацыю з законам аб СМІ знутры краіны?

— Былі звароты ў гэтым пытанні пасля абрання новага складу Нацыянальнага сходу. Звярталіся мы і ў нашу профільную камісію па правах чалавека, рэлігійных дачыненнях і СМІ. Але пасля кансультацый членаў камісіі з міністэрствам інфармацыі мы атрымалі адказ, што перагляд і нават абмеркаванне недасканалых артыкулаў закона ў нашай краіне проста немэтазгодныя. Аднак паводле логікі, вядома ж, усе гэтыя змены ў законы павінен уносіць менавіта наш Нацыянальны сход.

— Як міжнародная супольнасць можа паўплываць на змяненне беларускага закона аб СМІ?

— Я была б толькі радая, калі б падчас перамоваў з прадстаўнікамі еўрапейскіх інстытутаў уздымалася вось гэтае пытанне. Патрэбныя змены ў законе і заканчэнне пераследу журналістаў за працу без акрэдытацыі. Замест інстытута забароны журналісцкай дзейнасці неабходнае ўвядзенне ў краіне інстытута заяўнай формы акрэдытацыі, як ва ўсіх цывілізаваных дзяржавах. На сённяшні дзень гэты закон — эпіцэнтр нашых праблем, і нам вельмі важна, каб да нашага голасу далучыліся галасы еўрапейскіх палітыкаў. Дарэчы, Дуня Міятавіч падчас сваіх сустрэч звяртала ўвагу на гэтую праблему і агучвала неабходнасць адмены інстытута акрэдытацыі ў нашай краіне.

— Як БАЖ плануе рэагаваць на новую хвалю ціску на журналістаў з боку ўладаў?

— Цяпер, што да ўсіх гэтых фактаў, БАЖ рыхтуе зварот, які ўжо бліжэйшымі днямі будзе накіраваны ў Міністэрства ўнутраных спраў, у Генеральную пракуратуру, у Міністэрства замежных спраў. За гэтым ужо зусім відавочная цэлая тэндэнцыя пераследу, і мы абавязаны нейкім чынам супрацьстаяць.

www.charter97.org

Заява

ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў» у сувязі з пераследам журналістаў за супрацоўніцтва з замежнымі медыя

ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў» заяўляе пра неправамернасць пераследу рэпарцёраў, чые імёны і матэрыялы з'яўляюцца ў замежных СМІ. Ціск на такіх журналістаў мае адкрыты характар запалохвання і шантажу і супярэчыць нормам нацыянальнага заканадаўства і міжнародным абавязкам Рэспублікі Беларусь у галіне забеспячэння свабоды распаўсюду інфармацыі.

25 верасня суд Бабруйскага раёна і г. Бабруйска аштрафаваў на 32 базавыя велічыні (4 800 000 рублёў) журналістку недзяржаўнай газеты «Бобруйский курьер». Яе абвінавацілі ў «незаконным вырабе і распаўсюдзе прадукцыі СМІ» (арт. 22.9 КаАП РБ). Паводле пратакола, складзенага падпалкоўнікам міліцыі Сяргеем Рудзько, журналістка «здзейсніла інтэрв'юяванне грамадзянкі... не маючы адпаведнай акрэдытацыі на ажыццяўленне прафесійнай дзейнасці журналістаў замежных СМІ». Нагода для завядзення справы — матэрыял за подпісам Марыны Малчанавай на сайце спадарожнікавага тэлеканала «Белсат».

Асаблівую занепакоенасць выклікае інфармацыя, якую Марына Малчанава паведаміла суду на слуханнях 23 верасня: пры азнаямленні з матэрыяламі сваёй справы яна выявіла ў іх матэрыялы іншай адміністрацыйный справы, аналагічнай па змесце і вырашанай не на карысць журналіста. (Фотакопія ў журналісткі ёсць.) Гаворка ідзе пра справу Алеся Залеўскага, з якога сёлета ў маі Карэліцкі раённы суд пастанавіў спагнаць 4,5 млн рублёў (30 базавых велічынь) за супрацу з тэлеканалам «Белсат». Журналістка небеспадстаўна лічыць, што гэтыя дакументы маглі аказаць ціск на суд, пра што яна і паінфармавала Міністэрства юстыцыі. Аднак адкласці слуханні да атрымання адказу ад гэтага ведамства суд адмовіўся.

Некалькімі днямі раней, 16 верасня, у Магілёве супрацоўнікі Ленінскага РАУС правялі агляды кватэр журналіста Аляксандра Буракова і яго бацькоў. Некалькі супрацоўнікаў органаў унутраных спраў раніцай фактычна ўварваліся ў кватэру А. Буракова на падставе пастановы, падпісанай часовым выканаўцам абавязкаў начальніка ААПП Ленінскага РАУС г. Магілёва У. С. Пугачовым і санкцыянаванай пракурорам г. Магілёва М. Б. Вульвачам. Забраўшы камп'ютарную тэхніку ў журналіста, супрацоўнікі правялі агляд у кватэры яго бацькоў (па іншым адрасе), адкуль таксама вынеслі сістэмныя блокі камп'ютараў.

Падставай для правядзення міліцэйскай аперацыі стала размяшчэнне некалькіх артыкулаў А. Буракова на сайце www.dw.de. Супрацоўнікі міліцыі запэўнілі журналіста, што прэтэнзій да зместу артыкулаў няма, але сам факт размяшчэння матэрыялаў на сайце «Нямецкай хвалі» (руская рэдакцыя якой існуе толькі ў інтэрнэт-варыянце) дае падставы для адміністрацыйнага пераследу. Падаўшы свой матэрыял для публікацыі на замежным сайце, журналіст нібыта парушыў заканадаўства аб СМІ, паколькі не атрымаў акрэдытацыі Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь.

Кропка ў гэтай справе пакуль не пастаўлена: 30 верасня журналіста ў чарговы раз выклікаюць у міліцыю, дзе будзе вырашацца лёс гэтай адміністрацыйнай справы.

ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў» звяртае ўвагу, што палажэнні арт. 22.9 Кодэкса аб адміністрацыйных правапарушэннях «Парушэнне заканадаўства аб сродках масавай інфармацыі» не ў першы раз выкарыстоўваюцца неправамерна ў дачыненні да журналістаў, якія накіроўваюць свае матэрыялы ў замежныя медыя. Такая практыка парушае як унутранае заканадаўства Рэспублікі Беларусь, так і міжнародныя абавязальніцтвы нашай дзяржавы ў сферы свабоды выказвання меркавання.

Арт. 22.9 КаАП, на які спасылаюцца супрацоўнікі сілавых структур, НЕ ПРАДУГЛЕДЖВАЕ адказнасці за дзейнасць без акрэдытацыі. Прыраўноўванне «працы без акрэдытацыі» да незаконнага вырабу і распаўсюду прадукцыі СМІ неправамернае хаця б таму, што прадукцыю масавай інфармацыі выробляе не журналіст, а рэдакцыя СМІ, і яе распаўсюдам займаецца, зноў жа, рэдакцыя СМІ, а не аўтар. Гэта адназначна вынікае з арт. 1 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб сродках масавай інфармацыі» (пункты 6, 7, 12).

Больш за тое, патрабаванне акрэдытацыі беларускіх грамадзян у МЗС Беларусі для атрымання і распаўсюду інфармацыі парушае Канстытуцыю і міжнародна-прававыя абавязальніцтвы Рэспублікі Беларусь.

Арт. 34 Асноўнага закона гарантуе грамадзянам Рэспублікі Беларусь права на атрыманне, захоўванне і распаўсюд поўнай, дакладнай і своечасовай інфармацыі пра дзейнасць дзяржаўных органаў, грамадскіх аб'яднанняў, палітычнае, эканамічнае, культурнае і міжнароднае жыццё, стан навакольнага асяроддзя.

Пра гэтае ж права гаворыцца і ў арт. 19 Міжнароднага пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах (МПГПП), ратыфікаванага Рэспублікай Беларусь. У адпаведнасці з часткай 2 гэтага артыкула кожны чалавек мае права шукаць, атрымліваць і распаўсюджваць усялякага роду інфармацыю і ідэі незалежна ад дзяржаўных межаў вусна, пісьмова ці сродкамі друку альбо мастацкіх формаў выказвання, альбо іншымі спосабамі на свой выбар.

У адпаведнасці з Асноўным законам карыстанне інфармацыяй можа быць абмежавана толькі для абароны гонару, годнасці, асабістага і сямейнага жыцця грамадзян і поўнага ажыццяўлення імі сваіх правоў.

Дзеянні журналістаў-фрылансераў (г. зн. тых, якія не знаходзяцца ў штаце СМІ і якія прапануюць свае матэрыялы розным медыя, як беларускім, так і замежным) не падпадаюць ні пад адну з дапушчальных падстаў для абмежавання права на атрыманне, захоўванне і распаўсюд інфармацыі. Больш за тое, пераслед журналістаў за прафесійную дзейнасць і грамадзян за рэалізацыю правоў, гарантаваных Канстытуцыяй, парушае палажэнні Асноўнага закона краіны, узятыя ёю на сябе міжнародныя абавязальніцтвы, падрывае імідж Рэспублікі Беларусь.

Звяртае на сябе ўвагу факт, што правядзенне агляду ў кватэрах А. Буракова і яго бацькоў і забранне аргтэхнікі (гэтаксама як і здзейсненыя ў гэты ж дзень затрыманні трох журналістаў у Мінску) адбыліся падчас візіту ў краіну прадстаўніка АБСЕ па пытаннях свабоды СМІ Дуні Міятавіч. Пытанні акрэдытацыі журналістаў і ўзаемадзеяння прадстаўнікоў прэсы і супрацоўнікаў праваахоўных органаў былі ў цэнтры ўвагі падчас сустрэч Міятавіч з беларускімі службовымі асобамі, аднак, на жаль, гэта не прадухіліла парушэння правоў журналістаў.

ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў» пратэстуе супраць пераследу ў адміністрацыйным парадку журналістаў, якія размяшчаюць свае матэрыялы ў замежных медыя.

Мы патрабуем:

— каб супрацоўнікі органаў унутраных спраў, іншых дзяржаўных органаў і іх службовыя асобы спынілі адміністрацыйны пераслед журналістаў-фрылансераў і ціск на іх у сувязі з размяшчэннем імі матэрыялаў у замежных СМІ;

— каб упаўнаважаныя службовыя асобы апратэставалі судовыя рашэнні, вынесеныя ў дачыненні да журналістаў па ч. 2 арт. 22.9 Кодэкса аб адміністрацыйных правапарушэннях;

— каб суб'екты нарматворчасці Рэспублікі Беларусь прывялі акты заканадаўства Рэспублікі Беларусь у сферы свабоды выказвання меркавання ў адпаведнасць з Канстытуцыяй і МПГПП.

Прынята Праўленнем ГА «БАЖ» 26.09.2014 г.

Тэкст заявы ГА «БАЖ» накіраваны 26 верасня Генеральнаму пракурору, міністру ўнутраных спраў, старшыні Камісіі па правах чалавека, нацыянальных зносінах і СМІ Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу, а таксама старшыні Вярхоўнага Суда. Да заявы прыкладзены вытрымкі з матэрыялаў маніторынгу ГА «БАЖ» датычна выпадкаў пераследу журналістаў за супрацоўніцтва з замежнымі СМІ без акрэдытацыі.

Брэсцкім фрылансерам настойліва прапануюць «змяніць прафесію»

Сярод беларускіх журналістаў, якім у 2014 годзе органамі пракуратуры вынесены папярэджанні за супрацоўніцтва з замежнымі СМІ, ёсць два фрылансеры з Брэста — Яўген Скрабец і Максім Хлябец. Іх гісторыі ў нечым падобныя, але маюць і адметныя асаблівасці.

Алег СУПРУНЮК

«Цікавасць» да журналісцкай дзейнасці Яўгена Скрабца з боку адпаведных структур з'явілася яшчэ пяць гадоў таму. Тады матэрыялы ў пракуратуру Брэсцкай вобласці трапілі з мясцовага ўпраўлення Камітэта дзяржаўнай бяспекі, супрацоўнікі якога ўважліва «маніторылі» сайт Беларускага Радыё Рацыя, вышукваючы там публікацыі за подпісам Скрабца. У КДБ прыйшлі да высновы, што Яўген ажыццяўляе прафесійную дзейнасць журналіста замежнага сродка масавай інфармацыі на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь без акрэдытацыі, а пракуратура з гэтымі высновамі пагадзілася. У выніку ў верасні 2009 года брэсцкаму фрылансеру было вынесена афіцыйнае папярэджанне.

Яўген Скрабец адзначае цікавую падрабязнасць: тэкст гэтага папярэджання ўручылі яму ў дзень прызыву на вайсковую службу, а пазней пракурорскі дакумент нават быў падшыты да асабістай справы прызыўніка. Прычым у войска Яўгена, які акрамя працы фрылансерам займаецца актыўнай грамадскай дзейнасцю, забралі, не зважаючы на тое, што хлопец меў сур'ёзнае захворванне спіны. Аднак і паўторная медычная камісія, што збіралася паводле настойлівага патрабавання ваенкамата, прызнала Скрабца прыдатным для службы.

Пасля войска была вучоба ў Польшчы, а калі неўзабаве Яўген вырашыў працягнуць сваю журналісцкую дзейнасць, дык зноў пачаў адчуваць надакучлівую ўвагу з боку праваахоўных структураў. Справа дайшла да таго, што 21 сакавіка 2014 года брэсцкага фрылансера выклікалі ў гарадскую пракуратуру «дзеля апытання». Паводле слоў Скрабца, памочнік пракурора Алена Паўлава, якая рыхтавала адпаведны дакумент, задала два пытанні. *«Яна цікавілася, ці маю я акрэдытацыю як прадстаўнік Радыё Рацыя ў Беларусі, а таксама ці публікаваў я ў якіх-небудзь СМІ матэрыялы, што дыскрэдытуюць Рэспубліку Беларусь, яе ўнутраную і знешнюю палітыку»,* — кажа Яўген. Ён адмовіўся адказваць на гэтыя пытанні, а таксама падпісваць адпаведны пратакол.

Але выглядае так, што для пракуратуры Брэста гэта ўжо было неістотна, бо праз дзесяць дзён, 31 сакавіка, у згаданай установе Скрабцу абвесцілі, што ён зноў афіцыйна папярэджаны «аб недапушчальнасці супрацьпраўных дзеянняў». Папярэджанне тычылася публікацый журналіста на сайце Беларускага Радыё Рацыя. Адметна, што ў пісьмовым выглядзе тэкст гэтага папярэджання ў пракуратуры выдаць адмовіліся. Яўген адразу ж напісаў у пракуратуру заяву з просьбай зрабіць копію папярэджання, неабходную для далейшага абскарджання, аднак дазволу так і не дачакаўся.

Дарэчы, «прыгоды» для Скрабца працягваліся і пасля вынесенага папярэджання: напрыканцы красавіка Яўгена выклікалі ў міліцыю з той жа фармулёўкай — «дзеля апытання». Гэтым разам размова пачалася з таго, што ён нібыта падобны да ўдзельніка бойкі, якая здарылася ў горадзе ў лютым, а пазней у фрылансера ў чарговы раз пыталіся пра супрацоўніцтва з Беларускім Радыё Рацыя.

Яшчэ праз месяц Скрабец быў затрыманы ў Брэсце каля дома, дзе жыве, невядомымі асобамі ў цывільным (пазней высветлілася, што гэта былі супрацоўнікі АМАП). Журналіста прывезлі ў міліцэйскі пастарунак і абвінавацілі ў «дробным хуліганстве» — як шмат каго з апазіцыйных палітыкаў і грамадскіх актывістаў. Суд пагадзіўся са сведчаннямі міліцыянтаў, што даводзілі пра лаянку, нібыта пачутую з вуснаў Яўгена Скарбца, і пакараў яго адміністрацыйным арыштам на 10 сутак.

І гэта, як кажуць, яшчэ не фініш. У жніўні фрылансер вырашыў распавесці, як настойліва заклікалі яго да «супрацоўніцтва» з мясцовым КДБ. Яўген спрабаваў было ўладкавацца

ў аўтобусны парк горада Брэста па атрыманай раней спецыяльнасці — у сектар турызму, маркетынгу і знешнеэканамічнай дзейнасці. Пасля папярэдніх размоваў з кіраўніцтвам аўтобуснага парка Скрабец быў запрошаны на выніковую гутарку, пра якую ён распавядае так: «*Калі прыйшоў на гэтую сустрэчу, мне адразу далі зразумець, што далейшае супрацоўніцтва залежыць ад размовы з двума людзьмі, якія чакаюць у суседнім пакоі — кабінеце галоўнага інжынера. Я адразу здагадаўся, што гэта за людзі, аднак тое была першая мая спроба сапраўды ўладкавацца па спецыяльнасці (бо скончыў універсітэт у Вроцлаве па спецыяльнасці "Турызм і рэкрэацыя"), і ў мяне былі ілюзіі, што гэтыя асобы папросту папярэдзяць мяне — маўляў, праца ў дзяржаўнай установе не мусіць перасякацца з грамадскай ды журналісцкай дзейнасцю. Аднак ілюзіі зніклі, як толькі ўвайшоў у памяшканне. Гутарка была працяглай, і размова з супрацоўнікамі КДБ тычылася шмат якіх сфер дзейнасці (у тым ліку канкрэтных асобаў і сродкаў масавай інфармацыі). Да таго ж хлопцы з ходу пачалі дзяліцца досыць багатай інфармацыяй пра маё жыццё за апошні год, кантакты, паездкі, учынкі і нават пра зусім асабістае. У выніку прагучала прапанова быць з імі на "кантакце", за што атрымаю шмат карыснага, але для пачатку трэба падпісаць некаторыя паперкі: нібыта на выпадак "тэрарызму". Натуральна, я адмовіўся, пасля чаго вярнуўся да дырэктара аўтобуснага парка і распавёў, якое мне "супрацоўніцтва" прапанавалі, але я не пагадзіўся. Дырэктар прамаўчаў і толькі паціснуў руку на развітанне...*»

І хоць падаецца, што гэтая гісторыя толькі ўскосна мае дачыненне да журналісцкай дзейнасці, яна выразна сведчыць, што беларускія фрылансеры адчуваюць пераслед ужо не толькі, калі супрацоўнічаюць з замежнымі СМІ, але і ўвогуле — калі жадаюць працаваць у нейкай іншай сферы. Фактычна забараніўшы гэтым людзям працаваць у якасці журналістаў, пэўныя структуры ствараюць перашкоды, калі «занадта актыўныя» хочуць рэалізаваць сябе ў чымсьці яшчэ.

Яшчэ аднаму незалежнаму журналісту — Максіму Хлябцу — пракуратура Брэсцкай вобласці сёлета таксама вынесла афіцыйнае папярэджанне «аб недапушчальнасці здзяйснення правапарушэнняў» за тое, што супрацоўнічае з замежным СМІ (з Беларускім Радыё Рацыя) без акрэдытацыі. Максіму даслалі позву, паводле якой ён 11 чэрвеня наведаў установу, дзе старшы пракурор аддзела па наглядзе за выкананнем заканадаўства і законнасцю прававых актаў Ніна Бахарава ўручыла згаданае папярэджанне, падпісанае намеснікам пракурора Брэсцкай вобласці Аляксандрам Точкам.

З тэксту дакумента вынікае, што доказам супрацоўніцтва журналіста з замежным СМІ пракуратура лічыць два артыкулы, размешчаныя на сайце racyja.com больш чым за год да вынесенага папярэджання — у сакавіку 2013 года. Цікава, што адна з публікацый, якая ўзгадваецца пракуратурай, тычыцца падрыхтоўкі да старажытнага абраду «Гуканне вясны», а другая — святкавання Дня паэзіі.

Варта заўважыць, што на пачатку 2014 года Хлябца таксама выклікалі ў міліцыю — нібыта ў якасці сведкі па адміністрацыйнай справе, распачатай паводле акцыі пратэсту супраць смяротнага пакарання, якая праходзіла ў Брэсце. Аднак размова падчас допыту тычылася зусім не гэтай справы, а працы фрылансера. Як распавёў Максім, міліцыянты казалі, што «ўсё ведаюць» пра яго журналісцкую дзейнасць. «*Мне нават прадэманстравалі фотаздымкі, якія, на іх погляд, пацвярджаюць маю супрацу з Беларускім Радыё Рацыя, зарэгістраваным у Беластоку,* — адзначыў Хлябец. — *Напрыканцы працяглай размовы міліцыянты прапанавалі "супрацоўнічаць" з імі — дзяліцца патрэбнай ім інфармацыяй. На гэта я, безумоўна, адказаў адмовай і паведаміў, што буду распаўсюджваць змест гутаркі ў медыях*».

Максім Хлябец перакананы, што пракурорскае папярэджанне — працяг той самай гісторыі, калі ён не пажадаў ісці на сумнеўнае «супрацоўніцтва» і распавёў пра гэта ў СМІ. «*Можа, было вырашана напужаць мяне яшчэ чым-небудзь — з разлікам на тое, што я спалохаюся, пачну з імі супрацоўнічаць альбо спыню сваю дзейнасць у якасці фрылансера*», — выказаў меркаванне брэсцкі журналіст.

Максім заўважыў, што ціск на фрылансераў і незалежных журналістаў апошнім часам значна ўзмацніўся (пра што сведчыць і маніторынг правоў журналістаў, які ладзіць ГА «БАЖ»).

«*Безумоўна, я б звязваў гэта з прэзідэнцкімі выбарамі, якія маюць адбыцца ў 2015 годзе. Але мне падаецца, што сістэма проста працуе па накатанай схеме, дзе ёсць нейкі план, а незалежных журналістаў ці апазіцыянераў можна беспадстаўна прыцягнуць да адказнасці — "пасадзіць на суткі" ці аштрафаваць. Дзяржава проста зарабляе на гэтым грошы*», — пасміхаецца Максім.

Ён кажа, што ціск і «пільная ўвага» з боку структур, якія не толькі па назве лічацца сілавымі, ускладняе працу і жыццё.

«*Вельмі складана атрымаць акрэдытацыю! Часам баішся падпісацца сваім прозвішчам, бо можаш атрымаць штраф ці папярэджанне. Але працаваць можна, калі па-сапраўднаму гэтага жадаць. Вядома, былі ў галаве думкі з'ехаць з краіны. Калі што, на будоўлі заўсёды месцы знойдуцца. (Усміхаецца.) Але ўсё ж вера ў лепшае яшчэ ёсць,* — прызнаецца калега. — *Дапамагаюць размовы з людзьмі, якія вераць у лепшыя часы і гатовыя змагацца за будучыню. Прычым змагарства — гэта не захоп улады з аўтаматамі. Рабіць Беларусь трошачкі лепшай — гэта цудоўна. А парады калегам? Любіць сваю працу і рабіць яе якасна. Дапамагаць такім жа, як і ты сам*».

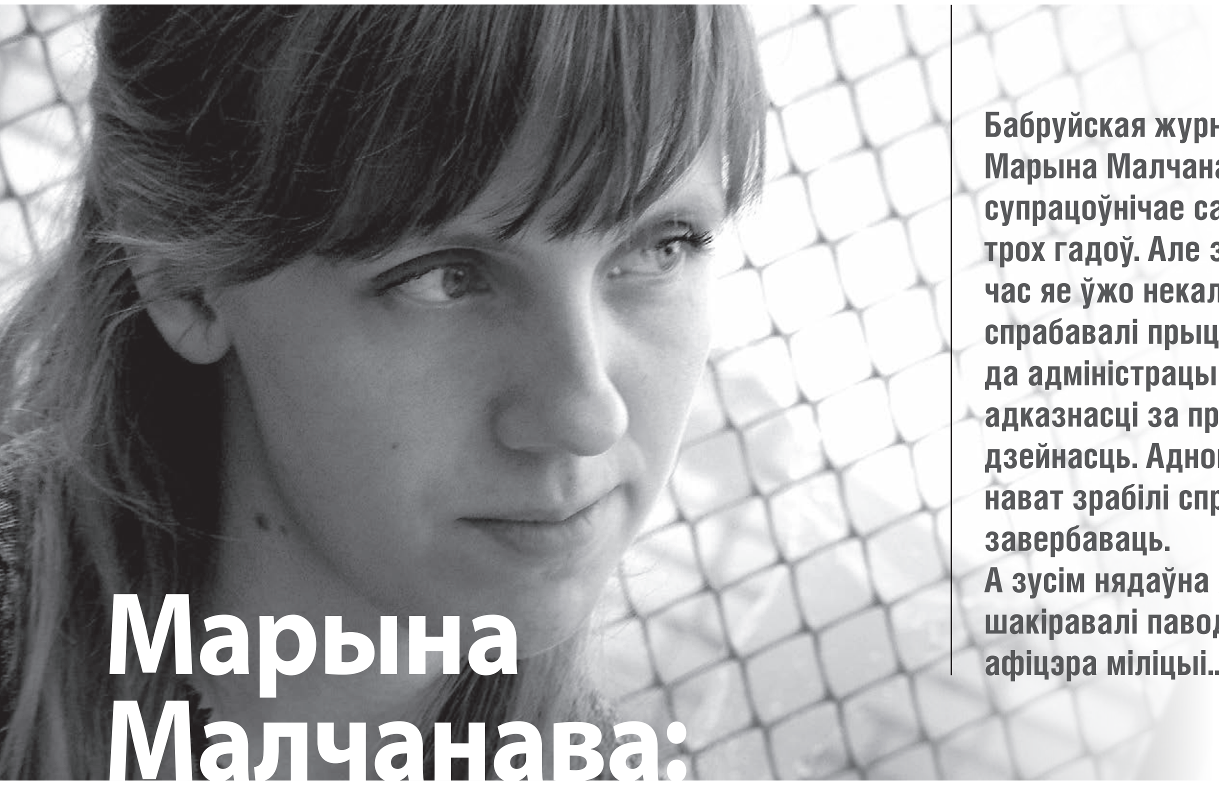

Бабруйская журналістка Марына Малчанава супрацоўнічае са СМІ каля трох гадоў. Але за гэты час яе ўжо некалькі разоў спрабавалі прыцягнуць да адміністрацыйнай адказнасці за прафесійную дзейнасць. Аднойчы нават зрабілі спробу завербаваць. А зусім нядаўна яе проста шакіравалі паводзіны афіцэра міліцыі..

Марына Малчанава: «Калі быць журналістам — то толькі незалежным»

Журналістыка — маё пакліканне

— Раскажыце, калі ласка, хто вы па адукацыі, чаму вырашылі стаць журналістам?

— Я з Бабруйска — тут нарадзілася, скончыла школу. Пасля вучылася ў Еўрапейскім Гуманітарным Універсітэце. Вывучала культурную спадчыну і турызм. Паводле адукацыі я — магістр культурнай спадчыны.

У журналістыку я трапіла насамрэч выпадкова. Хоць і кажуць, што нічога не бывае выпадковым. Падчас навучання ў магістратуры працавала ў бабруйскім раённым музеі. І там пазнаёмілася з рэдактарам раённай газеты. Яна і прапанавала мне весці краязнаўчую рубрыку «Родны кут». Вось так усё і пачалося. Потым, праз год, паколькі раённая газета — не тое месца, дзе можна творча і прафесійна развівацца, я пачала шукаць іншыя медыярэсурсы, з якімі можна супрацоўнічаць.

Што цікава, ні ў школе, ні падчас навучання ва ўніверсітэце я нават не задумвалася пра журналістыку. Гэты варыянт увогуле не ўзнікаў у шэрагу магчымых будучых прафесій. Але вось неяк вывела жыццё на гэтую каляіну. Спадзяюся, — шчаслівую.

Зараз я часам адчуваю, што журналістыка — гэта маё пакліканне. Часам — раптам з'яўляюцца нейкія сумненні, бо хочацца працягнуць навуковую працу. Але дагэтуль ніводны занятак не прыносіў мне такога задавальнення, як журналістыка.

— Такім чынам, па адукацыі вы магістр культурнай спадчыны... Ваша адукацыя дапамагае ў журналісцкай працы?

— Так, я спецыяліст па культурнай спадчыне. Але не магу сказаць, што гэтая сфера вельмі далёкая ад журналістыкі. Наадварот, мая адукацыя вельмі часта дапамагае мне ў журналісцкіх справах. Тое навучанне, што я прайшла, дазваляе мне крытычна, свабодна думаць і разумець свет ва ўсёй яго разнастайнасці. Я лічу, што атрымала добрую базу, на якой магу далей будаваць як навуковую кар'еру, так і кар'еру журналіста.

А тэхнічным момантам журналісцкага майстэрства можна навучыцца падчас практычнай дзейнасці і на розных курсах. Я пераканалася ў гэтым.

Дзе няма журналістыкі

— Калі вы ў якасці фрылансера пачыналі супрацоўнічаць з незалежнымі СМІ, у прыватнасці, з нашым выданнем («Бобруйским курьером». — А. С.), ці ведалі вы пра стаўленне цяперашніх беларускіх уладаў да незалежных журналістаў, пра іх пераслед, запалохванне, рэпрэсіі ды розныя забароны?

— Я жыву не ў вакууме і, канешне, я ведала пра рэпрэсіі, пра ціск на незалежных журналістаў. Яшчэ калі вучылася ў школе, я вельмі перажывала за лёс Зміцера Завадскага.

Я проста не разумела, як гэта можа здарыцца, — што чалавек знік, і ніхто з уладаў ніяк не рэагуе на гэта... Ужо тады да мяне стала даходзіць, што журналістыка ў нашай краіне — гэта небяспечная прафесія. Канешне, я ведала, што закрываюцца газеты, што, напрыклад, «Белсату», іншым незалежным СМІ замінаюць працаваць і г. д.

Але, калі я зразумела, што хачу паспрабаваць сябе ў журналістыцы, для мяне не паўстала пытання — у дзяржаўных ці незалежных медыя. Ужо тады я ведала, што ў дзяржаўных СМІ журналістыкі як такой няма. Я гэта бачыла на прыкладзе раённай газеты. І працаваць у такім выданні, дзе табе затыкаюць рот, я не хацела. Бо нават калі я вяла краязнаўчую рубрыку, то сутыкалася са спробамі выканкама дыктаваць мне свае правілы: мяне выклікаў начальнік аддзела культуры і казаў, што я пішу не тое, што трэба. Хоць я пісала тое, што ёсць насамрэч.

Між тым я разумела, што там, дзе хлусяць, журналістыкі няма, таму для мяне прасцей было скончыць з імі супрацу, чым ілгаць.

Пра свабоду думаць

— Вы кажаце, што пра ўсё ведалі... І што, гэты досвед вас не напалохаў? Ці вы вырашылі, што непрыемнасці могуць адбывацца толькі з іншымі, а з вамі нічога прыкрага не здарыцца?

— Так, я насамрэч лічыла, што са мной нічога прыкрага не адбудзецца, бо мне здавалася, што рэпрэсіі ўжываюць супраць вядомых і аўтарытэтных журналістаў, «акул» у сваёй справе... Я не бачыла ў сваёй дзейнасці нечага, што можа — і так хутка! — зацікавіць улады.

З іншага боку, ведаеце, маё дзяцінства і першыя класы школы прыйшліся на той шчаслівы час, калі беларусы маглі дыхаць свабодна.

Гэта пачатак 90-х гадоў. Тады ў маю свядомасць было закладзена, што свабода — асноўнае права чалавека, якога яго ніхто не можа пазбавіць. Таму рэпрэсіі з боку ўладаў ніколі не былі і не будуць вырашальным фактарам для мяне ў сітуацыі выбару. Я ім проста не дазволю пазбавіць сябе таго, што не яны мне далі, — свабоды думаць і выказваць свае думкі, свабоды выбіраць сабе прафесію і месца працы.

Выбар

— Пасля ўсяго, што з вамі за апошнія месяцы адбывалася (пераслед, спробы прыцягнуць да адміністрацыйнай адказнасці за асвятленне масавага мерапрыемства, спроба вярбоўкі, грубасць афіцэра міліцыі...), — не шкадуеце пра выбар свайго прафесійнага шляху — шляху незалежнага журналіста?

— Па-першае, калі быць журналістам — то толькі незалежным. І па-іншаму не можа быць. Калі залежны — гэта ўжо не журналіст, а прапагандыст, піяршчык і што заўгодна іншае.

А што датычыць таго, ці не шкадую, што выбрала незалежную журналістыку? Не. Журналістыка — гэта цікава. Гэта магчымасць пазнаваць новых людзей, гэта заўсёды новыя ўражанні, шмат новых спраў...

Канешне, я задумваюся пра цану, якую плачу за гэтую працу, я не магу гэтага не заўважаць, — вядома, гэта непрыемна і крыўдна.

Прафесійны экстрым...

— Што кажуць вашыя родныя, сябры, ці адчуваюцца разуменне, падтрымка з іх боку?

— Не ўсе мае сябры разумеюць, навошта мне гэты «экстрым» спатрэбіўся. Тым не менш падтрымку я адчуваю ад усіх. У сям'і — таксама. Муж мяне падтрымлівае, хоць разумее, што праз маю дзейнасць праблемы можа мець і ён.

— Наколькі штодзённы ціск і запалохванне перашкаджаюць вашай прафесійнай дзейнасці, задумам, творчаму развіццю. Наколькі гэта прыгнятае псіхалагічна, пазбаўляе магчымасці планаваць асабістае жыццё?

— У некаторым сэнсе сапраўды перашкаджае. Бо пачынаеш задумвацца пра такія рэчы, пра якія нармальны чалавек у нармальнай, здаровай краіне не думае.

Напрыклад, што за табой сочаць, што да цябе могуць прыйсці і зрабіцьператрус... Часам адчуваеш сябе параноікам. Раздражняе гэткае самаабмежаванне свабоды, бо паўсюль чуеш, што лепш па тэлефоне лішняга не казаць, і сапраўды пачынаеш думаць, што гаворыш. І гэта ўсё ненармальна...

А працы і рэалізацыі задумаў перашкаджае не ціск, а ўвогуле ўся нашая сістэма. Бо журналіст працуе з людзьмі. А людзі ў нас баяцца выказваць думкі незалежным СМІ. Таму часта немагчыма поўнасцю раскрыць нейкую тэму, бо з табой не хочуць размаўляць, цябе баяцца, цябе некуды не пускаюць, не даюць акрэдытацыю…

Мяне трымае сям'я

— Пастаянна працаваць у стрэсавых умовах, калі за табой палююць, мякка кажучы, няўтульна. Ці не ўзнікае жадання змяніць прафесію, можа, з'ехаць за мяжу, як робяць тысячы адукаваных маладых беларусаў?

— Шчыра кажучы, такія думкі ўзнікаюць. Але на роднай зямлі мяне трымае мая сям'я.

Што да працы, то ў Беларусі, канешне, з пэўнага боку цікава працаваць, бо ў нашым грамадстве шмат праблем, якія трэба закранаць, шмат таго, пра што трэба пісаць, багата з'яў, якія трэба даследаваць.

Але, калі не бачыш перспектыў і выйсця з таго кола, у якім мы апынуліся, пачынаеш думаць пра тое, каб з'ехаць. Бо хочацца дыхаць вольным паветрам, адчуваць сябе свабодным чалавекам.

Ведаеце, гэтым летам я вельмі востра адчула — у Еўропе хоць і не рай зямны, але там краіны, гарады, вёскі, кварацей, уся жыццёвая прастора ствараецца сапраўды для ўтульнага існавання людзей. У нас жа гэтая прастора — для ўладаў, для выканкамаў, ідэолагаў, сілавікоў, для сістэмы. Але не для людзей.

У нас усё нельга, усё забаронена. І грамадства гэта прымае. А прымаючы такое, людзі самі сябе знішчаюць. І вось гэта насамрэч перашкаджае — і развівацца, і жыць, — калі нават людзі навокал гатовыя цябе з'есці за тваю адметную пазіцыю.

Слушна сказаў некалі Алесь Адамовіч: мы ўсе ў нашай краіне — рабы страшнай пачвары — сістэмы. І вось ад гэтай пачвары хочацца збегчы. Бо яна на цябе ўплывае. Я не ведаю, як гэта патлумачыць, але ты гэта адчуваеш на сабе — усю гэтую сацыяльную пасіўнасць, нават безвыходнасць, што ціснe на цябе з усіх бакоў у Беларусі.

Пра інтэрнэт-журналістыку

— Вы пішаце для сайтаў, робіце навінавыя ролікі... Ці вызначыліся — пасля трох гадоў працы, — якая журналістыка вам больш даспадобы?

— Вось не ведаю, што мне бліжэй… (Смяецца.) Што да тэлевізійнай журналістыкі, то мне тут яшчэ вучыцца і вучыцца. Мо, як будзе больш досведу, тады зразумею, што мне больш падабаецца і што ў мяне лепш атрымліваецца. Пакуль што, відавочна, — інтэрнэт-журналістыка. Але час пакажа, што будзе далей.

— Ужо каля года вы ў якасці карэспандэнта супрацоўнічаеце з «Бобруйским курьером» (дарэчы, на працягу доўгага часу — адзіным незалежным СМІ ў рэгіёне, таму ягоны лёс такі ж, як ва ўсіх недзяржаўных выданняў: мы перажылі забароны, абмежаванні, пераслед, рэпрэсіі...). Што вам дало гэтае супрацоўніцтва, ці навучыла чаму-небудзь? Як наогул вы ацэньваеце гэты этап вашай працы ў журналістыцы?

— Гэта цікавы і карысны час, які даў мне новы досвед і мноства прыемных знаёмстваў. Мне падабаецца працаваць у выданні, якое не баіцца казаць праўду, падабаецца быць у калектыве дасведчаных журналістаў і проста добрых людзей.

Пра інцыдэнт ва УУС…

— Прыгадаем непрыемныя падзеі, якія здарыліся з вамі зусім нядаўна... Раскажыце, калі ласка, што менавіта адбывалася ў кабінеце дазнаўцы, падпалкоўніка УУС Бабруйскага гарвыканкама Сяргея Рудзько 4 верасня 2014 года, калі вы прыйшлі да яго па позве.

— Пасля складання на мяне адміністрацыйнага пратакола *(за публікацыю на сайце «Белсата». — А. С.)* я хацела зрабіць копіі матэрыялаў справы, але Сяргей Рудзько не дазволіў мне гэтага.

Тады я пачала рабіць выпіскі ад рукі. Што таксама, відавочна, не падабалася Рудзько: ён пастаянна гаварыў, што ў мяне засталося 10–15 хвілін, а потым у яго нібыта заканчваецца працоўны дзень. Калі ж я скончыла рабіць выпіскі, ён выхапіў у мяне гэтыя паперы з рук. Я паспрабавала забраць іх назад, і тады ён падхапіўся і пачаў заломваць мне рукі.

Я спалохалася, выбегла ў фае, сказала дзяжурнай, што адбываецца. Тая толькі паўсміхалася ў адказ...

Рудзько ж тады казаў, што я хацела парваць матэрыялы справы, таму ён, маўляў, быў вымушаны выкарыстаць сілу. Я патрабавала, каб ён аддаў мне мае паперы. Рудзько ў адказ — у мяне нічога няма, маўляў, не ведаю, пра што вы кажаце. Але я бачыла, што ён трымаў паперы на каленях. Я абышла стол, паклікала сваю сястру з фае, каб яна была сведкай, што Рудзько забраў мае выпіскі.

Тады ён кінуў аркушы паперы пад стол. І калі я паспрабавала іх падняць, зноў накінуўся на мяне...

Забраць паперы атрымалася ў маёй сястры, тады Рудзько пачаў і яе хапаць за рукі. Але, паколькі гэта было ўжо ў фае, ён вымушаны быў адпусціць нас. Сказаў толькі, што думаў, быццам я ягоныя дакументы забрала, таму ён быў вымушаны так сябе паводзіць *(даволі неадэкватна і незаконна. — А. С.)*.

Растлумачыць паводзіны Сяргея Рудзько я не магу. Відавочна тут адно — міліцыя ў нас лічыць сябе ўсёмагутнай. Дзе межы, — многія з супрацоўнікаў органаў унутраных спраў не ведаюць. Ім усё адно, хто перад імі — мужчына ці жанчына, — яны гатовыя кожнаму рукі заломваць — і не толькі, што не раз ужо даказвалі.

Брыдка і прыкра, што тыя, хто мусіць нас абараняць, нападаюць на нас, парушаюць закон і нават прысягу…

Знішчыць актыўнасць

— Як вы расцэньваеце — цяпер — сітуацыю, што з вамі адбываецца? І тое, што адбываецца з незалежнай журналістыкай у Беларусі — у цэлым?

— Тое, што са мной адбываецца, — гэта спроба напачатку знішчыць актыўнасць і жаданне працаваць.

Я для бабруйскіх уладаў — чалавек новы. Я думаю, таму яны і ўзяліся за мяне ў гэтым годзе. І гэтым сваім ціскам яны хочуць прымусіць мяне сысці, намагаюцца пераканаць, што лепш пашукаць сабе нешта спакайнейшае і больш бяспечнае.

Што датычыць незалежнай журналістыкі агулам, — беларускія ўлады ўжо даўно імкнуцца яе цалкам знішчыць, і гэта ўсім вядома. Але найбольш трагічна нават не гэта, а тое, што самі журналісты ў Беларусі, нават у некаторых прыватных выданнях, пагаджаюцца на такі стан рэчаў, — баючыся страціць працу, яны пішуць тое, што ім скажуць, проста хлусяць людзям, становяцца залежнымі ад чыноўнікаў...

— Калі меркаваць па маніторынгу БАЖ, ціск на незалежных журналістаў у апошні час узмацніўся. Чым, на вашу думку, гэта можна растлумачыць? Ці не звязана гэта з падрыхтоўкай да чарговых прэзідэнцкіх выбараў, якія павінны адбыцца ў 2015 годзе?

— Так, канешне, гэта відавочна, што перад выбарамі ўлады імкнуцца пазбавіць людзей магчымасці атрымліваць хоць якую альтэрнатыўную інфармацыю і незалежныя меркаванні.

Улады ўсё ж такі баяцца, што людзі пачнуць думаць і рабіць высновы, а падштурхнуць іх да гэтага можа толькі праўдзівая і поўная інфармацыя пра тое, што насамрэч адбываецца ў краіне. Уладам не патрэбна, каб людзі ведалі праўду і разважалі над ёю.

Гутарыў Анатоль Санаценка

Павал НАВАЦКІ,
намеснік галоўнага
рэдактара
штодзённіка
«Gazeta Prawna»

Журналісты застануцца апорай грамадзянскай супольнасці

Чаму ты бедны? Таму што дурны. А чаму дурны? Таму што бедны, — гавораць разумныя людзі. Як будзе выглядаць свет праз некалькі гадоў, праз некалькі дзесяцігоддзяў, калі ўменне чытаць і асэнсоўваць прачытанае будзе выключнай рысай інтэлектуалаў? Як захаваць традыцыю свядомага чытання тэкстаў, якія нясуць у сабе каштоўнасці пазнання?

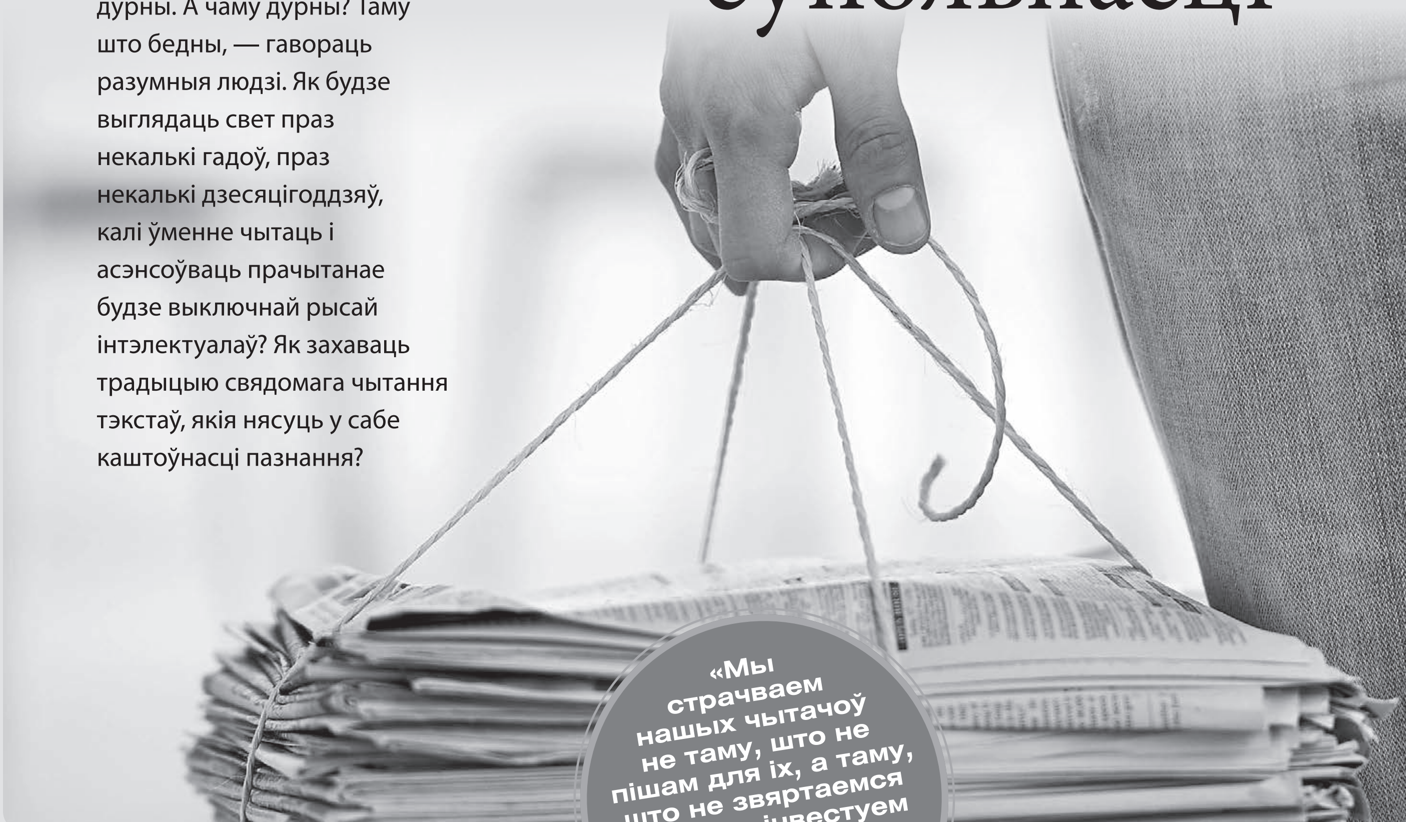

«Мы страчваем нашых чытачоў не таму, што не пішам для іх, а таму, што не звяртаемся да іх і не інвестуем у тое, каб іх зразумець».
Джым Чышольм, кансультант

На тэлебачанні ўсё большае значэнне набывае карцінка, інтэрнэт усё часцей прапануе пасіўнае спажыванне інфармацыі: шмат карыстальнікаў адмаўляюцца ад удумлівага азнаямлення, іх задавальняе выключна візуальны, павярхоўны «марафон» у прагляданні здымкаў, мемаў, фільмаў. «Скануючы» назвы артыкулаў у інтэрнэт-сэрвісах, людзі толькі аглядаюць падзеі і не імкнуцца зразумець адрасаваны ім сэнс. І было б памылкай суцяшацца тым, што інтэрнэт-карыстальнікі кніг, газет і часопісаў чытаюць больш, чым напярэдадні з'яўлення сусветнай сеткі www. Бо толькі невялічкая частка «ўгрызаецца» ў сэнс паведамлення, а большасць засвойвае выключна тое, што шукае, аднак далёка не заўсёды.

Мы жывём у імклівы час, пад грузам дзясяткаў тэлеканалаў. Я сяджу ў крэсле стаматолага, а над маёй галавой вісіць экран з рознай рэкламай, унізе бяжыць мігатлівы радок з навінамі. Здаецца, і пісаць я павінен абрыўкамі сказаў, усяго толькі сігналізуючы пра навіны. На гарадскім транспартным прыпынку, у аўтобусе ці ў метро смартфон ці планшэт у руках забяспечваюць бесперапынны паток навінаў, які жыве з намі пастаянна.

Характэрная сцэнка ў транспарце. Людзі чытаюць газеты, часопісы і кнігі і з планшэта, і з iPhone. Дзесяць-пятнаццаць ці крыху болей хвілін у дарозе на тое, каб атрымаць паведамленні — важныя, мімалётныя ці службовыя. Побач сядзяць два падлеткі-старшакласнікі, карыстаючыся планшэтам iPad. Яны без разбору, зусім бяздумна клікаюць па іконках на экране. І гэта — сённяшнія ці будучыя адрасаты сенсацыйнай

балбатні з прымешкай эмоцый у вірлівым патоку інфармацыі.

У інтэрнэце добра прыжыліся мемы, якія набылі асаблівую папулярнасць сярод падлеткаў. Гэта спроба кантакту са светам, які патрабуе інтэрпрэтацыі фактаў. Пакаленне, якое расло з ноўтам на каленях, каму бацькі яшчэ некалькі гадоў таму набывалі доступ у інтэрнэт (бо «дзіця вучыцца і выконвае хатнія заданні»), вельмі неаднароднае. Але гэты свет патрабуе ад іх усё менш і менш, і тэхніка становіцца ўсё менш складанай у карыстанні. Ці знойдзецца ва ўсіх гэтых варунках месца ў будучыні для медыяў і журналістаў?

Лічбавая непісьменнасць

Мы захапляемся, калі бачым малечу, якая лёгка карыстаецца iPad яшчэ да таго, як навучыцца самастойна складаць словы і чытаць. Хаця карыстанне смартфонам ці планшэтам у дадзенай сітуацыі — усяго толькі націсканне пальцамі на іконкі. І тое, што гэта здольныя зрабіць нават двухці трохгадовыя дзеці, цяжка лічыць праявай вялікіх здольнасцяў. Ці не праз гэта можа пачацца вяртанне ў эпоху малюнкавага пісьма? Вынікі даследаванняў узроўню ведаў польскай моладзі (14–18 гадоў), якія праводзіў фонд Orange, паказалі, што толькі 2 % даследаваных карысталіся лагічнымі апаратарамі, шукалі інфармацыю з дапамогай пашуковіка Google. Гэта значыць, што яны не ўпісвалі радкі слоў бяздумна, а звужалі іх двукоссямі ці зваротамі «and» ці «not». Абсалютная меншасць карыстальнікаў інтэрнэту з'яўляюцца аўтарамі і актыўна рыхтуюць матэрыялы для публікацыі ў сеціве: музыку, здымкі, малюнкі, тэксты, відэа. І гэта тады, калі большасць падлеткаў ужо зарэгістраваныя на Facebook, які стаў галоўным інструментам каардынацыі іх штодзённых дзеянняў. Нягледзячы на тое што моладзь актыўна рэгіструецца ў сеціве, мала хто з маладых людзей насамрэч актыўна пашырае свае веды і досвед.

Лічбавая кампетэнцыя вышэйшага ўзроўню — назавем яе так — неабходная для свядомага ўспрымання і разумення сэнсу. Калі ў карыстальнікаў яе няма, то і попыту на змест не будзе. Таму прагнозы на будучыню для медыяў і для саміх журналістаў далёка не аптымістычныя. Сённяшнія вучні ў большасці сваёй здольныя толькі спажываць, ахвотней за ўсё яны робяць гэта, калі праглядаюць відэа на YouTube альбо здымкі на Facebook і Instagram. Такія дзеянні не патрабуюць асабістага ўнёску, а карыстанне гэтымі парталамі не заклікае да нейкіх інтэлектуальных высілкаў. То бок расце пакаленне, якое самастойна не здольнае рабіць нічога, адно толькі прызвычаенае да гульняў і карыстання сацыяльнымі сеткамі. Гэта кепскі прагноз на будучыню для журналістаў і толькі знешне добры з пункту гледжання сусветных інтэрнэт-брэндаў. Карыстальнік жа масавых, нескладаных прадуктаў, магчыма, і з'яўляецца добрым спажыўцом, але адначасова ён з'яўляецца і горшым супрацоўнікам. Ці будуць патрэбныя пакаленню лічбавых абарыгенаў публікацыі, якія рыхтуюць журналісты? Тут дакладна ўзнікне праблема, калі раптам не здарыцца тое, што і павінна быць галоўным абавязкам выдаўца, які не хоча рабіць толькі бізнес, а пры ажыццяўленні сваёй дзейнасці нясе яшчэ і нейкую місію. Выдаўцы, якія ўсё часцей прысутнічаюць на лічбавых каналах, павінны думаць таксама і пра адукацыю чытачоў. Вучыць іх медыйнасці, то бок разуменню медыяў, каб яны ўмелі ўспрымаць і асэнсоўваць факты, былі здольныя ацаніць журналісцкую працу...

Крызіс прэсы працягваецца?

Традыцыйныя медыя пачалі мяняць бізнес-мадэль і адыходзіць ад таго, каб зарабляць грошы на кліках у рэкламныя банеры; дарэчы, банеры становяцца ўсё больш таннымі, іх эфектыўнасць зніжаецца. Гэтая мадэль фінансавання дзейнасці робіцца ўсё менш прыцягальнай, паколькі ў інтэрнэце назіраецца інфармацыйная перанасычанасць. Толькі ў 2012 г. кожную хвіліну на YouTube выкладалася як мінімум 20 гадзін фільмаў. Каб прагледзець тое, што было размешчана толькі ў 2012 г., патрэбныя сотні гадоў, гэта нашмат больш, чым карыстальнік у стане прагледзець да канца жыцця. У 1996 г. сусветная сетка www налічвала каля 23 500 сэрвісаў і толькі 39,6 мільёнаў карыстальнікаў. У сярэднім на адзін сэрвіс прыходзілася 1985 карыстальнікаў. У 2012 г. існавала каля 255 мільёнаў сэрвісаў, а карыстальнікаў было 1,96 мільярда — гэта азначае, што на адзін сэрвіс ужо прыходзілася каля 7,7 мільёна карыстальнікаў.

Калі ж друкаваныя газеты ў тым фармаце, які існуе сёння, стануць неістотным прадуктам на медыйным рынку? Спецыялісты прадказваюць, што

апошняя газета ў традыцыйнай форме выйдзе ў ЗША ў 2017 г., у Вялікабрытаніі — у 2019 г., а ў Польшчы — у 2025 г. Ва ўсім свеце, паводле экспертаў, свае апошнія дні газеты будуць дажываць прыкладна да 2040 г. Ці эксперты памыляюцца? Калі прасачыць развіццё падзей з таго моманту, калі ў нашым штодзённым жыцці з'явіліся мабільны тэлефон, планшэт, смартфон і інтэрнэт, цяжка пазбавіцца думкі, што такі сцэнар не рэальны.

У 2004 г. выйшаў фільм «Epic 2014», даступны на платформе YouTube, якая належыць карпарацыі Google. Гэта васьміхвілінная футурыстычная стужка, знятая Робінам Слоанам і Матам Томпсанам, абапіраецца на прэзентацыю, падрыхтаваную інстытутам Poynter. Яна прадстаўляе гісторыю, якую нібыта расказвае Музей гісторыі медыяў праз 10 гадоў, то бок у 2014 г. Як адбыліся сапраўдны інфармацыйны выбух, імклівы росквіт пашуковіка Google News і шматлікіх іншых тэхналогій, названых разам Web 2.0, блогаў і сэрвісаў сацыяльных медыйных сетак. Даволі сумныя, з пункту гледжання традыцыйных выдаўцоў, змены ў методыцы спажывання медыйнага прадукту, змена ўладальнікаў. Гісторыя заканчваецца тым, што Google набывае выдавецтва, якое раней належала «New York Times» і якое паступова слабее. Тут вядомая амерыканская газета — як сімвал усіх традыцыйных медыяў, якім надыходзіць канец...

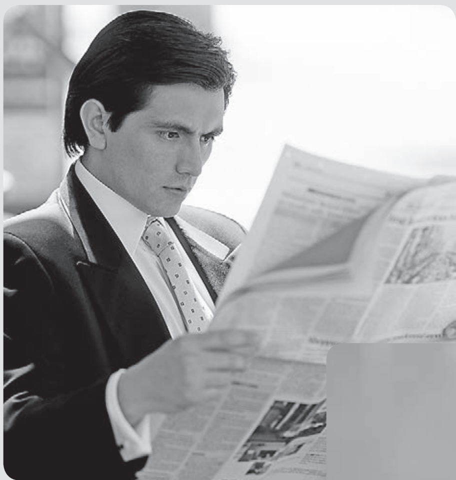

Змены на медыйным рынку

На пачатку новага тысячагоддзя пашуковік Google быў маладым прадуктам, а «NYT» — буйным выдавецтвам, якое, нягледзячы на выразныя сігналы змен у захаванні аўдыторыі чытачоў, нядрэнна зарабляла на друкаваным выданні. Пэўныя сцэнары ў той час здаваліся нерэальнымі... У 2013 г. Джэф Бэзас (Jeff Bezos), заснавальнік і ўладальнік Amazon (найбуйнейшай у свеце крамы online, якая знаходзіцца ў Сіэтле), за 250 мільёнаў долараў купіў выдавецтва, якое было ўладальнікам штодзённіка «Washington Post». Што гэта? Выключна фанабэрыя Бэзаса ці, хутчэй за ўсё, свядомы крок, разлічаны на тое, каб атрымаць уплыў на вядомых палітыкаў і чыноўнікаў, уплыў на лабістаў, каб яны не абмяжоўвалі развіццё галіны IT у ЗША?

З 1980-х гадоў вашынгтонскі штодзённік кантралявала сям'я Мэер Грэм (Meyer Graham). Заснаваны 136 гадоў таму «WP» — разам з «New York Times» і «Los Angeles Times» — з'яўляецца адным з найбольш значных друкаваных выданняў, якія фарміруюць грамадскую думку ў Амерыцы. Журналісты Боб Вудвард і Карл Бернстайн раскрылі тут у 1970-я гады «Уотэргейцкую аферу», якая скончылася сыходам з пасады прэзідэнта Рычарда Ніксана. «WP» перажываў сур'ёзныя фінансавыя цяжкасці, сістэматычна зніжаўся яго наклад — з 800 тысяч асобнікаў 20 гадоў таму да 447 тысяч. І гэта не адзіныя змены на рынку ўладальнікаў. Руперт Мёрдак (Rubert Murdoch) набыў канцэрн «Dow Jones&Co» ў выдаўца «Wall Street Journal» за 5 мільярдаў долараў, а Джон Генры — уладальнік «Boston Red Sox» — набыў «Boston Globe» за 70 мільёнаў долараў.

Як вядома, заснаваны Б. Ч. Форбсам у 1917 г. часопіс «Forbes» прысвечаны бізнес-тэматыцы, як і ўсе звязаныя з ім інтэрнэт-старонкі. Выданне выставілі на продаж восенню 2013 г. Як і ў выпадку з «WP», нагодай стала зніжэнне платнай дыстрыбуцыі друкаваных выданняў, то бок спад прыбыткаў. 7 гадоў таму прадалі чарговую частку, а 45-адсоткавы пакет за 264 мільёнаў долараў набыў фонд Elevation Partners, саўладальнікам і генеральным дырэктарам якога з'яўляецца славуты спявак гурта «U2» Бона (Bono).

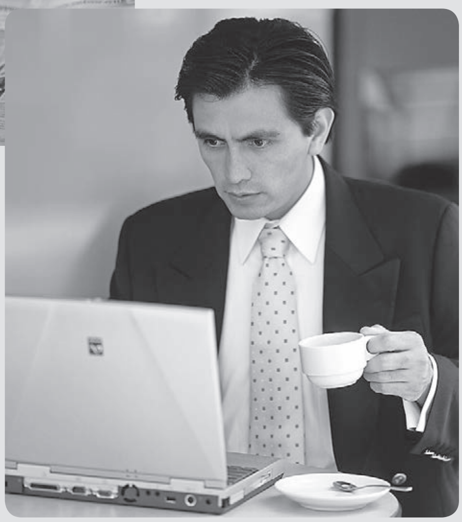

Пасля крызісу, які наступіў у 2000–2001 гг., калі на амерыканскай біржы лопнуў інвестыцыйны пухір, калі шмат якія кірункі інтэрнэт-бізнеса аказаліся пустым яечным шкарлупіннем, прайшло больш як 10 гадоў. Неўзабаве выдаўцы зноў пачалі паволі набіраць свежае паветра. Ідэя актыўнасці ў свеце online праз бясплатныя публікацыі матэрыялаў, якія перадрукоўваюцца са штодзённых газет, ужо некалькі гадоў запар трансфармуецца ў новую бізнес-мадэль. Пасля таго як карыстальнікі гадамі прызвычайваліся да таго, што за чытанне ў інтэрнэце не трэба плаціць, выдаўцы вырашылі адкрыта заявіць пра тое, што за доступ да тэкстаў, фотаздымкаў ці відэа яны чакаюць аплаты. Ужо ў 2013 г. 12 з 20 найбуйнейшых газет у ЗША ўвялі на сваіх інтэрнэт-старонках рознага тыпу paywalle — платную падпіску. Як вынікае з даследаванняў амерыканскай Школы журналістыкі ў

Місуры (Missouri School of Journalism), ажно 59 % з лакальных газет у ЗША, накладам да 5 тысяч асобнікаў кожная, увялі на сваіх інтэрнэт-сайтах аплату рознага кшталту. Падобныя працэсы адбываюцца і ў Еўропе, дзе не толькі аўтарытэтныя штодзённікі і штотыднёвікі, а нават медыя тыпу таблоідаў (у Вялікабрытаніі — «The Sun») гавораць інтэрнэт-карыстальнікам: за матэрыялы мы чакаем аплаты. Славацкі стартап «Piano Media» паспяхова ўвёў свае paywalle-рашэнні ў Славакіі, Славеніі і Польшчы, а наперадзе ў яго — чарговыя рынкі.

Будучыня за мабільнымі публікацыямі?

Упарадкаванне музычнага рынку ў сеціве, то бок ідэя Сціва Джобса наконт крамы iTunes і адначасовага існавання бясплатнай праграмы, якая транслюе аўдыя- і відэафайлы, а таксама з'яўленне некалькі гадоў таму планшэта iPad надало адвагі і выдаўцам. Яны рэальна пачалі думаць пра тое, што, магчыма, можна знайсці бізнес-мадэль, якая б адпавядала патрабаванням новых пакаленняў. Карыстальнікі навучыліся набываць музыку ў інтэрнэце, а паколькі з'явілася нешта новае паміж камп'ютарам і смартфонам — падаецца, святло ў тунэлі ўсё ж ёсць. Сёння ў багатых краінах з высокім узроўнем цывілізацыйнага развіцця атрыбутам першага выбару (найчасцей ужываным) стаў смартфон. Хутчэй за ўсё, у 2015 г. ва ўсім свеце больш матэрыялаў па каналах digital будзе спажывацца праз смартфоны і планшэты, чым праз камп'ютары. Без смартфона мы не абыходзімся, тут мы праглядаем пошту, чытаем навіны, нешта купляем.

На жаль, смартфон — гэта сур'ёзнае выпрабаванне для традыцыйных медыяў. І яго выкарыстанне ўжо не атаясамліваецца толькі з перамяшчэннем. З даследаванняў, якія праводзіла ў Польшчы фірма «Eniro», вынікае, што чытанне навінаў з дапамогаю смартфона знаходзіцца на другім месцы пасля выкарыстання электроннай пошты. Дасследаванні, якія вяліся ў некалькіх краінах Reuters Institute Digital News (Report 2013), паказваюць, што сённяшнія карыстальнікі чакаюць паведамленняў заўсёды і паўсюль. Гэта не значыць, што яны арыентаваныя выключна на навіны па канале online, што яны не чытаюць папяровай прэсы, бо сёння мы маем стасункі са шматфарматным светам. Адначасова адзначаецца моцны давер чытачоў і карыстальнікаў інтэрнэту да інфармацыі, якую прапануюць вядомыя брэнды. Карыстальнікі, прыхільныя да марак, якія з'явіліся ў online-прасторы, як Yahoo і Huffington Post, нават вераць у паведамленні блогераў, але з найбольшым даверам ставяцца да газетнага сэрвісу. І гэта шанц для медыяў, хаця шлях да чытача нельга назваць простым. Чытанне навінаў у смартфоне істотна адрозніваецца ад чытання прэсы і нават ад традыцыйнага прагляду інтэрнэт-сэрвісаў. Магчыма, важнейшай за хуткасць інфармавання (пашыранае перакананне журналістаў, што трэба першым паспець з навінамі) робіцца форма. Гаворка вядзецца пра так званае news show, то бок пра графічную, даступную падачу добра адрэдагаванай навіны.

Лакальныя медыя ў час крызісу

Адны спецыялісты перакананыя, што ў будучым на доступе да інфармацыі ў інтэрнэце будуць зарабляць галоўным чынам спецыяліза-

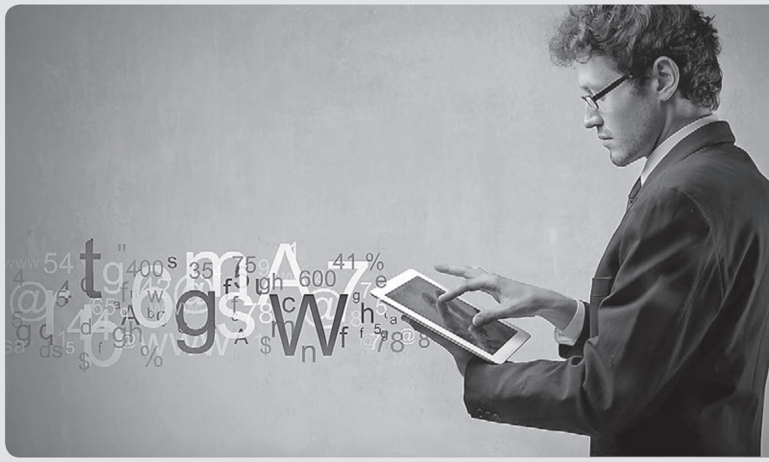

ваныя выданні (напрыклад, бізнес-медыя), іншыя сцвярджаюць, што якраз лакальныя медыя могуць глядзець у будучыню з большай надзеяй. Хутчэй за ўсё, маюць рацыю і адны, і другія, бо праблема не ў тым, ці прапануюцца чытачу спецыялізаваныя тэксты, ці лакальныя навіны, зразумелыя кожнаму, а ў тым, якую каштоўнасць яны маюць для чытача і што самі чытачы лічаць патрэбным і карысным. Тут маюць значэнне зацікаўленасць чытачоў, іх спадзяванні і магчымасць іх рэалізацыі. Медыя і журналісты мусяць больш уважліва прыслухоўвацца да чытацкай аўдыторыі і ўрэшце не павінны баяцца сказаць ёй, што за свае паслугі яны чакаюць грошай. Доўгатэрміновай праблемай — і не толькі лакальных медыяў — застаецца недастатковае інвеставанне ў інструменты і аналіз, якія дазваляюць зразумець патрэбы чытача.

Лакальныя выданні, якія дагэтуль адчуваюць недахоп фінансавання, супрацоўнічаюць з кепска падрыхтаванымі журналістамі, а нізкія ганарары не спрыяюць стварэнню высокаякасных тэкстаў. Гэта не адпавядае і рэалізацыі спадзяванняў інтэрнэт-карыстальнікаў. З іншага боку, менавіта лакальныя медыя знаходзяцца ў непасрэднай блізкасці ад падзеяў, добра ведаюць фон, мясцовы каларыт, спецыфіку, структуру лакальных уладаў. Ці здольныя мы прапанаваць групе спажыўцоў нашага прадукту такую якасць, за якую яны будуць схільныя заплаціць раўнаважнік кошту «кубачка кавы раз на месяц», — як прадставіў свой платны доступ да сэрвісу штодзённік «The Augusta Chronical», які выходзіць у штаце Джорджыя?

Ці ёсць у прэсы надзея? Трэба збіраць досвед, эксперыментаваць. Французкі «Le Monde» увёў платную версію сэрвісу і адразу прааналізаваў, хто з'яўляецца ягонымі новымі падпісчыкамі. Высветлілася, што ў сярэднім яны прыкладна на 12 гадоў малодшыя за падпісчыкаў друкаванага выдання, сярод іх нашмат часцей сустракаюцца ўладальнікі і карыстальнікі смартфонаў і планшэтаў (большасць з іх — мужчыны), яны добра зарабляюць.

Нарвежскі «Dagbladet» эксперыментуе з новымі рэкламнымі фарматамі на мабільным канале. Менеджары газеты лічаць, што шанц крыецца ва ўвазе, якую карыстальнік аддае маломý экрану. Высвятляецца, што падрыхтаваная адпаведным чынам супрацоўнікамі «Dagbladet» рэклама атрымоўвае добрую статыстыку, а якасна зладжаная рэкламная кампанія, даступная ў мабільнай версіі, дае газеце ў два разы большыя даходы, чым абвесткі ў традыцыйнай прэсе.

Галоўныя трэнды ў будучыні

Іншага месца не існуе. Ажно 95 % інфармацыі ў сеціве даступна ў любы час сутак. На працягу апошніх больш чым дзесяці гадоў вырасла пакаленне інтэрнэт-карыстальнікаў, для якіх галоўным інфармацыйным сэрвісам з'яўляецца Google. Велізарны аб'ём інфармацыйнага наплыву ў сеціве з'яўляецца прычынай таго, што інфармацыйны шум тут большы, чым у традыцыйных медыях. Цягам 3 секунд карыстальнік (прынцып: не прымушай мяне думаць, калі я не знайшоў таго, што шукаю, калі старонка не адчыняецца ці паведамленне для мяне незразумелае, я клікаю на чарговы лінк) вырашае, ці пазнаёміцца з інфармацыяй. Большасць карыстальнікаў шукае канкрэтную інфармацыю ці тое, што лічыць цікавым. І яны жадаюць атрымаць гэта зараз жа, бо ў сеціве няма чагосьці такога, як «іншае» месца выбару. Для вялікай колькасці карыстальнікаў, калі інфармацыя даступная ў некалькіх месцах, вырашальным з'яўляецца тое, дзе яны яе знайшлі ў першую чаргу з дапамогай Google ці FB, а не яе фактычная якасць.

Дэлінеарызацыя. У сеціве кожны артыкул жыве сваім жыццём, і кожны мае ўласную вартасць. Гэта не газета, дзе спажывец набывае ўвесь прадукт цалкам, таму праца журналіста ў сеціве каштуе роўна столькі, колькі спажыўцоў задаволіліся ягонымі матэрыяламі. Аднак найлепшыя артыкулы — не тыя, якія прыцягваюць найбольш чытачоў, а тыя, паводле якіх можна прадаць найдаражэйшую рэкламу. Таксама трэба памятаць пра ўзрост чытача, ягоныя захапленні, прыярытэты і патрабаванні пры спажыванні інфармацыі. Хуткае развіццё электронных медыяў у апошнія 50 гадоў (камерцыйныя станцыі ТБ, радыё, інтэрнэт) — гэта таксама мультыканальнасць, то бок магчымасць аднамасова карыстацца рознымі медыямі. У прынцыпе, менавіта так паводзяць сябе розныя ўзроставыя групы.

Журналіст як брэнд. Усё часцей журналіст не толькі піша ці фатаграфуе, але і самастойна

шукае спажыўца сваіх матэрыялаў. Уплыў на даходы выдаўца мае і тое, што журналіст робіць у сеціве, напрыклад, у сацыяльных сетках, бо менавіта такая актыўнасць адбіваецца на ягонай «рынкавай» вартасці.

Журналісты робяць памылку, калі не працуюць над уласным брэндам, не папулярызуюць свае публікацыі праз блог на сэрвісе ці платформе, праз актыўны профіль FB, у Twitter, Instagram. Гэта даволі радыкальныя змены ў параўнанні з газетай, дзе журналіст схаваны за брэндам, для якога ён піша. Ці нехта пытаецца ў шапіку пра газету з артыкулам Яна Кавальскага? У сеціве «купляюць» журналіста, а не толькі прадукт ягонага працадаўцы.

Рэдактар, не журналіст. З прычыны моцнай інтэрактыўнасці інтэрнэту ад журналістаў усё больш патрабуецца задавальняць спадзяванні карыстальнікаў. Тут, па праўдзе кажучы, сціраецца мяжа паміж інфармацыяй і гульнёй, аднак прыкметна ўзрастае патрэба ў рэдактарскай працы. Бо менавіта выбар рэдактарам падзеі надае матэрыялам адпаведны статус. Апроч усяго, збіранне, а потым выбар, праверка інфармацыі надаюць сэнс звароту да чытачоў — сярод усяго інфармацыйнага «шуму». Адначасова ацэньваецца камунікаванасць зместу, яго ўнікальнасць — ці не напісаў нехта пра гэта раней. Сучасныя чытачы таксама робяць стаўку на надзейнасць інфармацыі, рэнамэ і прозвішча аўтара. Менавіта гэтыя фактары гарантуюць высокі ўзровень даверу інтэрнэт-карыстальнікаў да інфармацыі.

Навіны сацыяльных сетак. З'яўленне сэрвісаў кшталту FB, Twitter, Instagram дыяметральна змяніла медыйны ландшафт. Вядома, гэта зручны канал для брэндаў, каб падтрымліваць кантакт з чытачом і інфармаваць яго. Хутка высветлілася, што інтэрнэт-спажыўцы аптымізуюць працэс пошуку інфармацыі і выкарыстоўваюць натуральны «фільтр», які ствараюць інтэрнэтсуполкі. Сябры гэтых суполак клікаюць туды і цікавяцца тым, чым цікавяцца іх знаёмыя. Прэзентуючы нейкі матэрыял, карыстальнік сам становіцца творцам. Вельмі абмежаванай застаецца роля «кантралёраў доступу» — менавіта такую функцыю выконвалі да гэтага часу журналісты. Меркаванне пра значнасць тэксту выказваюць таксама і інтэрнэт-карыстальнікі. Зваротная рэакцыя дзейнічае дасканала — журналіст імгненна атрымоўвае каментары наконт размешчанага ў сеціве тэксту. Twitter, FB хутка сталі штодзённымі інструментамі працы журналіста, месцам ягонага дыялога з чытачом. Шмат журналісцкіх матэрыялаў сёння маюць сваю гісторыю ў сацыяльных сетках: нехта заснаваў групу на FB, яшчэ хтосьці напісаў у профілі...

Паслуга і размова. Для інтэрнэт-карыстальнікаў сеціва з'яўляецца перадусім месцам, дзе людзі знаходзяць інфармацыю і забаўляюцца. Сеціва — гэта крыніца найактуальнейшай і найбольш прыдатнай інфармацыі. Але ж карыстальнік шукае тут яшчэ і разумення, размовы, магчымасці выказаць сваю пазіцыю і супрацьпаставіць яе меркаванню іншых. Чытач лёгка паддаецца эмоцыям, звычайна ён крытычна ставіцца да паведамленняў, якія чытае. Карыстальнікі часта ўваходзяць у сетку, таму што ім трэба вырашыць нейкую праблему, яны штосьці шукаюць (канкрэтныя рэчы, інфармацыю, эмоцыі), хочуць нешта высветліць. Медыя, на жаль, яшчэ не навучыліся да канца задавальняць асаблівыя патрэбы інтэрнэт-карыстальнікаў.

Відэа, мультымедыйнасць. Хутка ў змаганні за ўвагу чытачоў будзе недастатковым толькі напісанага слова і фотаздымкаў. Усё больш істотнымі становяцца новыя цікавыя формы падачы матэрыялу — гэта відэа- і нават фотакасты. Змест, мова, форма — адным словам, мультымедыя дазваляюць затрымаць увагу карыстальніка пры азнаямленні з сюжэтам. Нічога дзіўнага, што тэлевізары ўсё больш актыўна спалучаюцца з каналам online, а стандартам робіцца дэманстрацыя на экране карцінкі і гуку, якія звязаныя і працуюць на паведамленне, даступныя на www (што нагадвае лінкі ў сеціве). Узрасце неабходнасць у журналістах, якія ўмеюць выкарыстоўваць мультымедыйнасць пры падрыхтоўцы сваіх сюжэтаў.

***

Як бы ні было, а медыя ўсё яшчэ маюць значэнне і вялікую сілу ў сучасным свеце і рэаліях грамадзянскай супольнасці. Іх абавязкам і надалей застанецца прапанова людзям інфармацыі, але яны павінны таксама выхоўваць чытачоў. Выданні могуць і сачыць за ініцыятывамі ўладаў, і прапаноўваць забаву, але таксама яны павінны фарміраваць светапогляд, паказваць перавышэнні паўнамоцтваў чыноўнікаў і выстаўляць на агляд недасканаласці сённяшняй прававой сістэмы. Не істотна, праз які канал яны будуць гэта рабіць, важна, каб іх намаганні былі плённымі. І тады, калі яны трапляюць да адрасата, друкуючы газету, і тады, калі прапануюць бясплатны ці платны сэрвіс www, а таксама калі рыхтуюць інфармацыю для выкарыстоўвання з планшэта ці са смартфона, — медыя маюць сэнс толькі тады, калі яны з'яўляюцца апорай дэмакратыі.

«БОБРУЙСКИЙ КУРЬЕР» — ЗЕРКАЛО ДВУХ СТОЛЕТИЙ

В августе 2014 года исполнилось сто лет одной из старейших белорусских газет

Анатолий САНОТЕНКО,
главный редактор
«Бобруйского курьера»

Мы «помним», как все начиналось...

Первый номер «Бобруйского курьера» вышел 31 августа 1914 года. Издателем, учредителем и редактором газеты тогда был владелец типографии (самой крупной в регионе, основанной в 1888 году), театра и цирка Гилер Фавович Фридлянд.

В настоящее время в нашей (и не только) стране невозможно найти бизнесмена, в руках которого находился бы столь разнообразный бизнес: крупная типография, театр, цирк и — ежедневная общественно-политическая, «массовая» газета.

Как можно понять по датам и событиям, Фридлянд на протяжении 30 лет оказывал значительное влияние на культурную среду в тогдашнем Бобруйске. А также на, как бы мы сейчас сказали, сферу развлечений. Видимо, он был одним из самых известных людей в городе. Но — случился Октябрьский переворот, и «новой власти», пришедшей с Востока, уже не требовались ни такие люди, ни их проекты — с вещами на выход, как говорится…

У Фридлянда все отобрали и «национализировали», газету закрыли. Примерно с августа 1920 года и до сей поры в принадлежавшем ему просторном здании расположена редакция газеты «Коммунист» (теперь — «Бабруйскае

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1916 ГОДЪ НА ГАЗЕТУ „Бобруйскiй Курьеръ"
КУРЬЕРЪ
Бобруйскiй КУРЬЕРЪ
Петроградскiй человѣкъ
Атаманша Метадора
С. Мостковой
ПЕРЕВОЗКИ

жыццё»). И по-прежнему работает типография. Только теперь она носит имя коммуниста-подпольщика Непогодина…

Про Фридлянда сейчас практически никто ничего не знает, даже в местной Еврейской общине. Будто и не было такого человека. И — славных дел рук его…

До своего закрытия большевиками «Бобруйский курьер» выходил шесть лет, с перерывом на немецкую оккупацию в 1918 году (февраль-ноябрь). Между тем временная польская администрация не запрещала выход газеты в 1919–1920 годах.

Издавался «Бобруйский курьер» ежедневно, на русском языке (некоторая информация печаталась также и на польском) — до июля 1920 года. С 1916 года выходило приложение к газете — «Телеграммы "Бобруйского курьера"».

По сути, это была качественная городская газета, которая умело сочетала на своих страницах новости, местную, российскую и мировую хронику, разностороннюю информацию, фельетоны, стихи, беллетристику и… многочисленную рекламу. Жила газета за счет продажи, подписки и рекламных объявлений. Как можно судить, жила хорошо, — пока не пришла новая власть.

Позиционировал себя «Бобруйский курьер» как «ежедневную беспартийную газету». Надпись такого рода печаталась под «шапкой» газеты. (Так же позиционирует себя «БК» и сейчас, в наши дни — только уже в интернете.)

«Бобруйский курьер» стал издаваться через месяц после начала Первой мировой войны. И в его судьбе, как в зеркале, отразилась вся история XX века, а также — начала века XXI.

«БК»: новейшая история

Свой выход «Бобруйский курьер» возобновил ровно через 70 лет — в 1990 году. Сначала — как самиздат, в формате бюллетеня.

У его тогдашнего издателя — молодого журналиста Александра Красавина — даже состоялись душещипательные разговоры по этому поводу с представителями советских спецслужб... Им — не нравилось, но было уже поздно...

Через год Советский Союз, оставив за собой миллионы жертв и преступлений против собственного народа, прекратил свое существование. «Бобруйский курьер» стал выходить как приложение к областной газете «Могилевская правда», а с 1992 года — как самостоятельное общественно-политическое издание.

Типография Г. Фридлянда, основанная им в 1888 г.
Ныне — «Бобруйская укрупненная типография имени А.Т. Непогодина»

Некоторое время этим проектом занимались журналисты-энтузиасты: что-то у них получалось, что-то — нет. Затем учредителем «БК» стала наша издательская фирма (которой я руковожу с 2003 года). Но до 1996 года «Бобруйский курьер» был «запасным», не главным проектом. В то время фирма и ее учредители «вкладывались» в раскрутку новой коммерческой газеты для деловых людей, которая, будучи затем «уведена» под других, провластных, хозяев, благополучно выходит и в наши дни.

Анатолий Санотенко, главный редактор «Бобруйского курьера»

После отчуждения (сейчас бы сказали — отжима) успешно развивающегося рекламного издания большая часть оставшегося творческого и технического коллектива занялась (наконец-таки) продвижением «запасного» варианта — «Бобруйского курьера».

На этом пути были свои взлеты и падения, менялись собственники, концепции, редакционная политика... Тираж «БК» в конце 90-х доходил до 20 тысяч экземпляров...

Но затем стала меняться ситуация. И не столько на местном рынке рекламы или печатных СМИ, сколько в нашем царстве-государстве. Власти взяли бизнес (в особенности — издательский) под жесткий административно-идеологический контроль. И издательский проект теперь мог быть успешным только у тех, кто, как и в советские времена, колебался вместе с генеральной линией «партии и правительства».

Между тем, став в мае 2003 года учредителем, издателем и главным редактором «Бобруйского курьера», автор этой публикации смог за один месяц реформировать, очень серьезно укрепить отдел рекламы, усилить отдел распространения, а также саму редакцию, пригласив на работу способных журналистов.

Доходы от рекламы через три месяца увеличились вдвое. И продолжали расти.

Как можно судить, это очень напугало местные власти (которые, в общем-то, и являются главным «конкурентом» любого независимого СМИ в Беларуси). Первые-вторые и т. д. лица города стали закулисно вмешиваться в хозяйственную деятельность «БК», запрещать размещение в нем рекламы, совместные бизнес-проекты с предприятиями, подписку... Начали засылать налоговых инспекторов с проверками (в августе 2003 года они сидели в редакции почти месяц).

Поскольку план властей заключался в незаметном, мягком удушении газеты, действовать быстро, комиссарскими методами они не могли; на все это требовалось время.

«Бобруйский курьер» же «по инерции» и в полном соответствии с законами зарождающегося рынка продолжал еще какое-то время развиваться. Но в начале 2004 года в Беларуси была введена «идеологическая вертикаль». Борьба с «Бобруйским курьером» стала вестись более методично, на постоянной, «профессиональной» основе.

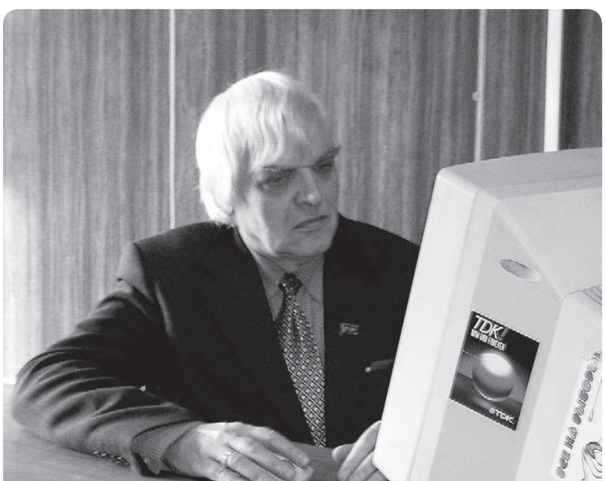

Михаил Кривец (коммерческий директор, редактор БК в 2005–2006 гг.) в редакции БК (2007 г.)

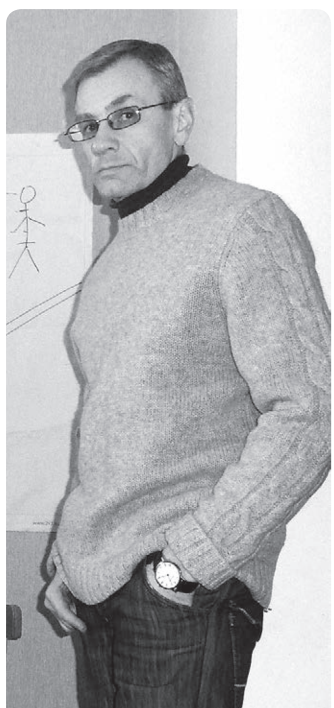

Андрей Шобин (журналист БК)

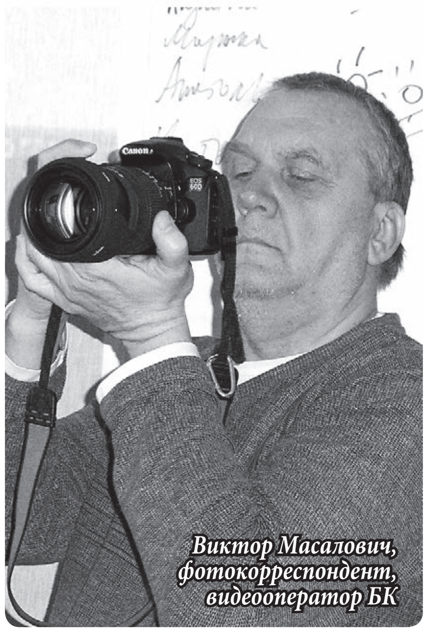

Виктор Масалович, фотокорреспондент, видеооператор БК

Виктор Качан, выпускающий редактор БК (2003 г.)

Был такой период, когда автор этого материала, приходя на работу, чуть ли не каждый день узнавал от своего коммерческого директора, что с газетой прекращает сотрудничество очередной крупный рекламодатель — промышленное предприятие, банк и т. д.

В кулуарах — потом, после — их руководители обычно признавались: не наше, мол, решение, мы бы — с удовольствием, но — власти!..

Власти, угрожая всякими неприятностями, приказывали прекратить любое сотрудничество с нашей газетой. Газетой, отстаивающей свое право на свободу слова и те демократические ценности, в соответствии с которыми живут все цивилизованные страны. Газетой, которую они назвали (и называют сейчас) «желтой прессой», «вражеским СМИ», «оппозиционным изданием»... Вот такие «почетные» ярлыки и «звания» от нью-большевиков...

Как мы теперь понимаем, обо всех наших рекламодателях и начинающихся бизнес-проектах власти узнавали, отслеживая наш банковский счет. «Мониторинг» нашего счета ложился к ним на стол каждый месяц...

В общем, вместо развития газеты стали происходить прямо противоположные процессы. В начале 2007 года, видя, что «БК» все еще живет и не собирается, так сказать, «в лучший мир», власти дали команду «Союзпечати» — прекратить с нами договорные отношения.

На два с половиной года мы потеряли возможность сотрудничать с монополизированной и единственной в республике системой распространения.

Но и это был еще не конец. Теряя бизнес-возможности, тиражи, рекламодателей, сотрудников, «Бобруйский курьер» сумел-таки дожить до очередных выборов... Александра Григорьевича Лукашенко.

Это были совсем уже непорядок и безобразие. Практически — идеологическая диверсия! На носу, так сказать, важная политическая «спецоперация», а вопрос с «Бобруйским курьером» окончательно так и не решен!

Вадим Александрович (верстальщик БК) и Лилия Санотенко (начальник отдела рекламы БК) в 2003 г. у подъезда редакции БК

5 ноября 2012 г. Бобруйск. Вечер в защиту журналистики

И решили власти предержащие (воспользовавшись ослабленным финансовым положением газеты) покончить с этой «бобруйской аномалией» раз и навсегда. Потребовали — через могилевскую налоговую — рассчитаться по хозяйственным долгам полностью и сразу... Причем, когда мы (в первый раз) сумели-таки рассчитаться, — потребовали еще раз, в режиме «контрольного», так сказать, взыскания...

Сказано же — выборы грядут... Следовательно, жить или не жить... кому-то. Вот в чем вопрос, безо всяких там шекспиров...

По нашим (с коммерческим директором) «скромным» подсчетам, за семь лет такой вот борьбы с «Бобруйским курьером», такого вот «тихого удушения» нашей газеты и фирмы мы потеряли — минимум — около миллиона долларов (без учета развития и расширения бизнеса). Для нас это — огромные деньги, можно сказать, десять годовых бюджетов.

В этой сумме — все: дальнейшее развитие, благополучная жизнь, свое редакционное помещение (или дом), свой парк машин, своя система распространения... Даже — своя типография (но это — не здесь и не сейчас, разумеется, а в свободной Беларуси).

Старейшина бобруйской журналистики Михаил Матвеевич Кривец (в прошлом — коммерческий директор, редактор БК в 2005–2006 гг.) на вечере, посвященном его 70-летию (16.11.2012)

Анатолий Санотенко (главный редактор БК, литератор) подписывает читателям свои книги на литературном вечере (Бобруйск, 16.01.2008)

Марина Молчанова, корреспондент газеты

Михаил Ларченко, в прошлом — верстальщик и администратор сайта БК (работал в 2004–2010 гг.)

Евгений Васькович (корреспондент БК, ныне — политзаключенный), весна 2010 г.

Страшный сон идеологов

Но «Бобруйский курьер» не прекратил свое существование, как это было в июле 1920 года: времена изменились, и «большевики» теперь не те, — отягощенные фобиями, суевериями, юриспруденцией, историческим контекстом и — собственным коррупционным бизнесом...

В общем, это — страшный сон идеологов, их ночной кошмар: «Бобруйский курьер» не только живет, но «Бобруйский курьер» — forever!

Да, мы «ушли» в интернет, выходим теперь только как электронное СМИ. Но, с другой стороны, мы в интернете были «всегда» (если точнее, с июня 1998 года — времени создания сайта «БК»).

А если брать со стороны «первой», — электронное СМИ — это современно, это то, что надо, то, что необходимо сегодняшнему читателю...

Как говорят у нас в Бобруйске по таким поводам, это — самый цимус!

Так что спасибо «партии и правительству» за наше «счастливое детство»!

Нам — 100 лет, и мы живем, творчески развиваемся.

А в «партии и правительстве», как и когда-то, 97 лет тому назад, попрежнему много убогих, вороватых временщиков.

И, как и когда-то, они не работают на благо и процветание отечества, а лишь рапортуют, прикрываясь революционными лозунгами. И все гребут и гребут под себя, считая дни до окончания своих «полномочий»…

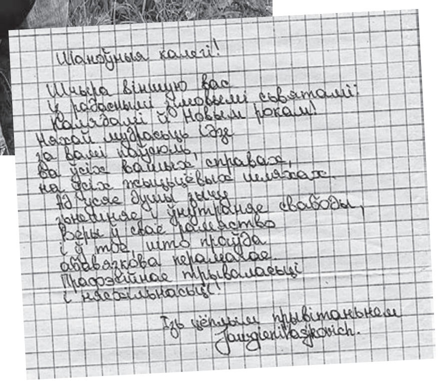

Шаноўныя калегі!

Шчыра віншую вас
з радаснымі зімовымі сьвятамі:
Калядамі й Новым рокам!
Няхай мудрасьць ідзе
за вамі паўсюль,
ва ўсіх вашых справах,
на ўсіх жыцьцёвых шляхах.
Ад усяе душы зычу
зьнешняе і ўнутранае свабоды,
веры ў сваё рамяство
і ў тое, што праўда
абавязкова пераможа.
Прафэсійнае трываласьці
і няхільнасьці!

З цёплым прывітаньнем
Jaugieni Vaskovich.

Письмо Евгения Васьковича своим коллегам (январь 2014 г.)

Сотрудники и друзья БК (ноябрь 2012 г.)

Капітан непераможных караблёў

Сяргей ШАПРАН,
novychas.info

Ці скончылася з сыходам Пятра Марцава яго эпоха? Звычайна эпоха завяршаецца, калі ў настаўніка няма паслядоўнікаў. У Марцава былі і засталіся журналісты «Имя» і «БДГ», яго эпоха працягваецца.

З Пецем Марцавым… — хай не прагучыць гэта фамільярна, але Марцава я ведаў амаль трыццаць гадоў: у 1985-м паступіў на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, а Марцаў, толькі скончыўшы філфак, быў мастацкім кіраўніком нашага Студэнцкага тэатра эстрадных мініяцюр, ці, прасцей кажучы, СТЭМа. **Марк Мерман** пісаў песні для спектакляў, а іх пастаноўшчыкам быў Пеця. Самы яркі ўспамін тых гадоў — **Леанід Шырын** і **Пётр Марцаў** спяваюць «Саракавыя-ракавыя» на верш Самойлава: «Сороковые-роковые… А мы такие молодые»… Дык вось, з Пецем Марцавым мы размаўлялі «пад запіс» толькі аднойчы. Гутарылі пра канкрэтную гісторыю з асабіста-дзяржаўнага жыцця Марцава.

Лета 1999 года. «БДГ» друкуе праграму фармавання золатавалютных рэзерваў Беларусі, якая значылася пад грыфам «абсалютна сакрэтна». Інфармацыйнай нагодай стаў нечаканы арышт Эдуарда Эйдзіна, кіраўніка групы, што і распрацавала праграму. Паводле публікацыі, людзі, якія ажыццяўлялі здзелкі на тэрыторыі Беларусі, Расіі і Казахстана, рабілі гэта з парушэннем заканадаўства ўсіх трох дзяржаў. Эдуард Эйдзін быў арыштаваны з той прычыны, што пэўныя асобы пажадалі пераключыць гэтыя схемы на сябе, выключыўшы тых, хто займаўся праграмай: не паставіўшы своечасова золата ў Беларусь, яны далі зразумець, што яно і не будзе дастаўлена, пакуль Эйдзін з таварышамі будуць мець дачыненне да падобных спраў. «БДГ», апублікаваўшы гэтую інфармацыю, мусіць, самым сур’ёзным чынам нашкодзіла закрыццю здзелак.

Афіцыйная рэакцыя на публікацыю ў «БДГ» была надзвычай эмацыйная: падчас вузкай нарады з кіраўнікамі сілавых структур быў дадзены загад ліквідаваць галоўнага рэдактара «БДГ». Праўда, аднаму з тых, хто атрымаў той загад, ён здаўся, мякка кажучы, незаконным. У выніку гэты чалавек знайшоў магчымасць папярэдзіць Марцава.

— *Я разумеў, што гэта эмацыйнае рашэнне,* — распавядаў Пётр. — *Аднак я не мог дакладна ведаць, праўда гэта ці ўсё ж такі правакацыя. Але ў памяці былі вясновыя падзеі таго года: раптоўная смерць аднаго з лідараў апазіцыі Генадзя Карпенкі, таямнічае знікненне Юрыя Захаранкі… Я прыйшоў да высновы, што, магчыма, варта паставіцца да гэтага папярэджання больш сур’ёзна, чым звычайна, паколькі, мяркую, кожны галоўны рэдактар незалежнай беларускай газеты можа пахваліцца, што некалькі разоў на год яму пагражаюць. На жаль, гэта норма для нашай прафесіі. Я падумаў, што калі гэта ўсё сур’ёзна, дык мяне знойдуць дзе заўгодна. І прыняў рашэнне… усіх падмануць і не выязджаць з краіны. Але зрабіў выгляд, што з’язджаю. Дзеля гэтага на працягу двух дзён адкрыў візу ў Германію, выпісаў камандзіроўку і нават купіў квіток на самалёт па маршруце Масква — Гамбург…*

На працягу гэтых двух дзён Марцаў зняў кватэру ў Мінску, падключыўся да інтэрнэту і паставіў камп’ютар. І, трэба сказаць, падмануць усіх атрымалася: яго ніхто не шукаў. Праўда, адзін раз усё ж знайшлі. Абсалютна выпадкова. Справа ў тым, што ў той жа час ішла размова пра тое, што ў турме можа апынуцца рэдактар газеты «Имя» Ірына Халіп, і Марцаў сустрэўся з ёй, каб паведаміць пра тое і паспрабаваць пераканаць яе з’ехаць з краіны. Менавіта ў той момант яго і засекла «наружка», якая вяла Халіп, — абаіх сфатаграфавалі. Фотаздымкі леглі на стол таго,

хто і аддаў загад пра ліквідацыю. Рэакцыя была зноў эмацыйная: «Як жа вы сцвярджаеце, што ён з'ехаў, калі ён тут?!» Зрэшты, яго супакоілі, пераканаўшы, што Марцаў прыязджаў у Мінск толькі на адзін дзень…

— На гэтай кватэры я пражыў паўтара месяца, — працягваў ён аповед. — *І падыхаць паветрам выходзіў толькі па начах. Прадукты прыносіў мой сябар, зносіны з якім я не падтрымліваў ужо гадоў дзесяць, таму было малаверагодна, што нехта мог сачыць за ім. Наогул, адчуванні не з прыемных… Але іншая справа, што гэтая гісторыя ў чарговы раз прадэманстравала, што кіраўнікам дзяржаў і вышэйшым службовым асобам не так ужо прыемна займацца падобнымі справамі, і ёсць людзі, якія не схільны выконваць падобныя загады. Аднак калі яны не могуць адкрыта запярэчыць, дык тады, як мінімум, здольныя хаця б сабатаваць іх. Апроч таго, я разумеў, што загад у дачыненні да мяне будзе рана ці позна адменены. Мабыць, так і адбылося, бо аднойчы атрымаў па электроннай пошце ліст, дзе паведамлялася, што я магу з'явіцца. У выніку я «выйшаў на волю». І роўна праз дзесяць дзён знік Віктар Ганчар.*

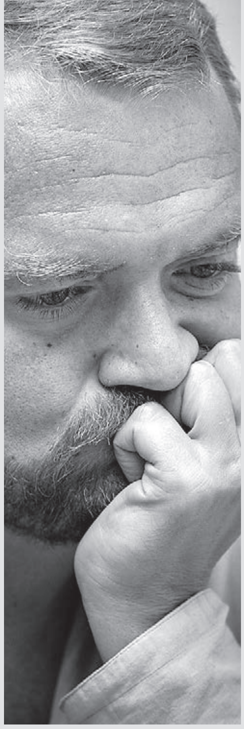

Праўда, ужо пасля выхаду Марцава на волю пачалася шырокамаштабная праверка паўсотні фірм, якія працавалі з «БДГ» і рэкламнымі агенцтвамі Марцава.

— Прафесія журналіста ў Беларусі — прафесія, безумоўна, небяспечная, — рэзюмаваў ён тады. — *Факты кажуць самі за сябе. Прычым факты, якія не маюць дачынення асабіста да мяне. Гэтая прафесія заўсёды небяспечная для жыцця ў тым выпадку, калі журналіст апаніруе ўладзе, калі ён даследуе факты карупцыі і крадзяжу сярод вышэйшага чыноўніцтва. Журналісту ў гэтым выпадку пагражае крымінальная справа — ці проста збіццё. Пэўны час мы мелі справу з абсалютнымі адмарозкамі (і неістотна, якую пасаду ў дзяржаўнай іерархіі займаў гэты адмарозак), для якіх загадаць забіць чалавека нічога не каштавала. Гэтыя людзі не мелі ніякіх маральных бар'ераў. І, на жаль, вельмі шмат людзей, якія здольныя за грошы такі загад выканаць. Аднак, мяркую, Беларусь у гэтым сэнсе — краіна, на жаль, не ўнікальная. Проста сітуацыя тут адрозніваецца тым, што журналіст, які працуе ў недзяржаўных СМІ, ужо з прычыны гэтых абставінаў абавязкова будзе знаходзіцца пад пільным наглядам улады. Мяркую, найлепшая абарона ў гэтым сэнсе — інфармацыя, якой ты валодаеш і якую своечасова атрымліваеш…*

Але колькі падобных гісторый адбылося ў жыцці Марцава? Адна? Дзве? Тузін? Аднаму Богу вядома. Ці яшчэ каму?..

Увогуле, Пеця быў выдатным апавядальнікам. Гэта таксама адзін з яго шматлікіх талентаў. Ужо не пад запіс ён расказваў, як у гасцініцы «Мінск» яго спрабаваў завербаваць супрацоўнік КДБ, якога Марцаў пасля некалькіх сустрэч «перавербаваў». Усё ж ён валодаў дзіўным талентам пераконваць (дарэчы, праз шмат гадоў на пытанне аднаго з гэбістаў: «Колькі нашых у цябе працуе?» — рэдактар «БДГ» іранічна адкажа: «А колькі прыслалі, столькі і працуе»).

Ці яшчэ гісторыя, як падлеткамі Пеця з сябрукамі павярнулі вежу ў танка, што стаіць на пастаменце каля мінскага Дома афіцэраў, у бок будынка ЦК КПБ, пасля чаго пачаўся, вядома, вэрхал, і тую вежу прыварылі ўжо навечна. Ці як быў перакладчыкам у афрыканскіх плямёнаў, якія варагавалі паміж сабой. Ці пра інтэрв'ю з Уладзімірам Караткевічам, якое ў бібліяграфіі Уладзіміра Сямёнавіча не згадваецца. Ці, нарэшце, пра тое, як напярэдадні чарговых прэзідэнцкіх выбараў яго запрасіла да сябе кіраўнік прэзідэнцкай адміністрацыі Пяткевіч (хто сёння прыгадвае яе? Усе гэтыя чыноўнікі як прыходзілі, так і сыходзілі, змяняючы адно аднаго ў бясконцай чахардзе, а Марцаў дваццаць гадоў быў і заставаўся такі адзін) і патрабавала адрадзіць «БДГ», таму што, бачыце, чытаць няма чаго. Гэта было б вельмі падобна да анекдота, калі б гісторыю гэтую, пасмейваючыся, не расказаў сам Марцаў.

А яшчэ з ім было надзейна. І гэта таксама адзін з яго талентаў. І нават калі патаналі нашы караблі — «Имя» і «Белорусская деловая газета», — мы да апошняга верылі ў нашага капітана Пятра Марцава. З ім было надзейна да апошняга. І не толькі таму, што мы ў яго верылі, але і таму, што ён сапраўды быў адважным капітанам. Хоць колькі яму было, калі ён толькі запусціў у плаванне свае караблі? Трыццаць з нечым? А калі, не жадаючы здавацца, сам жа іх і патапіў, — крыху больш за сорак... Марцаў не на словах — ён прыкладам сваім вучыў бясстрашнасці.

Ды і газеты, выдаваныя Марцавым, былі не проста газетамі. Што роўнага ім было раней? Што ёсць сёння?.. Праз «Имя» і «Белорусскую деловую газету» прайшло каля трохсот журналістаў. Марцаўскія выданні былі сапраўднымі журналісцкімі ўніверсітэтамі. Не думаю, што будзе вялікім перабольшаннем сказаць, што яны, свядома ці не, але вызначылі аблічча сучаснай беларускай журналістыкі. Больш за тое, яны былі сапраўднай чацвёртай уладай: газеты Марцава маглі любіць ці ненавідзець, — але іх усё адно чыталі. Усе — пачынаючы ад простых чытачоў і заканчваючы няпростай гэтай уладай…

Ці скончылася з сыходам Пятра Марцава яго эпоха? Звычайна эпоха завяршаецца, калі ў настаўніка няма паслядоўнікаў. У Марцава былі журналісты «Имя» і «БДГ», былі і засталіся, такім чынам, яго эпоха працягваецца. І ў гэтым яшчэ адзін бясспрэчны талент Марцава: ён умеў па натхненні збіраць разам таленавітых людзей, якія вельмі хутка рабіліся адной дружнай камандай. Камандай, на чале якой, бачна ці не, стаяў ён, капітан. Капітан Марцаў. Пеця Марцаў, які трыццаць гадоў таму спяваў: «А мы такие молодые».

Фота Юліі Дарашкевіч

ТОП-6 бизнесменов в Беларуси, которые зарабатывают на продаже информации

Сергей Вернигородский
Zautra.by

Медиахолдинг, созданный Петром Марцевым, просуществовал почти 15 лет — с 1992 по 2006 год. Ушедший на днях из жизни издатель первым продемонстрировал, как зарабатывать на продаже информации. Кто сегодня в Беларуси может считаться успешным бизнесменом, работающим на информационном рынке?

В условиях, когда медийный рынок (особенно его информационная составляющая) практически монополизирован и находится под пристальным вниманием государства, создать и удержать успешный проект достаточно сложно. Но в Беларуси есть бизнесмены, которые сумели это сделать.

Татьяна Санчук, «Толока»

У истоков издательского бизнеса, которым управляет Татьяна Санчук, стоял депутат Верховного Совета Беларуси Александр Лукашенко. Сегодня «Толока» — холдинг из нескольких компаний, работающих на рынках печатных СМИ в Беларуси, России и Украине. Он издает около 35 газет и журналов для женщин, о кухне, медицине, по садоводству и огородничеству, рукоделию, уходу за детьми, на молодежные темы и т. д.

Юрий Зиссер, TUT.BY

Его интернет-бизнес имеет несколько направлений, среди которых одно из главных — создание контента для портала TUT.BY. Проект был запущен в 2000 году. Сейчас это крупнейший информационно-развлекательный ресурс Байнета. По его образу и подобию создано несколько интернет-изданий в Казахстане, Азербайджане, Узбекистане, Нигерии и в других странах.

Георгий Копылов, «Телеком-Гарант»

Компания «Телеком-Гарант» появилась в Орше в 1991 году, стартовав с кабельного телевидения. Сегодня входящая в нее телекомпания «Скиф» предлагает собственную продукцию в Орше, Витебске, Полоцке, Борисове, Бобруйске. Аудиторию составляет около 500 тысяч зрителей. Бизнесмену также принадлежат радио и газета «Телеком-экспресс» в Орше и газета «Витебский проспект» в Витебске.

Виталий Шуравко, Onliner.by

Проект, появившийся в Байнете в начале 2000-х годов, начинался как площадка, торговавшая мобильными телефонами и аксессуарами. За пятнадцать лет Onliner.by вырос в полноценный информационный ресурс.

Виталий Филинский, «ФилТВ»

В 1996 году гомельский бизнесмен создал телекомпанию «ФилТВ», которая сегодня создает конкуренцию государственным СМИ на медиарынке Гомеля. Он также издает газеты «Телевизор» и «Программа» и занимается продажей рекламы на «Радио Рокс» в Гомельской, Могилевской, Брестской, Гродненской и Витебской областях.

Игорь Кашликов, «Ранак»

Компания «Ранак» также работает в гомельском регионе, ее центральный офис расположен в Светлогорске. «Ранак» — это сеть кабельного телевидения и эфирно-кабельное вещание на Светлогорск, Мозырь, Речицу, Гомель, Жлобин, городская компьютерная сеть, FM-радио и газета «Ранак-плюс».

«Бажынкі-2014»: «Медыямарафон», «Angry JAB», яйкі, катамараны і Валерый Шчукін

Традыцыйна ў жніўні адбыўся карпаратыўны фестываль ГА «Беларуская асацыяцыя журналістаў». Гэтым разам — у Гомелі і яго ваколіцах.

На сёлетні фэст запісалася каля трох дзясяткаў адважных і нястомных бажаўцаў з Мінска, Брэста, Маладзечна, Горак, Барысава, Глыбокага і Баранавічаў, якія палічылі, што адлегласці не павінны перашкаджаць журналісцкаму яднанню. Адвагу і нястомнасць прадэманстравалі не толькі лёгкія на пад’ём маладзёны, але і заслужаныя бажаўцы сталага веку — Валерый Аляксеевіч Шчукін, напрыклад, запісаўся на фэст адным з першых.

Першы з двух насычаных дзён распачаўся «Медыямарафонам» па Гомелі: на працягу чатырох гадзін пяць журналісцкіх камандаў гойсалі па абласным цэнтры, рыхтуючы матэрыялы на зададзеную «штабам» тэму. Вынікі творчасці арганізатары ўвечары накіравалі на суд прадстаўнічага журы ў складзе Людмілы Атчанашанка, Аляксандра Тамковіча, Аляксандра Коктыша, Сяргея Балая і Змітра Лукашука. Журы ацаніла творчасць калег па 5-бальнай сістэме і вызначыла пераможцаў. Вынікі «Медыямарафона» падводзіліся ў суботу.

Сёлета сімвалам «БАЖынак» быў «Angry JAB» — сярдзітая брывастая жабка, чый вобраз быў навеяны знакамітай камп’ютарнай гульнёй «Angry Birds».

Добра папрацаваўшы, «марафонцы» перайшлі да якаснага адпачынку. Лагодныя рачныя хвалі, маляўнічы краявід, гомельскія прысмакі і феерычныя выступы гурта «Ягорава Гара» і Вольгі Цярэшчанка ў месяцовым святле дапамаглі пазбавіцца ад дзённай стомы і адкрылі «другое дыханне», так што спаць кладліся позна...

Другі дзень быў не менш насычаны: адразу ж пасля сняданку пачаліся спартовыя і... каляспартовыя мерапрыемствы.

Кіданне сырых яек у калег вельмі натхніла ўдзельнікаў фэсту. Тых, хто іх лавіў, не адпускала нервовае напружанне...

Пасля вясёлых спаборніцтваў каманды пачалі рыхтавацца да прэзентацыі. Кожная мусіла прыдумаць сабе назву, сімвал і дэвіз, а таксама распавесці калегам, як ім разам працавалася ў палявых умовах днём раней.

Пасля прэзентацыі надышоў час узнагародаў. Паводле журы, самы ўдалы матэрыял атрымаўся ў каманды Таццяны Смоткінай, Настассі Роўда, Руслана Гарбачова і Барыса Гарэцкага, якія даследавалі асартымент прадуктаў на гомельскіх рынках (куратарам ад Гомеля выступаў Мікалай Гарбачоў).

На другім месцы апынулася каманда Ларысы Шчыраковай, Алега Агеева, Антона Сурапіна і Ігара Дароніна (куратарам ад Гомеля быў Леанід Судаленка). Яна шукала ў Гомелі мясцовую цікавостку — шакаладныя пельмені.

Трэцяе месца заняла каманда Галіны Буднай, Аляксандра Зянкова, Валянціна Міхальцова

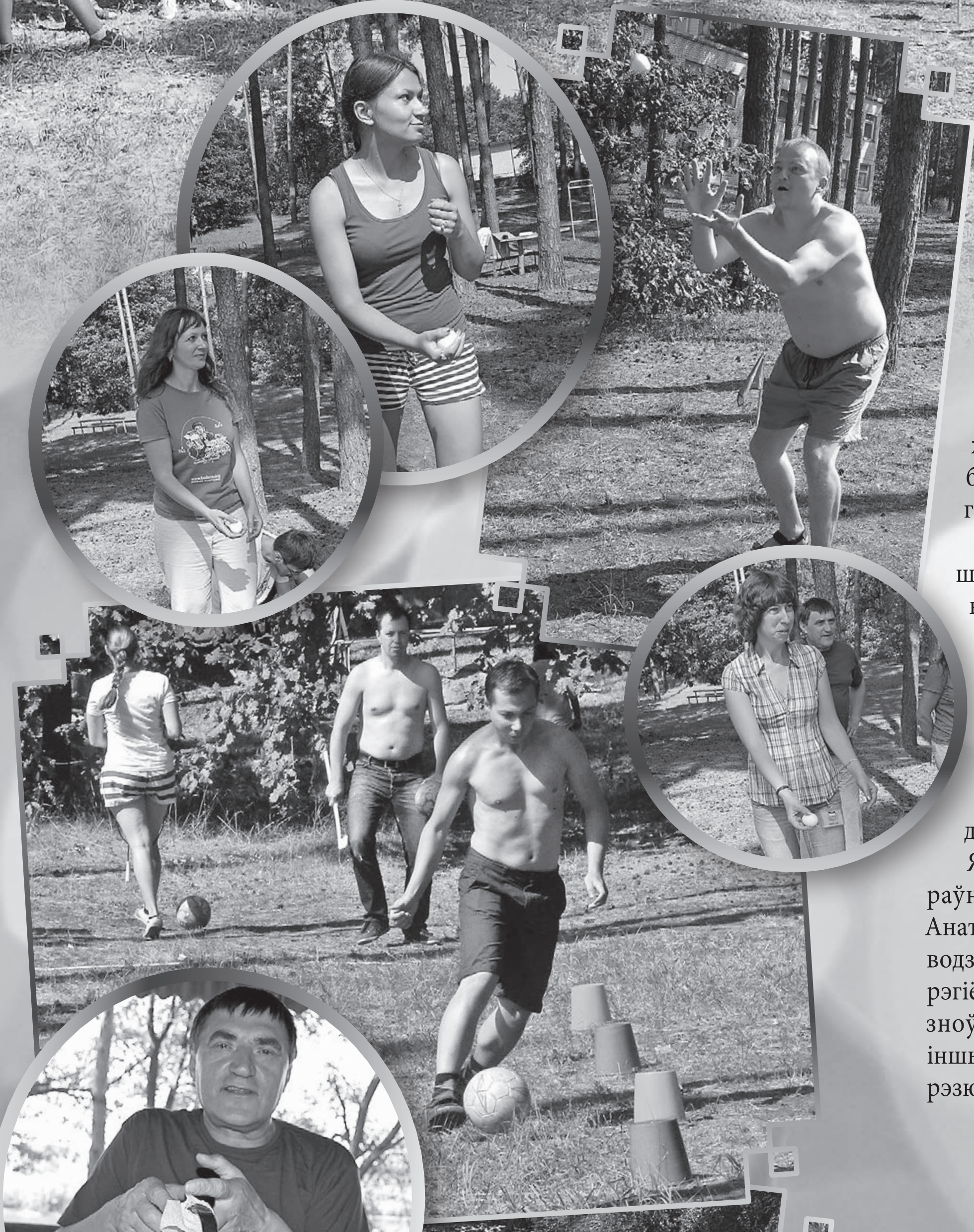

і Генадзя Кеснера (куратар ад Гомеля — Яўген Якавенка). Каманда, праўда, змяніла зададзеную тэму: замест гомельскіх скейтбардыстаў, якіх з прычыны гарачыні ў горадзе не знайшлося, журналісты распыталі пра жыццё бабульку, якая зарабляе вулічным граннем на гітары... лямпачкай.

Акрамя гэтага, па традыцыі шляхам апытання ўдзельнікаў былі вызначаныя «Містэр БАЖынкі» і «Міс БАЖынкі» — Анатоль Гатоўчыц і Ларыса Шчыракова, а таксама «Віцэ-містэр» і «Віцэ-міс» — Яўген Валошын і Настасся Роўда. Як заўжды, хлопцы выбіралі «Міс», а дзяўчаты — «Містэраў».

Як зазначыў на развітанне кіраўнік Гомельскай філіі ГА «БАЖ» Анатоль Гатоўчыц, варта часцей праводзіць «БАЖныя» мерапрыемствы ў рэгіёнах. «Вось у наступным годзе — зноў Гомель, а пасля ўжо можна і іншыя месцы апрабаваць», — бадзёра рэзюмаваў гасцінны гаспадар.

Фотаздымкі пададзеныя ГА «БАЖ»

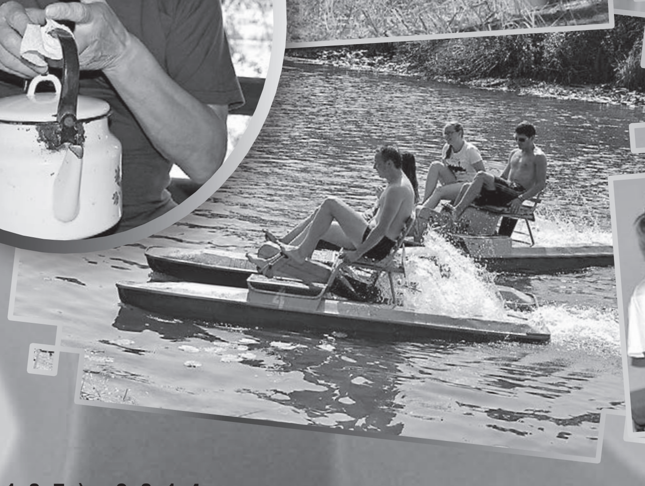

ОТ КОДЕКСА СТРОИТЕЛЯ КОММУНИЗМА — К КОДЕКСАМ РЕДАКЦИЙ

В издательстве ЕГУ (г. Вильнюс) вышел учебник Анатолия Гуляева «Профессиональная этика журналиста. От морального кодекса строителя коммунизма к этическим кодексам редакций». Подобных учебников нет не только в Беларуси, но и в странах Балтии. Недавно книга была переведена на итальянский язык. «Абажур» предлагает некоторые главы из книги.

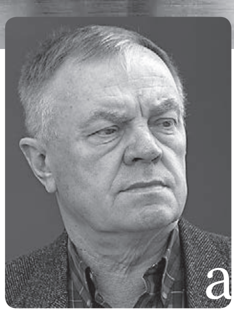

Анатолий ГУЛЯЕВ

Профессиональная этика журналиста — одна из самых неразработанных проблем как в учебных планах вузов на территориях бывшего Советского Союза, так и в представлениях журналистского сообщества о качественной и некачественной журналистике. История вопроса (повторим, на территориях бывшего Советского Союза) едва насчитывает два десятилетия. По всей вероятности, этим и объясняется тот факт, что до сих пор по данной проблеме не появилось основательных учебников. А те, что есть в вузовских библиотеках (во всяком случае, в Беларуси), основаны на базовых ценностях еще советских времен, когда журналистика держалась на обслуживании потребностей власти. Но изменения, произошедшие за последние два десятка лет, сформировали иные ценности и иной подход к профессии даже в Беларуси, где сохранился феномен так называемых «государственных» СМИ. Представления об этих новых ценностях вообще, и о профессиональной этике в журналистском сообществе в частности, пока весьма расплывчаты и нуждаются в истолковании, а сама этика — в изучении.

Впрочем, проблема изучения тоже сложна, и к ней существуют разные подходы. В США, например, используются два: первый — совмещение курса журналистской этики и курса законодательства о СМИ; второй — включение этических вопросов во все дисциплины, в практические задания для студентов-журналистов. В связи с этим многие американские учебники журналистики имеют разделы по этике. Это относится к таким предметам, как «Введение в журналистику», «Технология освещения новостей», «Репортаж» и другие.

Почему это важно

Профессор журналистики Бостонского университета США Майкл Берлин считает (и его поддерживают многие коллеги), что «*полезно посвятить этике специальный курс, который включал бы вопросы истории, теории и практики и помог бы овладеть широкой информацией в данной области*».

Такого же мнения придерживается американский исследователь Эдмунд Ламбет, который на протяжении многих лет читает курс журналистской этики на факультете журналистики Миссурийского университета, а также выступает с лекциями перед преподавателями журналистики и журналистами различных стран на семинарах неправительственной организации «Форум свободы». По его мнению, этика более не считается второстепенной темой в рамках академических курсов и часто читается как отдельная дисциплина. «*Когда-то почитаемая отдельными действующими журналистами как проблема личного предпочтения или индивидуального стиля принятия решений, этичность поведения сегодня больше не является объектом небрежного отношения в большинстве редакций новостей и советах компаний. Бывшие когда-то редкими одиночками, академические и профессиональные специалисты по журналистской этике если и не приветствуются повсеместно, то стали своими в университетах и редакциях*», — пишет Ламбет.

Нельзя не сказать и о том, что роль средств массовой информации не сводится только к распространению новостей и организации их всеобщей доступности. Очень часто новости несут с собой стрессы, неудовлетворенность, боль, разочарование, которые сопровождаются чувством собственного бессилия. Вот что об этом пишет Майкл Киркхорн: «*Наши газеты, радио и телестанции регулярно, пунктуально и монотонно передают перечни опасностей, катастроф, проступков и разрушений. Беспомощно притягиваемые к любой драматической ситуации, журналисты, эти безумные пособники мысли, аккумулируют всякие дурные идеи. Они распространяют понятия, которые они сами плохо понимают, отвергая те из них, которые, как им кажется, другие не поймут или не примут. Озабоченные деятельностью отдельных личностей, занимающих официальное положение, журналисты игнорируют фон. Они видят паука, но не паутину. Сами глубоко прагматичные, они не доверяют мечтателям, визионерам и утопистам. Они не указывают нам объезд, но старательно освещают наши дорожные происшествия*».

Учитывать фон, на котором происходят события, — одна из задач журналистской этики, которая значительно усложняет основные профессиональные правила.

Все с этим связанное нуждается в глубоком изучении, для чего должна быть предназначена самостоятельная учебная дисциплина. Неудивительно, что отдельные курсы профессиональной этики есть не только на Западе, но и в большинстве стран на постсоветском пространстве.

Изданное пособие призвано помочь осознать характер нравственных ценностей той профессиональной группы, к которой мы относимся и которая осуществляет свою деятельность в реальных (в данном случае — белорусских) условиях, и в соответствии с этими ценностями сформировать свою профессиональную позицию, способность к самостоятельной нравственной ориентации.

В условиях Беларуси, с ее делением на «государственные» и «негосударственные» СМИ и почти полным отсутствием устоявшихся представлений о профессиональной этике, это весьма непросто. Ведь разброс мнений среди коллег,

Сергей Крижановский, Украина

представителей разных профессиональных групп и многочисленных госчиновников слишком широк: от ностальгии по партийно-государственному контролю за СМИ и оправдания любых, самых безнравственных, действий так называемых «государственных» газет, телевидения и радио (яркий пример этому — освещение государственными СМИ президентских и иных выборов в Беларуси, в том числе выборов 2010 г.) до отрицания всякой возможности единых этических оценок того, что в СМИ хорошо и что плохо.

Нужно также научиться понимать разницу между этическими принципами, нормами как таковыми и практикой.

Важно изучение базовых представлений об этике как таковой и профессиональной этике в частности, но основное внимание в пособии уделено все же практике, а именно белорусской практике в сравнении с практикой ближайших соседей, акцентируется внимание на процессе саморегулирования СМИ на основе этических кодексов.

Во всем остальном мире такой подход давно стал привычным. Так, медиамагнат Руперт Мердок, с которым вынуждены считаться главы государств, покорно отчитывается перед британским парламентом. Закрыта принадлежавшая Мердоку газета «News of the World» — самый популярный и влиятельный таблоид Великобритании с тиражом 2,7 млн экземпляров. Доверие теряют и другие газеты Мердока, сорвалась сделка по покупке телекомпании «BskyB». В отставку уходят глава Скотланд-Ярда и его заместитель, пресс-секретарь правительства. И все потому, что журналисты Мердока нарушили этические принципы.

Георгий Мажоренко, Украина

Западное общество давно усвоило бесспорную истину, которую еще очень не скоро, может быть, на протяжении нескольких следующих поколений, примет белорусское общество: нарушение этических принципов для журналистов так же ненормально, как нарушение требований Уголовного кодекса для граждан любой страны!

Еще в 1980-е гг. несколько «громких» дел продемонстрировало попытки западных СМИ самостоятельно бороться с нарушениями этики своими коллегами. Вот несколько примеров. Молодой репортер флагмана американской публицистики «Washington Post» Джанет Кук получила Пулитцеровскую премию за материал о восьмилетнем наркомане, но, когда выяснилось, что персонаж выдуманный, журналистка была лишена награды. Майкл Дэли из «New York Daily News» признал, что придумал имя английского солдата, застрелившего юношу в Белфасте (Северная Ирландия). Скандал постиг и «New York Times»: нештатный корреспондент этой супервлиятельной газеты Кристофер Джоунз вынужден был признать, что материал из Камбоджи, принесший ему известность, он написал дома, не вставая из-за письменного стола.

Не избежала нелицеприятных обстоятельств также корпорация ВВС — законодательница мод в части профессиональной этики.

Очень часто вместо того, чтобы руководствоваться идеалами общественного служения, СМИ устанавливают такие рабочие цели, которые в первую очередь обслуживают интересы самих СМИ. А декларации на тему «СМИ — сторожевые псы демократии, зорко следящие за всеми действиями властей» часто не более чем декларации.

Весьма распространен также миф о независимости СМИ. Некоторая степень независимости, конечно, существует, но есть интересы владельцев, редакторов, давление со стороны коллег, рекламодателей, законодательства, юридической практики и пр.

Что касается Беларуси, бессмысленно говорить о политической конъюнктуре, так же как невозможно начинать разговор о плохо сваренной курице, если ее даже не начинали варить. Ни общественное мнение Беларуси, ни журналистское сообщество, не отягощенные хотя бы минимальными представлениями о журналистской этике, часто не в состоянии дать оценку действиям государственных СМИ, в ряде случаев выступающих с обвинениями задолго до следствия и суда. При этом все граждане страны понимают: без суда объявлять любого гражданина преступником — совершенно неправильно! Тем не менее

подавляющее большинство граждан страны и сегодня считают действия СМИ объяснимыми.

«*Даже шайка разбойников должна соблюдать какие-то требования морали, чтоб остаться шайкой; они могут грабить весь мир, но не друг друга*», — сказал Рабиндранат Тагор (1861—1941), индийский мыслитель, поэт. Но представление о профессиональной этике журналистов за минувшие десятилетия в Беларуси так и не сформировалось даже на декларативном уровне. Таким образом, **первая задача** этой книги, сформулированная выше, — помочь осмыслить характер нравственных ценностей той профессиональной группы, к которой мы относимся и которая работает в реальных белорусских условиях. **Другая, не менее важная, задача** — ознакомить коллег с практикой по внедрению механизмов саморегулирования в Беларуси. Именно поэтому большое внимание уделено деятельности журналистских этических комиссий Беларуси (комиссия по этике БАЖ и Комитет в БСЖ), причем в сравнении с деятельностью коллег из Швеции, Литвы, России.

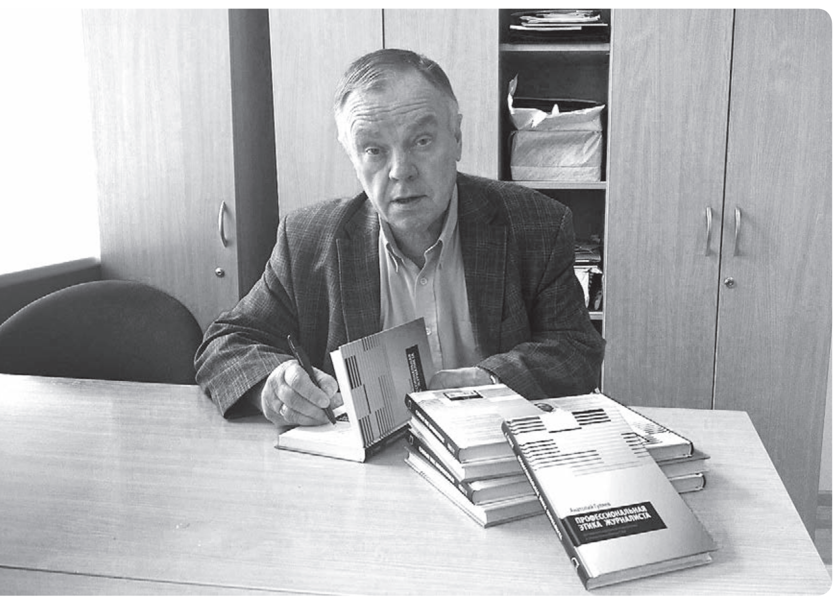

Автор благодарит всех, кто так или иначе помогал в создании этой книги: коллег, с которыми довелось работать в течение долгой журналистской жизни, прежде всего журналистов белорусской областной газеты «Магілёўская праўда», редактора газеты Василия Ефимовича Титовца, его заместителя Михаила Николаевича Городецкого, замечательного человека, высокопрофессионального журналиста и выдающегося литературного редактора, с помощью которого наши материалы становились грамотнее и человечнее. Чувство глубокого уважения выражаю коллегам из Союза журналистов Литвы: бывшему его председателю Римасу Эйлунавичюсу, с которым мы немало и успешно поработали над совместными проектами, нынешнему председателю СЖЛ Дейнису Радзявичюсу, на чью помощь всегда можно рассчитывать, председателю комиссии по этике СЖЛ Викторасу Трофимишинасу, который любезно представил автору материалы для раздела «Опыт соседей». Не могу не сказать о помощи коллег из комиссии по этике БАЖ, вместе с которыми мы разбирались в самых каверзных ситуациях.

Этика и стандарты

Журналистские этика и стандарты (англ. Journalism ethics and standards) — нравственные принципы профессиональной журналистики, известные также как отраслевой «кодекс чести», который в разных формах представлен в кодексах медиаорганизаций и профсоюзов. Таким образом, ***профессиональная этика — это юридически не оформленные, но известные и четко прописанные правила, принятые в СМИ и одобренные обществом.***

Мы уже упоминали о расхождениях в восприятии профессиональной этики между теоретиками и практиками. И этому существует множество объяснений — от широко известного: «Кто умеет — работает, а кто не умеет — учит», — до не менее известного, но более популярного: «Не учите меня жить, лучше помогите материально». «Учить жить», т. е. проводить разного рода семинары, стоит дешевле, чем оснащать редакции современным оборудованием и средствами связи. Именно поэтому на территориях постсоветских государств, в том числе в Беларуси, проводится такое количество семинаров на самые разные темы, включая, разумеется, проблемы профессиональной этики. Подобных мероприятий так много, что очень часто, как свидетельствует практика местных журналистских организаций, на очередные семинары приходится направлять одних и тех же людей, в особенности если они проводятся в соседних Литве, Польше и Украине.

В мае 2011 года с журналистами светских СМИ Беларуси, собравшимися в Минске в Красном костеле, встретился прибывший из Рима председатель Папского совета по средствам массовой коммуникации архибискуп Клаудио Мария Челли. Тема пресс-конференции — «Инфоэтика во имя мира в глобализованном обществе». В докладе архибискупа много говорилось о правде, свободе, любви. Было задано немало вопросов, в том числе о том, как католическая церковь относится к глобальному процессу саморегулирования СМИ и поощряет ли она создание этических кодексов в СМИ, включая клерикальные. Ведь в повседневной журналистской практике (как светской, так и клерикальной) принципы правды, свободы и любви нуждаются в конкретизации применительно к специфике профессии, поскольку часто эти понятия разными людьми используются в

самых разных целях. Именно поэтому журналистские сообщества переходят от универсальных этических принципов (в том числе сформулированных в Евангелии, в нормативных документах разных государств, включая моральный кодекс строителя коммунизма и др.) к конкретным нравственным нормам, создавая кодексы профессиональной этики.

На что опираются в своей деятельности журналисты клерикальных СМИ, кроме как на гениальную фразу Иисуса Христа: «И познаете истину, и истина сделает вас свободными» *(Библия. Книги священного писания. Евангелие от Иоанна, 8–32. М., 1989. С. 1239)*?

Пытаются ли они создавать свои кодексы журналистской этики, чтобы познавать истину в профессиональной практике и не запутаться в ней, воспринимая как «главную этическую догму» любое указание начальства, в том числе клерикального?

Ответа на вопрос не прозвучало не только в словах Его эксцеленции Клаудио Мария Челли, но и в беседе с местными католическими должностными лицами, отвечающими за связь с прессой.

Согласимся с Дэвидом Рэндаллом, в прошлом ведущим журналистом лондонской «Observer»: «*На тему этики написано и сказано больше чепухи, чем на любую другую тему в журналистике. Это излюбленный предмет всех теоретиков от журналистики — главным образом потому, что дает прекрасную возможность для нападок на журналистов-практиков. Кроме того, этикой высоколобые журналисты вечно попрекают беспутных грешников, топчущих ту же ниву. Шансов на успех у них не больше, чем у человека, пытающегося проповедовать целомудрие матросам, прибывшим в порт после полугода плавания. Помимо того, существуют организации, вбившие себе в голову, что во всяком зарождающемся демократическом обществе журналисты прежде всего нуждаются не в печатных машинках, дешевых полиграфических услугах, компьютерах или осветительных приборах, а в лекциях по этике. Мотивируется это так: обучите этике тех, кто постиг только азы демократии, и очень скоро они станут точными копиями репортеров из "Washington Post". Подобным вздором мы обязаны почти всеобщему непониманию проблемы. Повседневная этика и этика вообще — две совершенно разные вещи*».

Между тем Рэндалл считает также, что «*следует толковать этику не как свод неких заповедей, а как принципы, которые помогут журналисту без опаски заниматься своим делом*». В правилах, которые автор предлагает соблюдать, забота о нравственности определяется соображениями безопасности. Нарушения этики опасны и очень часто, кроме проблем, ничего не приносят:

можно лишиться работы, источников информации и т. д.

Возвращаясь к этическим принципам, которые на длительном пути к саморегулированию разрабатывало журналистское сообщество, сошлемся опять же на слова Дэвида Рэндалла: «*Наша цель — выработать такие методы, которые помогут нам трудиться с чистой совестью. С их помощью мы сохраним свою репутацию незапятнанной, поскольку самое главное для журналиста — это его репутация. Пусть редактор отнимет у вас жизнь, ваше свободное время — но ваша репутация останется при вас... Итак, вот следующие рекомендации.*

1. Журналисты должны служить только своей газете и своим читателям. Если вы хотите быть пропагандистом, ступайте работать в рекламу, в правительство или в политику. Журналист не должен быть верен никому и ничему, кроме газеты и читателей, — никакой политической партии, источнику, коммерческому или любому другому интересу, сколько бы они того ни заслуживали. Взвешенной журналистикой достаточно нелегко заниматься и без этого столкновения интересов...

2. Работа над каждой статьей должна быть честным поиском правды. Основное не подлежащее обсуждению правило репортера: всякая статья должна быть непредвзятой попыткой выяснить, что произошло на самом деле, и попытка эта продиктована решимостью напечатать эту правду, как бы ни расходилась она с нашими собственными мнениями. Таким образом, журналисты в своей работе не должны ориентироваться на какую-либо точку зрения,

противореча фактам, или браться за материал, цель которого — поддержать заранее выстроенную теорию...

3. Нельзя поддаваться ни на какие уговоры напечатать что-нибудь. Это относится не только ко взяткам или подаркам, но и к обещаниям отдать предпочтение по тому или иному поводу...

4. Журналисты не должны позволять рекламодателям влиять, прямо или косвенно, на содержание газеты. Вполне обычное явление, особенно в небольших, провинциальных или не слишком прибыльных изданиях, — когда рекламодатели используют свою коммерческую мощь, чтобы надавить на газету. Этому давлению никогда нельзя уступать...

5. Не надо представлять статьи для визирования, одобрения или запрета кому-либо за пределами редакции. Показывать герою материала готовую статью до публикации — обычная практика во многих газетах. Мотивируют ее тем, что она дает возможность исправить все фактические неточности и тем самым спасти журналиста от ошибки. Но, естественно, уберегать журналистов от ошибок — забота не тех, о ком они пишут, а самих журналистов. Когда вы показываете кому-то свою будущую публикацию, человек неизбежно решит, что текст дан ему для одобрения, следовательно, для возможного исправления. Работа журналиста состоит в том, чтобы написать корректный материал, а не такой, который нужно обсуждать с его героем. Очень часто источник или интервьюируемый могут сказать журналисту нечто, о чем позже пожалеют. Не много толку в журналисте, своими расспросами добывающем информацию, которую позже собеседник берет обратно. И неужели, когда источник или интервьюируемый просит дать ему взглянуть на статью перед публикацией, журналисты всерьез полагают, что им движет желание помочь им? Конечно, нет. Когда вы даете кому-либо, не имеющему отношения к газете, взглянуть на статью до публикации, это не только является приглашением заняться цензурой или оказать нажим на журналиста, чтобы тот изменил его отчет о событиях. Это также заставляет полагать, что такая практика обычна и правильна. Как только пройдет слух, что можно посмотреть статью до публикации, все захотят это сделать.

6. Цитируйте всегда точно. Это крайне важно, поскольку даже малейшая вольность с вашей стороны может изменить акцентировку и смысл. Обычно оправдание таково: “Именно это он и имел в виду”. Положим, да, но откуда вам это знать? Если ваш источник говорил нескладно, передайте его слова прямой речью...

7. Не используйте свое положение для угроз или для получения привилегий. Всякий журналист обладает властью. Ею никогда не следует злоупотреблять — будь то в работе над статьей или в повседневной жизни. Вести личные споры, намекая при этом на возможность публичного разоблачения собеседника, на свои связи в верхах и тому подобное, — не что иное, как запугивание, причем рискованное. Как вы позже сможете написать какую бы то ни было статью о человеке или организации, если вы им угрожали? И как вы сможете писать о тех «связях», которые упоминали в своих угрозах? Так или иначе, вы окажетесь у них в кармане. Точно так же не следует использовать бланк своей газеты для письма с требованием каких-либо привилегий или компенсации за неуважение или чего-то в этом роде. Адресат письма решит, что ваша газета — мафиозная группа, защищающая интересы своих сотрудников незаконными методами.

8. Не обещайте «снять» материал в обмен на дружбу или услуги. Порой бывает, что кто-нибудь просит вас «забыть» статью или ее часть в обмен на некоторую сумму денег или на помощь. Ни в коем случае не стоит уступать подобным требованиям — по тем же причинам, по каким не следует печатать материалы в обмен на услуги. Когда речь идет о друзьях, отказаться можно в более мягкой форме, но столь же быстро и решительно. Так же следует поступать и с коллегами...

9. Не обманывайте людей ради получения от них информации. Репортер должен всегда честно представляться журналистом. Хитростью добывать у людей информацию, выдавая себя за другого, — не только нечестно, но и опасно. Вам на собственном опыте предстоит узнать: люди говорят куда свободнее, если не знают, что вы журналист или что у вас особый интерес к тому, что они скажут. Узнав, кто вы, они станут бдительны и начнут выбирать, что вам сказать. С этого момента им придется взять на себя определенную ответственность за качество и точность своих слов. Так что, если вы не скажете им, что вы журналист, они вполне могут впасть в преувеличения, как это часто бывает в неформальной беседе. Только в особых случаях следует выдавать себя за другого, скрывая свою личность, и об этом рассказано в главе о журналистских расследованиях.

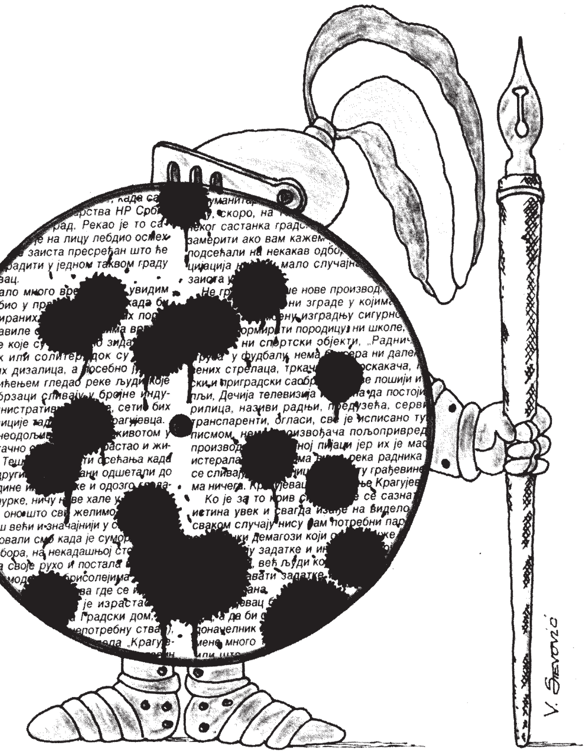

Володимир Стевовић, Югославия

10. Не придумывайте и не улучшайте информацию. Придумывать информацию — занятие, бесспорно, неверное и опасное. Но точно так же опасны даже малейшая фальсификация фактов, приукрашивание правды или временная забывчивость по отношению к каким-то деталям, не стыкующимся с основной направленностью статьи. Ваша статья в этом случае будет обманом. В равной степени это касается и фотографов, и нечестных «фоторепортажей», где событие или ситуация просто разыграны таким образом, чтобы инсценировать нечто, якобы бывшее на самом деле. Ряд фоторепортеров в Западной Европе прославились тем, что возили с собой кое-какой «реквизит», дабы использовать его при съемке. Эта хорошо известная уловка заключалась в том, чтобы, к примеру, всегда иметь под рукой детский ботиночек или плюшевого мишку: если репортер снимал железнодорожную или авиакатастрофу, он клал этот «реквизит» среди обломков, чтобы снимок выглядел «душераздирающим». В настоящее время такие снимки стали избитым приемом. К тому же всегда существует опасность, что после обнародования списка пассажиров выяснится, что детей на борту вообще не было.

11. Никогда не раскрывайте свои источники. Массу информации журналисты получают при условии, что имя сообщившего никогда не станет известно. Хранить в тайне имена своих источников очень важно, особенно если вы имеете дело с властями, разъяренными утечкой ценной информации. Раскрыть источник — значит нарушить обещание, а после этого мало кто рискнет снабдить журналистов сведениями. В иных случаях это может также обернуться для вашего источника увольнением, тюремным заключением, а то и чем похуже.

12. Всегда исправляйте свои ошибки. Журналистика — первый набросок истории, который зачастую создается в чрезвычайном режиме, без доступа ко всем возможным источникам и на скорую руку. Поэтому неудивительно, что так часты ошибки. Газетам следует исправлять эти ошибки как можно скорее без всяких недомолвок. Это честный поступок — читатели будут лучше информированы, будут благодарны вам за это, оценят вашу искренность. Из страха напустить на себя вид, будто вы никогда не совершаете ошибок, — полная глупость, вы никого не обманете.

13. Вы не должны получать личную выгоду от своих статей. Вы скомпрометируете себя, если примете услуги от тех, о ком пишете, или извлечете личную выгоду из написания статьи» (Рэндалл Д. Универсальный журналист. СПб., 1999; Национальный Институт прессы, 2000. С. 62).

Существует и несколько иной подход, излагаемый Лоуренсом Бопре, вице-президентом и исполнительным редактором группы газет «Westchester Rockland Newspapers». По его мнению, завоевать доверие читателей (Лоуренс К. Бопре говорит о газетах в сравнении с другими СМИ. — *А. Г.*) можно, только установив высокие стандарты профессиональной этики, чтобы мотивы появления материалов в газете не подвергались сомнению и освещение событий являлось полным, честным и неуязвимо точным. Такой подход, по мнению Бопре, способен устранить две главные причины, по которым читатели не доверяют газете: сомнение в ее честности либо сомнение в ее правоте. Он же формулирует нормы, позволяющие редакторам газет добиться доверия читателей:

«***Точность***. *Ничто так не подрывает читательское доверие к газете, как ее некомпетентность... Пусть точность станет буквально навязчивой идеей репортеров и редакторов. Ошибок не должно быть в принципе. Следует делать все возможное, чтобы их не было ни в статьях, ни в заголовках, ни в фотографиях, ни в подписях к ним. Вот несколько способов достижения этого:*

1. Будьте настроены скептически к любой информации. Проверяйте все дважды. В редакциях американских газет бытует поговорка: "Если информацию сообщила вам даже ваша мать, все равно проверьте ее"...

2. Введите продуманную систему редактирования, которая обеспечит необходимую и тщательную проверку материалов. Ни один материал не должен быть опубликован без предварительного прочтения хотя бы одним редактором, лучше — двумя...

3. Будьте осмотрительны в работе с источниками. Убедитесь в том, что информатор знает, что говорит. Даже если кто-то еще подтвердит полученную информацию, она не обязательно будет правдивой. Следуйте Правилу Самого Лучшего Источника: цитировать только того, кто действительно может знать о случившемся...

4. В сложном или научно-техническом материале пройдитесь по фактам и даже цитатам второй раз, сверяясь с первоисточником, чтобы убедиться, что вы всё поняли правильно.

5. Не допускайте предположений. Не "догадывайтесь", какие инициалы могут стоять рядом с этой фамилией. Не просите журналиста из соседнего кабинета восполнить пробел ваших знаний — он также может этого не знать.

6. Внимательно перечитайте окончательный вариант материала. Выявляйте ошибки в содержании, расстановке акцентов, в пропорциональности представления различных точек зрения так же тщательно, как грамматические и другие обычные ошибки.

7. Самое главное: если вы неправы — признайте это. В газете должна существовать практика немедленного и открытого исправления ошибок...

8. При обнаружении грубых ошибок подумайте о написании еще одной статьи, в которой признавались бы упущения в первой...

Ссылка на источник. *Утверждения, которые не будут достаточно очевидны или однозначно приемлемы для ваших читателей, нуждаются в ссылке на соответствующий источник. Когда вы — свидетель, то вы являетесь и источником информации, но скажите об этом вашим читателям. Иначе они не будут знать, откуда взята информация...*

Неназванные источники. *В большинстве случаев неназванные источники делают материал*

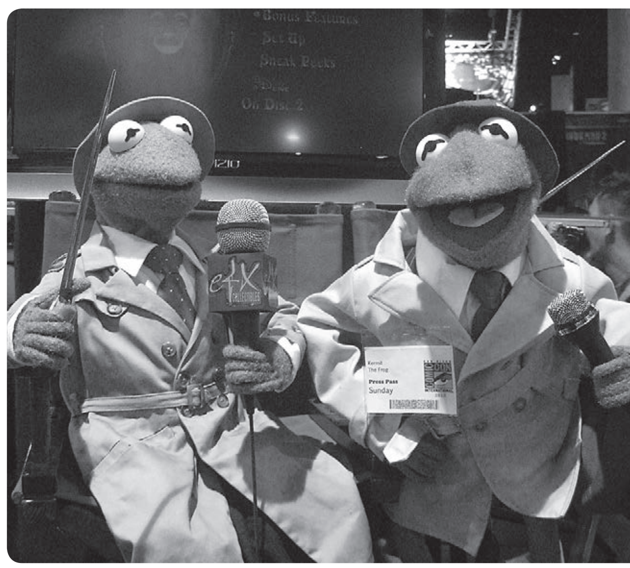

менее достоверным, особенно если в статье содержатся дурные новости, ранее неизвестные читателю. "Кто это сказал?" — естественный вопрос, возникающий у любого человека, когда он слышит важную новость. Газета должна сделать все, чтобы ответить на этот вопрос.

Честность. *Статья может опираться на фактический материал, но не быть честной. Если отдельные факты могут быть правильными, неверное их расположение искажает смысл сказанного. Могут быть пропущены ключевые факты или мнение несогласной стороны. Когда такое случается, читателю легко догадаться, на чьей стороне газета, и в дальнейшем мнение издания в этом и других спорных вопросах будет*

Виктор Богданов, Украина

рассматриваться как пристрастное. Редакторы и репортеры должны быть преданными и даже ревностными сторонниками правил честной игры. Хорошая газета отражает жизнь общества, причем как хорошую, так и плохую ее стороны. Не пишите об одном в ущерб другому — чрезмерно критиковать так же плохо, как и безудержно восхвалять. Помните, что ваше дело — беспристрастно излагать факты. Пропаганда — дело редакционной полосы. В информационном материале не должно быть мнения автора. Мнение следует подкреплять ссылкой на его автора.

Сопереживание. *Относитесь щепетильно к последствиям публикации вашего материала, особенно к воздействию, которое он может оказать на частную жизнь обыкновенного человека. Этот принцип часто вступает в противоречие с вполне обоснованной необходимостью предоставлять информацию любознательным и интересующимся читателям. Следуйте твердому правилу: в разрешении данного противоречия должны преобладать правильная оценка, здравый смысл и сопереживание... (Речь идет о противоречии между общественным интересом и правом на частную жизнь — тема отдельная и очень сложная на практике. — А. Г.)*

Хорошие манеры. *То, как репортер или редактор ведет себя в жизни, может отражаться на газете — как положительно, так и отрицательно. Поведение сотрудника газеты сигнализирует читателю, можно ли этой газете доверять. Грубость непростительна. Она настраивает людей против вас и может привести к тому, что они не будут верить в вашу объективность...*

Доступность. *Репортерам и редакторам не следует прикрываться привилегиями своей профессии. Читатели вправе переговорить с ними и по телефону, и лично. Редакторы должны быть особенно активны в налаживании связей с общественностью. Им нужно рассказывать широкой аудитории о том, как работают газета и ее сотрудники и каким образом читатели могут выразить свое мнение. Если читатели не согласны с материалами газеты, важно не скупиться на газетную площадь и предоставить им возможность высказать свои мнения. Газета сама по себе должна стать рупором общественного мнения, отражая его целиком и представляя как можно больше разных точек зрения.*

Быть на страже. *Читатели хотят видеть свои газеты прежде всего в роли бдительных стражей общественного благополучия. Они ждут, что газета будет защищать несправедливо обиженных, разоблачать недобросовестные действия властей».*

Как видим, существует, по меньшей мере, два подхода к профессиональной этике: один в большей степени прагматический, другой — более романтический. Но, что характерно, и в том и в другом случае многие принципы (честность, достоверность, ссылка на источники, сопереживание и т. д.) совпадают.

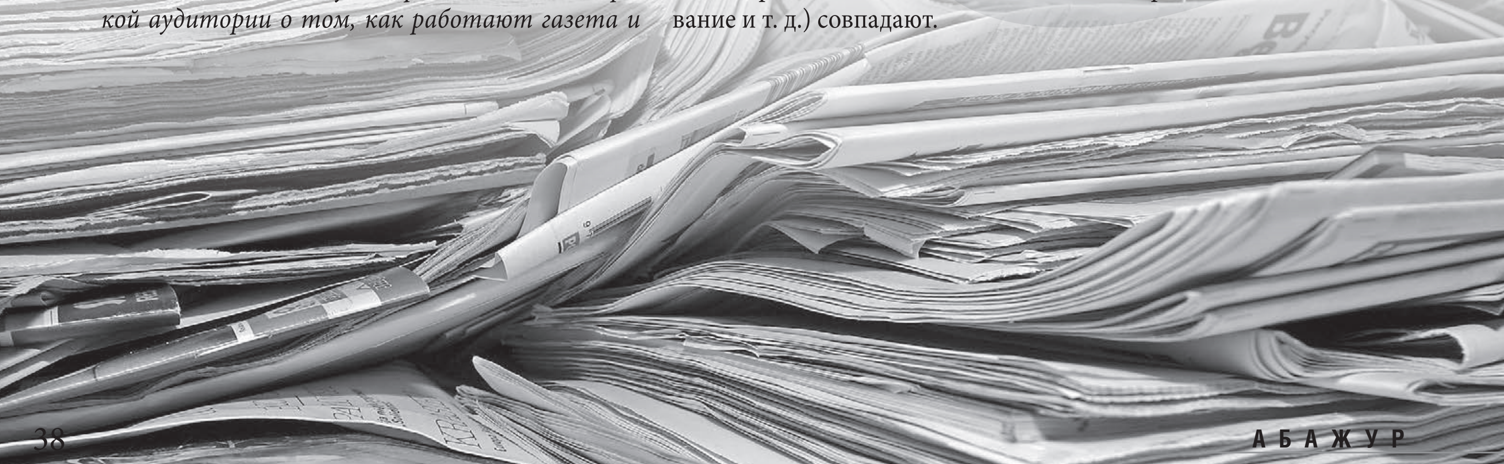

Мова і інтэрнэт

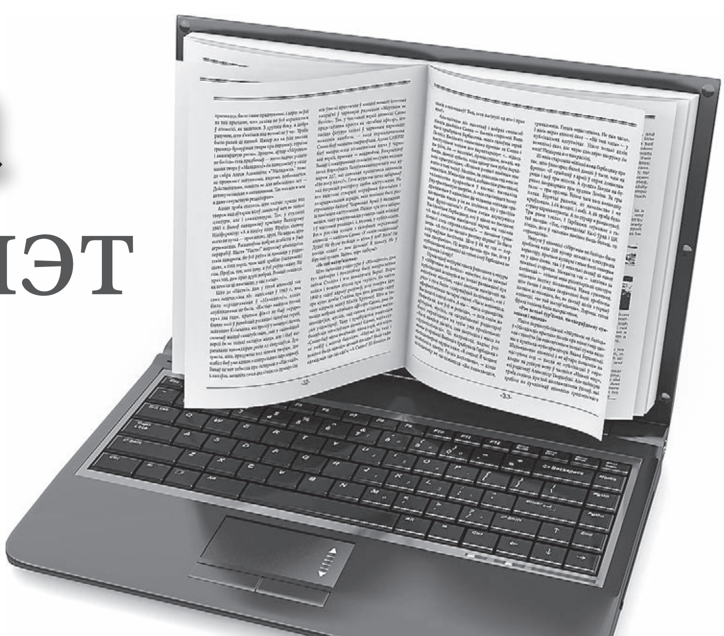

Мова — сродак зносінаў. Гэта асноўная, але не адзіная яе функцыя. Важна ўсведамляць, што праз мову мы ўплываем на суразмоўцу. Мова матэрыялу можа дапамагчы журналісту дагрукацца да адрасата інфармацыі, а можа звесці на нішто ўсе намаганні ды пераўтварыць важную навіну ў інфармацыйны шум.

Настасся МАЦЯШ

Праз мову журналіст фармуе грамадскую думку, але толькі ў тым выпадку, калі правільна абірае моўныя сродкі: і лексічныя, і сінтаксічныя, і, вядома ж, арфаграфічныя. Неахайны тэкст выклікае неўразуменне, смех, абурэнне і ў выніку — непрыняцце. Думка сыходзіць на другі план, бо на першы выступае нягеглая форма. Наўрад ці мы будзем уважліва слухаць лектара з нямытаю галавою і ў бруднай кашулі. Гэтак жа не хочацца даваць веры журналісцкім матэрыялам у бруднай абгортцы, у тым ліку неахайнай з моўнага гледзішча.

«Феня руліць»

Даўно адышлі ў мінулае паседжанні рэдкалегіяў, разносы і адказнасць за памылкі ці «неадпаведнасць». А з распаўсюдам інтэрнэту «на трыбуну» можа падняцца кожны карыстальнік. Блогі, сацыяльныя сеткі, форумы — аўтарам стаў кожны. Як і чытачом. Аўтары чытаюць сваіх чытачоў і нярэдка пераймаюць іхны стыль. Больш за тое: сёння допіс у «Фэйсбуку» можа стаць артыкулам медыяў, амаль без зменаў *перапошчаны* на сайт газеты. А таму цяжэй пільнаваць мяжу паміж журналістыкаю і блогерствам. І тым не менш гэта рабіць неабходна.

Бясспрэчны памочнік журналіста, інтэрнэт спарадзіў неакуратнасць у выбары моўных сродкаў. Словы, якія раней можна было толькі пачуць, цяпер паўсюдна пішуцца, чытаюцца і — пераносяцца на старонкі інтэрнэт-выданняў, а часам і ў радыё- ды тэлеэфір. «Панты», «гнабіць», «апускаць», «адгрэбсці», «дзвіжуха» — жаргонныя лексічныя адзінкі (пераважна з фені) ужо не праціскаюцца ў матэрыялы журналістаў, а пануюць там. Аўтары мяркуюць, што гэтак яны набліжаюцца да аўдыторыі, робяць тэкст прасцейшым для ўспрымання. Аўдыторыя ж зразумее матэрыял і ўспрыме яго лепей без зніжанай лексікі. Ужываннем гэткіх слоў журналіст паказвае, што не валодае моваю, не можа падабраць патрэбных моўных сродкаў. **Не ўсе моўныя сродкі, што выкарыстоўваюць у інтэрнэце, прыдатныя для медыйнага матэрыялу.**

«Сведкамі перасоўвання тэхнікі ў белы дзень сталі польскія журналісты, дый самі добраахвотнікі з аддаленых рэгіёнаў Расейскай Федэрацыі *выкідаюць* у сеціва відэа пасля прыезду ва Украіну»; «Расея хоча фактычна пазбавіцца ад сітуацыі, якая існуе на Усходзе, але проста *зліць* гэтай сітуацыі яны не могуць, а хочуць атрымаць пэўныя саступкі ад Украіны». Вось быццам бы бяскрыўдныя прыклады ўжывання распаўсюджаных у інтэрнэце жарганізмаў. Якую функцыю яны выконваюць? Думаю, ніякай, апроч аднаго: яны паказваюць, што аўтар / прамоўца не ведае іншых слоў для выкарыстання ў гэтай сітуацыі або паленаваўся іх прыгадаць. Але тое, што ўспрымаецца нармальна ў вулічнай гутарцы, **зніжае якасць медыйнага прадукту**.

Мова СМІ патрабуе належнага выбару слоў і канструкцыяў. Каб выконваць функцыю ўплыву на адрасата інфармацыі, абіраем сродкі публіцыстычнага стылю мовы.

Нейтральная лексіка мусіць дамінаваць, нейтральныя словы — агульназразумелыя, яны не

выклікаюць негатыўнай рэакцыі, не рэжуць вуха. Стылістычна афарбаваныя адзінкі дадаюцца ў мову матэрыялу, каб тэкст не «закіс». І вось тут трэба быць вельмі чуйным, каб не выклікаць негатыўнай рэакцыі. Эмацыйнае афарбоўванне слова дыктуе сферу яго ўжывання. І чым ярчэйшая афарбоўка, тым вузейшая сфера выкарыстання слова. Празмерная гуллівасць, фамільярнасць, прастамоўе — сродкі абмежаванага выкарыстання. Наіўна думаць, што ўжыванне жарганізмаў наблізіць матэрыял да чытача, зробіць яго «свойскім». Пры дапамозе прастамоўя, ужытага ў тэксце, цяжка пераканаць. Затое лёгка апусціць сродак масавай інфармацыі да ўзроўню кепскага блогу. Пачытаць / паслухаць / паглядзець такі матэрыял можна, і ўвагі ён прыцягне, магчыма, болей за іншыя, падлеткаў жа дык і пацешыць, але ці гэта задача сур'ёзнага СМІ — быць блазнам?

У кожным падручніку стылістыкі апісваецца, што такое публіцыстычны стыль. І гэтыя веды не састарэлі з распаўсюдам інтэрнэту, а толькі зрабіліся больш актуальныя. Не варта блытаць медыі з сацыяльнымі сеткамі, а працу журналіста — са шчэбетам на форумах.

На жаль, з'ява імкліва распаўсюджваецца, і вось чытаем прадмову да кнігі (а гэта ўжо не радыё / тэлетрансляцыя, дзе слова ці фраза жыве адно імгненне): «За два тыдні да гэтага мы сустрэліся з Ромам у нейкай заляпанай кафэсе, дзе ён натхнёна абмаляваў свае планы і прапанаваў рабіць для часопіса 34mag.net мультымедыйныя дарожныя нататкі з кароткімі *відосамі*, серыямі фатаграфій і аўдыяўключэннямі з тых кропак планеты, куды завядзе яго Дарога» (Раман Свечнікаў. Рома едзе. Кніга 1). Відавочнае імкненне аўтара прадмовы быць «модным, маладзёжным», або быць «самім сабою», або разбурыць умоўнасці. Але гэта акурат той выпадак, калі не атрымалася, бо абраны моўны сродак хутчэй сапсаваў уражанне.

Дапаможныя інтэрнэт-рэсурсы

Калі хуткасць інфармавання выходзіць на першы план, на працу над стылем паведамлення часу не застаецца. Часта аўтары ахвяруюць не толькі стылістыкаю, а і элементарнымі правіламі арфаграфіі. Няправільнае словаўжыванне, няўдалыя канструкцыі, бруд у выглядзе памылак набору зніжаюць якасць матэрыялу і падрываюць давер не толькі да гэтага тэксту, а і агулам да сродку масавай інфармацыі. І тут інтэрнэт, які, уласна, і паўплываў на неймавернае зніжэнне якасці мовы медыйных матэрыялаў, можа прыйсці нам на дапамогу.

Рэсурс *slounik.org* падкажа забытае (ці незнаёмае аўтару) беларускае слова і дасць варыянты беларускіх фразеалагізмаў. Гэтую старонку варта мець у закладках кожнаму. Удакладніць значэнне слова можна ў тлумачальным слоўніку на сайце *skarnik.by*. Там жа — і знайсці сінонім, бо тлумачаць слова нярэдка пры дапамозе сінонімаў. Надзвычай карысны сайт — *dobrapis.info*. Анлайнавы сэрвіс «Добрапіс» дапамагае пазбавіцца ад памылак у тэксце, напісаным па-беларуску — ці афіцыйным, ці класічным правапісам. Дапаможа ж перакласці лексему з англійскай, французскай, нямецкай, іспанскай ды іншых моў мультымедыйны анлайн-слоўнік «Multitran». Гэта карысны рэсурс для тых, хто працуе з замежнымі навінамі.

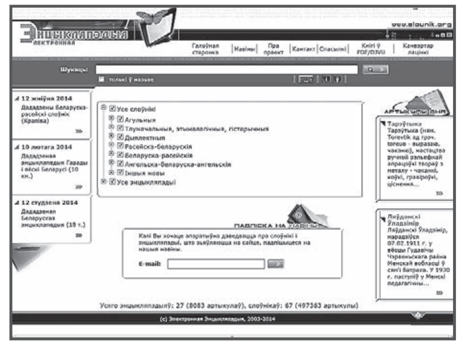

А вось да сайтаў-перакладчыкаў (напр. «Google Translate») стаўленне неадназначнае. З аднаго боку, гэта быццам бы хуткі спосаб атрымаць беларускі варыянт патрэбнага тэксту, але з іншага — перакладзены праз аўтаматычныя перакладчыкі тэкст патрабуе яшчэ ладна часу для дапрацоўкі, верыфікацыі з арыгіналам, проста ўважлівага перачытвання. Журналісты часта пераацэньваюць магчымасці сучасных тэхналогіяў і забываюць, што ў камп'ютара і ў чалавека — розныя мазгі. Дакладней, у камп'ютара іх няма. І вось тады маем матэрыял, у якім чалавека ў лесе кусаюць *цуглі* (гэтак анлайн-рэсурс пераклаў *клещей*), а пасядзець можна *на краме* (адпаведнік, прапанаваны для *лавки*). Сствалавыя ж *цэлі* (*клеткі*) робяцца ствалавымі *краткамі*.

Асобная бяда — з уласнымі імёнамі. Бо геаграфічныя назвы такія рэсурсы, вядома ж, таксама перакладаюць. І вось ужо замест лівійскага горада *Бані Валід* (Bani Walid / Banī Walīd) у навінах хоча праскочыць паселішча *Лазні Валід* (баня → лазня), вядомае адно аўтару матэрыялу і нікому болей. А ва Украіне паўстае горад *Гадзін Яр* (не, там не жывуць га́дзіны, гэта проста адпаведнік «Google Translate» для ўкраінскага места *Часів Яр*, *часів → гадзін*). Лёгкім націсканнем на кнопку інтэрнэт робіць з выканаўчага дырэктара «Greenpeace International» *Кумі Найду* (Kumi Naidoo) — *Кумі Знайду* (*найду → знайду*).

Дык ці не прасцей, калі ведаеш мову, зрабіць кандыцыйны пераклад уласнаручна? Маштаб памылак аўтаматычных перакладчыкаў занадта вялікі, каб бяздумна давярацца такім памочнікам.

Уменне балансаваць паміж якасцю матэрыялу і хуткасцю яго размяшчэння — несумненна, той навык, якім мусіць валодаць кожны журналіст. І мова — важны складнік якасці, якім немагчыма ахвяраваць, бо гэтая ахвяра можа звесці на нішто ўсе намаганні пры падрыхтоўцы медыйнага прадукту.

Сямён ПЕЧАНКО

Горад-муляж, які некалі быў першай сталіцай Вялікага Княства

Здаровыя і прыгожыя зубы, прывабная ўсмешка. Такое спалучэнне для многіх з нас з цягам часу робіцца марай. А для тых, хто ўвесь час навідавоку, на каго раўняецца большасць, гэта прафесійная неабходнасць. Уявіце сабе вядомага палітыка ці тэлезорку з шчарбатым ротам або ўсмешкай, «аздобленай» таннымі каронкамі. Вартая жалю карціна. Гэтаксама недарэчна выглядае сёння Навагрудак, колішняя першая сталіца ВКЛ.

На месцы аўтэнтычных дамкоў, якія перажылі не адну вайну, нібы танныя каронкі, з'яўляюцца сілікатныя муляжы. Замест праверанай часам брукаванкі плошчу старажытнага горада высцілае ненадзейная шэрая плітка…

Рамантычныя 1990-я

Я памятаю Навагрудак з дзяцінства. Ужо тады мяне прываблівалі таямнічыя абрысы зруйнаваных вежаў Наваградскага замка, бачныя з вокнаў дзедавага дома.

Пачатак 1990-х прынёс новыя адкрыцці: кароль Міндоўг, першая сталіца Вялікага Княства. У 1993-м горад наведалі дэлегаты І З'езда беларусаў свету, ля падножжа гары Міндоўга з'явіўся памятны камень. Тады здавалася, што ўсё толькі пачынаецца.

Гэта быў цікавы час, калі погляды ўладаў і прыхільнікаў нацыянальнага адраджэння на праблему захавання гісторыка-культурнай спадчыны шмат у чым супадалі. У першай палове 1990-х кіраўніцтва горада рэгулярна нагадвала пра неабходнасць усебакова выкарыстоўваць турыстычны патэнцыял

Навагрудка, развіваць адпаведную інфраструктуру.

Цяпер гэта гучыць наіўна, але тады верылася, што ў колішняй сталіцы ВКЛ неўзабаве з'явіцца помнік Міндоўгу, замак па цаглінцы адновяць, як адбудавалі былую рэзідэнцыю Вітаўта ў Троках. Што хутка ў цэнтры старога горада мы будзем хадзіць па сапраўднай брукаванцы.

Але прыйшла эпоха «Дажынак». Наваградак пакрысе пачаў ператварацца з горада-мары ў горад-муляж.

Красавік 2011 года. Шэраг будынкаў цэнтральнай плошчы дажывае свой век у чаканні рэканструкцыі

Тры рамонты за пятнаццаць гадоў

1998 год. Наваградак прымае гасцей да 200-годдзя Адама Міцкевіча. Горад адным з першых у гісторыі незалежнай Беларусі перажыў эксперымент па аўральнай падрыхтоўцы да агульнанацыянальнага свята. Пазней падобным чынам будуць рыхтаваць іншыя гарады — чарговыя сталіцы «Дажынак» і Дзён пісьменства.

Галоўная асаблівасць такіх падрыхтовак — аўральныя тэмпы працы, калі асноўнай мэтай робіцца засваенне выдзеленых на рамонт сродкаў, а статус і каштоўнасць паселішча фактычна застаюцца па-за ўвагай.

Яшчэ адна характэрная асаблівасць — адрамантаваныя гарады робяцца падобныя адзін да аднаго, губляючы ўнікальныя рысы. Стандартная плітка, штампаваная агароджа, нават колеры фасадаў будынкаў падобныя.

Асобная гутарка — якасць працы. У гэтым плане прыклад Навагрудка надзвычай красамоўны: за апошнія пятнаццаць гадоў ён перажыў тры капітальныя рамонты. І штораз тут клалі новую плітку, фарбавалі сцены, мянялі камунікацыі.

Без гаспадара

Многія старасвецкія будынкі ў Навагрудку, якія ў лепшыя часы маглі стаць асновай турыстычнай часткі горада, ператварыцца ў кавярні і гатэльчыкі, фактычна засталіся без гаспадара. Улады не маглі або не хацелі ўтрымліваць іх у належным стане, а прыватнікі часцяком даводзілі справу да трагічнага фіналу. Так, напрыканцы 1990-х мясцовы прадпрымальнік выпадкова разбурыў стары млын на Малой Замкавай. Вырашыў памыць сцены з дапамогай пажарных. У выніку будынак

Май 2012 года. Рэканструкцыя пачалася. Дом культуры (былы гарадскі тэатр, на фота справа) часткова зменіць сваё аблічча. Дамок побач разбяруць цалкам, каб збудаваць на яго месцы сілікатны муляж

Адноўлены з нуля гатэль «Еўропа». Стары будынак разбурылі з прычыны нядбайнасці аднаго з гаспадароў

дзясятай долі свайго турыстычнага патэнцыялу не выкарыстоўвае і працягвае чапляцца за савецкую прамысловую спадчыну.

І яшчэ адна навука нам ад Вітэнберга. Алесь Кудрыцкі назіраў за тым, як тут мянялі брук у цэнтры горада, на пешаходнай вуліцы, што вядзе да музея Лютэра.

«Я б нічога і не заўважыў. Нібыта вельмі добра ўсё рабілі, грунтоўна, не спяшаліся. Але прыехаў хтосьці з кантралёраў і загадаў разбіраць брук. А пасля класці зноў», — расказаў Алесь.

На той момант паклалі ўжо каля ста метраў брукаванкі, але кантралёра гэта нікольκі не турбавала.

«У немцаў гэта ў крыві: праца мусіць быць выканана сумленна і якасна. Зрабіць абы з рук — вялікая ганьба. Акрамя таго, тут даўно ўжо працуюць рынкавыя законы, якія не даюць магчымасці заплюшчыць вочы на брак у працы або дамовіцца з кантралёрам».

абрынуўся, ледзь не пахаваўшы рабочых. У пачатку 2000-х іншы прадпрымальнік давёў да разбурэння будынак колішняга гатэля «Еўропа». Новыя гаспадары, ураджэнцы Навагрудка, узяліся аднавіць былы гатэль, але стары будынак ім давялося разабраць па цагліне.

Вуліца Паштовая, ці не адзіная, што захавала планіроўку і забудову XIX стагоддзя, і па сёння выглядае як дэкарацыя да фільма пра паўразбураны каўбойскі гарадок недзе ў Тэхасе.

Нямецкі досвед: ад хімзавода да турыстычнага цэнтра

Перанясёмся на хвілінку ў нямецкі Вітэнберг. Горад вядомы найперш тым, што ў пачатку XVI стагоддзя тут працаваў нямецкі асветнік, ініцыятар Рэфармацыі Марцін Лютэр.

Сёння Вітэнберг жыве за кошт турыстаў, але яшчэ зусім нядаўна ўсё было інакш, расказвае журналіст Алесь Кудрыцкі, які нейкі час працаваў тут.

У часы ГДР пра Лютэра стараліся не згадваць, рэлігійнае жыццё існавала ў паўпадполлі. Працу многім жыхарам Вітэнберга даваў хімічны завод.

Усё кардынальна змянілася пасля падзення берлінскага муру. Горад напоўніцу скарыстаўся са свайго турыстычнага патэнцыялу, заснаванага на памяці пра знакамітага земляка. Спадчына Марціна Лютэра прыцягвае ў Вітэнберг тысячы турыстаў, у першую чаргу з ЗША.

У Нямеччыне далёка не ўсім гарадам пашчасціла стаць турыстычнымі цэнтрамі. Аднак кожная магчымасць прывабіць гасцей тут усяляк выкарыстоўваецца. Ці гэта ўніверсітэт, які абуджае навакольнае жыццё, ці невялікі штогадовы фестываль.

Можна толькі ўявіць, у што б ператварыўся нямецкі аналаг Навагрудка. Наш жа арыгінал пакуль што і

Міцкевіч, замак і габрэі

Уявім сабе: прыйшоў зорны час Навагрудка, і ён, як ягоны калега з Нямеччыны, атрымаў шанц стаць турыстычнай меккай Беларусі. Чым ён можа прывабіць турыстаў з усяго свету?

Статус першай сталіцы некалі адной з наймагутнейшых краін Еўропы. Толькі адно гэта можа зацікавіць тысячы вандроўнікаў з суседніх — і не толькі — краін.

Шклопакеты, якія ахоўвае дзяржава

Старажытны замак узяліся нарэшце рамантаваць. У адной з вежаў плануюць стварыць музей

Натуральна, такая ўвага абавязвае звярнуць увагу на Наваградскі замак. Яго аднаўленне — пытанне прэстыжу. Неабходна адрадзіць добрую традыцыю правядзення сярэднявечных фэстаў, забытую ў апошнія гады.

Адам Міцкевіч — паэт, правы на якога заяўляюць тры народы. Адпаведна, ягоная радзіма вабіць да сябе турыстаў з Беларусі, Літвы і Польшчы. Аднаго музея і кургана ў Навагрудку мала. Варта падумаць пра штогадовы фестываль паэзіі. А таксама пра іншыя мясціны ў ваколіцах горада, звязаныя са знакамітым паэтам.

Музей габрэйскага супраціву, адчынены ў 2007 годзе на месцы былога гета, можа прымаць тысячы габрэяў з усяго свету. Пра легендарныя ўцёкі з гета праз вузкі тунэль знялі фільм з удзелам сусветных кіназорак. Добрая рэклама, але пакуль натоўпаў турыстаў тут не бачна. Што прымушае задумацца пра іншыя, пакуль што невырашальныя, перашкоды.

У Навагрудку нарэшце з’явіліся сувенірныя крамы

Горад Міндоўга і Міцкевіча мае вялікі турыстычны патэнцыял

***

Прыгожая ўсмешка зусім не гарантуе наяўнасць анёльскага характару ў яе гаспадара.

У размовах з замежнікамі я часта чую словы пра тое, што слабая турыстычная інфраструктура ў Беларусі — не галоўная праблема для вандроўнікаў. Найбольшым бар'ерам для многіх з'яўляюцца дарагоўля беларускай візы і складанасць яе атрымання.

«Насамрэч у вас ёсць на што паглядзець. Але для гэтага спачатку ў Беларусь трэба патрапіць. А гэта ўжо сур'ёзная праблема», — казаў мне чэх, які прыехаў у маі на Чэмпіянат свету па хакеі.

Рацыя ў гэтым ёсць, але падаецца, што візавае пытанне — гэта толькі вяршыня айсберга.

Навагрудак, Полацк, Нясвіж, Гродна, Браслаў ды іншыя нашы старажытныя гарады датуль будуць страчваць сваю адметнасць, пакуль кіраваць імі будуць прызначаныя зверху «варагі», а не абраныя ў канкурэнтнай барацьбе мэры, якія ў першую чаргу будуць несці адказнасць перад сваімі выбарцамі.

Парадку не будзе датуль, пакуль мы не навучымся планаваць на дзесяцігоддзі наперад, а не жыць адным днём.

І гэта датычыць не толькі турызму.

Фота Dzedx, www.commons.wikimedia.org

У Беларуси еды для россиян нет

Но чужие наклейки на свои можно и не менять

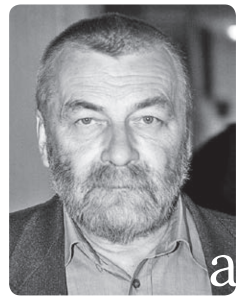

Константин
СКУРАТОВИЧ

В 2000 году Беларусь экспортировала, преимущественно в Россию, продовольствие на 503 млн долларов. Одних эта малость удручала, а оптимисты восхищались — продали харчей больше, чем на полмиллиарда долларов.

«Великий скачок»

С этого момента аграрники и пищевики начали плюсовать валютную выручку: в 2010 году экспорт продтоваров составил 3,26 млрд долларов, через год — 3,95 млрд долларов, еще через год — 4,13 млрд долларов, а в прошлом году — 5,78 млрд долларов[1].

За это время доля продтоваров в общем объеме экспорта увеличилась с 6,9 % до 15,5 %. Доля продукции машиностроения уменьшилась с 25,2 % до 12 %, и укрепилась торговля минеральными продуктами — их часть в общем экспорте товаров увеличилась с 20 % до 35 %. Опираясь на эти данные, можно было утверждать, что произошла структурная перестройка в экспорте товаров.

На это обратило внимание и руководство страны, которое мучительно переживало последствия сокрушительных поражений 2011 года, спровоцированных мнимыми успехами предвыборного 2010 года. В частности, вступив в должность, премьер Мясникович поначалу говорил об «отвратительной экономике сельского хозяйства», но изменил свое мнение к лучшему. По итогам 2013 года агропромышленный комплекс был объявлен основным добытчиком валюты для страны, а теперь ожидается, что в ближайшей перспективе он станет «главным драйвером роста национальной экономики». Сыграет роль «паровозика», который вытащит весь поезд экономики.

А тут (ложка дорога к обеду!) случилось российское эмбарго на импорт европейского и австралийско-американского продовольствия, и в рядах белорусских чиновников начался ажиотаж. Ведь в прежние годы россияне противились увеличению импорта продтоваров из Беларуси. Обычно проводились продолжительные и нудные переговоры о повышении квот на поставку мясных и молочных продуктов, устанавливали постоянный контроль над производством и поставками, бесконечно обнаруживались нарушения, в результате чего белорусские предприятия лишались права продавать свою продукцию. Как правило, в сезон «большого молока».

Теперь, похоже, приходят новые времена. Правительство России — в ответ на проявление солидарности с несговорчивой Украиной — обиделось почти

[1] В 1992 году экспорт РБ составил 1.061 млн долларов, импорт — 755 млн долларов, сальдо — 306 млн долларов — 30 % от стоимости экспорта. При этом Беларусь импортировала 20 млн тонн нефти. В 2013 году внешнеторговый оборот РБ составил 89,5 млрд долларов: экспорт 43,9 млрд долларов, импорт — 45,6 млрд долларов, сальдо — минус 1,7 млрд долларов. При этом Беларусь импортировала 21,3 млн тонн нефти. Практически столько, сколько завезли в первый год независимости. И при этом имели замечательное положительное сальдо, а сейчас оно отрицательное.

Раньше был миллиард, сейчас — десятки миллиардов. Но не за счет развития, а благодаря изменению цен на нефть.

И не стоит умиляться премьеру Мясниковичу, который вдохновляется миллиардами продовольственного экспорта. За ними стоит только рост цен, но производство, к сожалению, не растет.

на весь мир и запретило ввоз практически всего съедобного и годного для непосредственного использования в производстве или для предполагаемой переработки. Называются страны: например, все государства ЕС, США, Канада, Норвегия, Швейцария, Япония, Южная Корея и Австралия. Под санкции попали основные мировые производители и поставщики сельскохозяйственной продукции. Тот случай, когда фортуна повернулась к Беларуси лицом. Будто бы страна безо всяких шансов вяло боролась за выход к морю, но перед ней вдруг открылся весь мировой океан.

Что называется, в зобу дыханье сперло — хлынули слезы радости под звуки усердного сопения. Клондайк, что и говорить...

Взлетаем, падаем…

Давайте разберемся в этом вопросе. В Беларуси столь много и упорно говорят о достижениях сельского хозяйства, что почти все в это поверили. Верят, что продовольствие есть и что его — а следовательно, и денег — может быть еще больше.

Понятно, что в Минске агроспецы уже подсчитывают потенциальные барыши, которые они получат, если Россия на самом деле существенно ограничит импорт западного продовольствия и освободит свой рынок для белорусов. Цены поднимутся, спрос вырастет, возродится практика предоплаты в отношениях с российскими партнерами, снизится дебиторская задолженность предприятий, а вместе с ней и опасность для директоров быть обвиненными «в откатах и распилах».

Проще говоря, отходят в историю российско-белорусские «продвойны», начатые еще г-ном Онищенко, а в нашу дверь стучатся несколько лет устойчивого мирного сосуществования.

Но, к сожалению, сельское хозяйство Беларуси к этому предстоящему и устойчивому процветанию должным образом не подготовилось. Можно, например, отменно оценить успехи в растениеводстве, где стабильно собираются очень высокие урожаи. Устанавливаются едва ли не мировые рекорды. При этом страна экспортирует почти исключительно сахар, не продает зерновые, не возродила былые «союзные поставки картофеля». Иными словами, упорно работает над кормовой базой собственного животноводства. Однако периодически ощущается дефицит кормов.

А что в животноводстве?

По официальным данным, сельское хозяйство в последние годы очень интенсивно развивалось. Рост начался в 2002-м, а в 2004–2008 годах объем производства увеличивался на 20–30 % ежегодно. Правда, впоследствии темпы замедлились, уровень стабилизировался, но в прошлом году случился конфуз: объем производства сельского хозяйства составил только 95,8 % от объема 2012 года. Тем не менее этот досадный недобор физических объемов производства, финансовые потери не могли поколебать устоявшуюся тенденцию прошлых лет. Но падение продолжается. Уже в первом полугодии объем производства в сельском хозяйстве упал на 4,3 %. Видимо, понадеялись на хороший урожай зерновых, но что толку, если в прошлом году в сельскохозяйственных организациях поголовье свиней сократилось с 3,3 до 2,8 млн голов, а в приусадебных хозяйствах населения — с 1 млн до 470 тысяч.

Будет в Беларуси достаточно мяса в будущем году или не будет, пока не ясно. Ясно одно — его станет меньше, и цены на него будут расти.

Подробность, которая ввиду предстоящего увеличения экспорта в Россию становится пикантной. Где Беларуси взять нужную для этого свинину? Можно обратить внимание, что с 1990 года население Беларуси сократилось на 800 тысяч человек, которых больше кормить не надо, можно продавать излишки. Но есть ли эти излишки? Скорее всего, нет. По той простой причине, что производство в животноводстве не превысило уровень 1990 года (напоминаем, что 15 лет назад власть ставила перед экономикой задачу поднять объемы до 90-го года) и, похоже, исчерпало свои потенциальные возможности роста. В 1990 году реализация скота и птицы во всех категориях хозяйств составила 1758 тыс. тонн в убойном весе, в 2013-м — 1172 тыс. тонн. Производство молока в 1990-м составило 7457 тыс. тонн, в 2013-м — 6640 (!) тыс. тонн.

Увеличилось только производства яиц — с 3657 до 3961 млн штук.

Справедливости ради отметим, что для выхода на прежние показатели в животноводстве пошли на структурную перестройку производства. Если 20 лет назад в структуре реализации мяса и мясных продуктов на паритетных началах (40:40) были представлены говядина и свинина, 15 % занимало мясо птицы, то сейчас доля птицы доведена до 30 % (в зачет говядины и свинины).

То есть для большей убедительности в нашей статистике в общей массе учитываются и конина, и крольчатина, баранина, и «прочее мясо населения», и, как уже отмечалось, мясо домашней птицы. В развитых странах учитываются говядина, свинина и — отдельно — птица, поскольку она все-таки «не совсем мясо».

Поворот к птицеводству легко объясняется технологическими, финансовыми и социальными особенностями производства, но свежей говядины и свинины в торговле часто не бывает. Даже в Минске и областных городах, а в провинции магазины говядиной и свининой практически не торгуют. Эти мясные «категории» присутствуют, если верить рецептуре производства, в колбасах, в мясных консервах. В иных колбасах — в таких гомеопатических дозах, что эти «мясные» изделия практически не воспринимаются вкусовыми рецепторами.

Все лучшее — «братьям»

На всех потребителей традиционного мяса не хватает. Куриная ветчина, копчения, колбасы, в том числе с растительными «улучшателями», стали традиционными. Ни «мраморной говядины», ни «пханой пальцем» колбасы по доступным ценам и в изобилии, чем смущал гурманов глава государства, на прилавках так и не появилось.

По той простой причине, что поголовье крупного рогатого скота в 1990 году составляло 7,5 млн голов, сейчас — 4,3 млн. При этом кормовая база растет, но не может достичь оптимальных параметров, а производство мяса из года в год якобы увеличивается. Как говорится, если дважды два — пять, то существуют ведьмы! Производство молока тоже «растет». Молочное стадо составляло 2,63 млн голов, сейчас — 1,5 млн. В 1,7 раза меньше. А удойность повысилась только в 1,5 раза, следовательно, и производство молока не увеличилось, а упало.

И что в итоге? На одну душу населения в Беларуси приходится 1/6 дойной коровы и 1/3 свиной туши. То есть производство натуральных мяса и молока в стране сократилось. Но производство мясной и молочной продукции увеличивается, как и продажа на внутреннем и внешнем рынках. Эти чудеса творят пищевики, способные к алхимическим ухищрениям, которые охотно применяют в промышленных масштабах. Не стоит удивляться, что названия предлагаемых торговлей мясопродуктов меняются так же регулярно, как и прогнозы погоды.

Получается, как в песне, — у природы нет плохой погоды. Какой бы плохой ни была колбаса в магазине, она может быть еще хуже.

По этой причине никогда не пустуют появляющиеся на рынке ниши. Они тут же заполняются, особенно в отсутствие конкурентов. Нет ничего удивительного, специалисты из Минсельхозпрода Беларуси подсчитали и заявили, что до конца года, если повезет, успеют поставить в Москву «молочных и мясных продуктов» дополнительно еще на 2 млрд долларов.

Для этого придется натуральные продукты (мясо и молоко) использовать для производства самой выгодной продукции, пригодной для реализации в РФ. Если же исходного сырья не хватит (а его не хватит), никто не запретит закупить его в той же Польше, переработать и с полным правом продать как собственное.

Как заявил Александр Лукашенко, Беларусь не откажется от импорта запрещенной к ввозу Россией еды. Вполне естественно, поскольку не Беларусь воюет за «Луганду», не Беларусь терпит поражения, не Беларусь обижается «на весь остальной мир». Хоть и не страдает космополитизмом, но пробует торговать со всеми. Например, не водится в белорусских реках и озерах морской рыбы, моллюсков и ракообразных. Но половина (официальные данные!) продаваемых в магазинах рыбопродуктов реализуются под белорусскими этикетками. Никто же не удивляется, когда покупает английский чай, хотя чай на берегах туманного Альбиона не произрастает. Так и белорусские омары.

Можно по этому поводу злословить, как это делают россияне, но лучше принять к сведению и смириться, что мясник делает свои колбасы из покупного мяса.

В прошлом году Беларусь продала в Россию 307,8 тыс. тонн мяса и мясопродуктов, что составило треть произведенного в стране. Как увеличить физические и стоимостные объемы поставок, если учесть, что производство мяса сокращается? И если принять во внимание, что в прошлом году поставки мяса увеличили на 10 %? Можно в Россию продать все так называемые «деликатесы», а собственному населению оставить не первосортное мясо, а условно съедобные мясо-растительные суррогаты. Но лучше и проще, не опасаясь быть обвиненными в «перенаклеечном бизнесе», белорусское мясо продавать России, а европейское покупать для местного населения.

В последние годы Беларусь поставляла в Россию примерно 100 тыс. тонн свинины и сама импортировала 80 тыс. тонн. Можно предположить, что пропорции в этом деле изменятся.

Все по закону, все при своих интересах, за исключением россиян, которые не хотят пить молоко от коров потенциального противника.

Бедный платит дважды, глупый перед ценой не останавливается.

Купола на наколках

Сергей НИКОЛЮК

Необходимость выбора приводит большинство соотечественников в состояние болезненного напряжения. Местом, где такая необходимость сведена к минимуму, является тюремная зона.

Простота хуже воровства. Словарь пословиц подсказывает нам, что так говорят о тех, чьи простодушие, доверчивость, наивность приносят ущерб, неприятности. Но склонность к простоте, т. е. упрощению культурно-социальной действительности, — одна из базовых характеристик белорусской культуры.

Сталкиваясь с кризисами и конфликтами, мы, как правило, склоняемся в пользу наиболее примитивных решений. Под местоимением «мы» я в данном случае понимаю и тех, кого принято считать у нас элитой, и типичного обывателя, неспособного отличить Бебеля от Бабеля, Бабеля от кабеля, кабеля от кобеля, а кобеля от сучки (был такой популярный анекдот в 70-е годы).

За примерами далеко ходить не требуется. Достаточно обратиться к инициированному главой государства всенародному обсуждению проекта закона «О борьбе с коррупцией». Казалось бы, любое действие, претендующее на решение социально значимой проблемы, должно начинаться с ее анализа. Но это не наш случай, а когда кажется, креститься надо. Истинно же верующих у нас единицы, поэтому читатели «Советской Белоруссии» принялись активно вносить предложения по искоренению «ржавчины коррупции», не вникая в ее национальную специфику.

Между прочим, автор этих строк не поленился и также оставил свой комментарий на сайте «самой солидной газеты». Его разместили, но ненадолго.

Что мы имеем в сухом остатке? В сухом остатке мы имеем замечательную мысль Михаила Жванецкого о Минске и минчанах, высказанную на страницах «Белорусской деловой газеты» еще в 1998 году: «Город у вас замечательный, а в остальном сами виноваты».

Радикальная толерантность

Типичный пример упрощения культурно-социальной действительности — деление белорусов на «наших» и «не наших» в зависимости от того, знают они Правду или нет. На этом строятся тактика и стратегия оппозиции.

В моей компьютерной библиотеке имеется файл «Доносы», который я постоянно пополняю. Ограничусь одной цитатой: «БХД провела кампанию бойкота, исходя не из конъюнктурных соображений, — мы считали правильными такие действия. Бойкот — это правда, которую мы пытались **донести** (выделено. — *С. Н.*) до белорусского народа, и стратегия, которую мы должны были осуществлять в существующих белорусских условиях. Мы провели кампанию бойкота, невзирая на неблагоприятные внешние условия и невзирая на давление режима Лукашенко».

Итак, БХД является носителем Правды. Задача, которая стоит перед христианскими демократами, — чисто техническая. Она заключается в донесении Правды до белорусского народа. Донесут — и всем нам будет счастье.

Понятно, что на пути подобного рода доносов стоит родное авторитарное государство, претендующее на собственную правду[1] и обладающее принципиально иными техническими возможностями по ее донесению. Поэтому белорусское общество расколото на «большинство», состоящее из жертв государственной пропаганды, и «меньшинство», сумевшее приобщиться к Правде оппозиции.

События в Украине зафиксировали и наличие «третьей силы» на информационном поле Беларуси. Естественно, она предложила свой вариант Правды / правды. Речь идет о российских телеканалах. По мнению постоянного автора аналитического сайта «Наше мнение» Алексея Туровского, «белорусская официальная пропаганда проигрывает российской в части влияния на мнения и настроения общества». Причина проигрыша — низкий уровень белорусской пропаганды.

Июньский опрос НИСЭПИ зафиксировал временное равенство конкурентов с точки зрения привлечения внимания телезрителей: 67 % респондентов получало информацию о событиях в Украине из белорусских телеканалов, 65 % — из российских. «При этом по большинству вопросов, — поясняет Андрей, — респонденты ретранслировали социологам именно российскую версию событий

[1] Прописная буква в данном случае неуместна.

в Украине. Так, 62 % респондентов считают, что присоединение Крыма — "это возвращение России русских земель, восстановление исторической справедливости". 66 % оценивают события на Донбассе как "народный протест против нелегитимной власти". Борьбу украинской власти против сепаратистов 58 % респондентов считают "преступлением, войной против своего народа"».

Столь радикальные оценки абсолютно не соответствуют позиции официальной белорусской пропаганды. Это верно. Но осмелюсь высказать собственную крамольную мысль: столь радикальные оценки соответствуют степени «толерантности» среднестатистического белоруса, и низкий уровень отечественной пропаганды тут ни при чем.

«Не-личность ищет не свободы, а хозяина получше»

В июне пользовался интернетом с различной степенью регулярности 61 % белорусов (32 % — ежедневно, 22 % — несколько раз в неделю). Но составить «ящику» конкуренцию «помойка»[2] не смогла. Информацию о событиях в Украине из белорусских интернет-сайтов получало 15 % респондентов, из российских — 20 %, из украинских — 13 %.

Тот, кто сегодня жалуется на отсутствие альтернативной информации, — лукавит. Плотность авторитарного «железного занавеса» не идет ни в какое сравнение с его тоталитарным аналогом советского образца. В почтовом отделении рядом с моим домом без проблем любой желающий может приобрести «Народную волю». Я на почте бываю регулярно, но что-то не припомню, чтобы эту авторитетную независимую газету активно раскупали.

Для разъяснения парадокса призову на помощь российского культуролога Андрея Пелипенко: «Презумпция свободы как высшей ценности свойственна личности, и только личности. Нет большего заблуждения, чем приписывать это стремление всему человеческому роду, как это делает европейская культурно-антропологическая традиция, берущая начало от Просвещения. Не-личность ищет не свободы, а хозяина получше».

Необходимость выбора приводит не-личность в состояние болезненного напряжения, и не-личность стремится всеми доступными ей средствами от этой необходимости избавиться. Как это происходит на практике в масштабе общества, продемонстрировали президентские выборы 1994 года.

Коллапс «Тюрьмы народов»[3] поставил типичного представителя белорусского «большинства» в положение героя Владимира Высоцкого, отмотавшего свой срок на зоне: «Мне вчера дали свободу. Что я с ней делать буду?» Обратите внимание, сам герой свободы не добивался. Свободу ему дали.

Жизнь на зоне была простой и понятной: вот свои (зеки), вот чужие (ВОХР). Проблема выбора в такой реальности сведена к минимуму, поэтому феномен зоны несет в себе особую, завораживающую притягательность. Зона раскрывает подсознание общества, выявляет мощь неизжитых архаических слоев ментальности. Зона — один из ликов Беловодья, страны народной свободы.

Стоит ли после этого удивляться, что самым популярным сюжетом наколок среди блатных является церковь. Т. е. зона трактуется как храм, а количество куполов соответствует числу отсидок (ходок).

Проблема выбора сводится к минимуму и на Войне. Как тут не вспомнить объяснение своего поступка (дал в морду негодяю) героем Анатолия Папанова в фильме «Белорусский вокзал»: «Я вдруг почувствовал себя как на фронте. Все ясно: вот враг, рядом свои, и наше дело правое».

Не стоит отчаиваться

Проблема разделения белорусского общества на сторонников и противников власти не связана с полнотой информации. Разбрасыванием листовок по почтовым ящикам ее не преодолеть. Шансов у политиков донести *свою* персональную правду до *не своего* электората практически нет. Этот вывод справедлив как для оппозиции, так и для власти с ее практически неограниченными медийными ресурсами.

В оценках белорусской власти проявляется столкновение двух картин мира и двух культур. Наконец, двух мифологий: мифологии модерна, большого общества, западных ценностей — и мифологии традиционного общества, восходящей к культурному космосу белорусского крестьянства.

Диалог между двумя базовыми мифологиями белорусского общества невозможен, т. к. любая попытка предложить альтернативу человеку, ориентированному на традиционные ценности, вызывает у последнего отторжение. Свое право на простоту он будет защищать всеми доступными ему средствами. И не важно, что простота хуже воровства. Такой уровень рефлексии носителю традиционного сознания недоступен.

В очередной раз обращусь за помощью к Андрею Пелипенко: «Если индивидуум не имеет источника порядка внутри, то он в принципе не способен к развитию в себе личностного начала. Путь к самодостаточности и, соответственно, к внутренней свободе для него закрыт. А потому рабы могут терпеть все, кроме свободы. Ибо свобода для

[2] Данную характеристику «всемирной паутины» я позаимствовал у Александра Лукашенко.

[3] Фразеологизм на основе идеи французского писателя и путешественника маркиза Астольфа де Кюстина, сформулированной в его книге «Россия в 1839 году».

раба, лишенного внешнего регулятива, оборачивается хаосом».

Тот, кто не имеет внутреннего источника порядка, нуждается во внешнем источнике, на роль которого в наше время способно претендовать лишь государство (власть). Поэтому любое ослабление государства воспринимается носителем традиционного сознания как рост хаоса.

События в Украине — точнее, реакция большинства белорусов — это наглядно и продемонстрировали. Российская официальная пропаганда переиграла «коллегу» по Союзному государству не в силу своего профессионализма, а потому что обратилась напрямую к неизжитым архаическим слоям ментальности. Почему белорусская пропаганда «постеснялась» последовать примеру россиян — тема для отдельного разговора.

Российское государство, защитившее русских в Крыму от хаоса Майдана, естественно, повысило свой рейтинг в глазах россиян и белорусов. В таблице приведены данные июльского опроса Левада-Центра.

Позитивным настроениям россиян в связи с «присоединением» Крыма удивляться не приходится, но граждане постсоветской империи искренне полагают, что и у остального мира акт международной агрессии вызвал прилив аналогичных чувств. В результате по сравнению с июнем 2012 года доля респондентов, верящих в увеличение уважения к России в мире, возросла с 25 до 44 % (+19 пунктов)!

За последние 10 лет уважение к России в мире увеличилось, уменьшилось или осталось таким, как было? (в процентах от числа опрошенных)

Вариант ответа	Июнь 2012	Июль 2014
Увеличилось	25	44
Уменьшилось	32	22
Осталось таким, как было	34	25
Затрудняюсь ответить	9	9

Глас народа — глас Бога. Но в данном случае народ попал пальцем в небо. Обратимся к результатам опросов американского Pew Research Cente. За год доля поляков, негативно относящихся к России, увеличилась с 54 до 81 %, немцев — с 60 до 79 %, итальянцев — с 56 до 74 %, французов — с 64 до 73 %.

Такова европейская реальность. Но не стоит отчаиваться. В Нигерии американские социологи зафиксировали снижение уровня негативного восприятия России с 30 до 27 %!

Невеселая историческая параллель

Существует множество определений пропаганды. Ограничусь одним — с точки зрения психологии: пропаганда — это попытка модифицировать личность и поставить под контроль поведение индивидов в соответствии с намеченными целями. Т. е. пропаганда (пропаганда с большой буквы) не ограничивается трансляцией каких-либо идей, а стремится изменить природу человека: его ментальность и эмоциональные структуры.

Естественно, возникают вопросы. Во-первых, почему именно сейчас российская пропаганда заработала на полных оборотах? Во-вторых, события в Украине послужили причиной или только поводом для пропагандистского психоза, старт которому был дан в марте?

За ответами обратимся к лекции социолога Левада-Центра Бориса Дубина, прочитанной в январе 2008 года, т. е. за семь месяцев до военного конфликта России с Грузией. Проанализировав то, что его «соотечественники читают, видят на экранах, слушают через наушники», социолог неожиданно пришел к выводу, что Россия — это страна, «которая пытается воевать».

Рекомендую еще раз перечитать высказывание героя Анатолия Папанова в фильме «Белорусский вокзал». Без него «умом Россию не понять». О чем оно? О том, что **вне экстраординарных условий Россия как целое существовать не может**.

Если под обществом понимать систему устойчивых связей, основанных на солидарности, единстве ценностей, чувстве сопричастности и взаимных интересах, то такого общества в России никогда не существовало (как и в Беларуси). Точнее, оно возникает лишь в момент смертельной опасности. Поэтому следует согласиться с академиком Юрием Пивоваровым, что Великая Отечественная война началась не 22 июня, когда бойцы Красной армии тысячами сдавались в плен, а во время битвы под Москвой.

Российское общество не выдержало очередной попытки вписаться в рыночную экономику. Предыдущую попытку предпринял Петр Столыпин в начале XX века, и народ ответил на нее срывом в архаику в октябре 1917 года. События, которые сегодня разворачиваются на наших глазах, приведут к изменениям не меньшего масштаба, и они напрямую затронут Беларусь.

Мечыслаў Грыб:

Фота basta-news.net

«Таталітарны рэжым не можа без рэпрэсій»

Сяргей ПУЛЬША

Каб пазбавіцца таталітарнай спадчыны, трэба адмовіцца ад смяротнага пакарання, лічыць Мечыслаў Грыб — экс-спікер беларускага парламента, генерал, які амаль усё жыццё аддаў працы ў міліцыі.

Мечыслаў Грыб у 1967 годзе скончыў БДУ па спецыяльнасці «юрыст» і прайшоў шлях ад інструктара па палітыка-выхаваўчай рабоце Упраўлення аховы грамадскага парадку Віцебскага аблвыканкама да начальніка Упраўлення аховы грамадскага парадку МУС БССР і начальніка Упраўлення ўнутраных спраў Віцебскага аблвыканкама. Генерал-лейтэнант міліцыі — першы ў Рэспубліцы Беларусь. Той, хто расследаваў да канца знакамітую справу маньяка Міхасевіча ў Віцебску.

Мечыслаў Іванавіч кажа, што спецыяльна гісторыяй смяротнага пакарання не займаўся. «Гэта занадта вялікая тэма. Гэта не проста інстытут, гэта і спосабы смяротнага пакарання. Ад часоў Сярэднявечча людзей не толькі расстрэльвалі, але і тапілі, палілі, чварталі. З іншага боку, вельмі важна і тое, за што чалавека пазбаўлялі жыцця. Напрыклад, у ваенныя часы — за шпіянаж. Трэба глядзець, аналізаваць, за якія злачынствы

смяротнае пакаранне выкарыстоўвалася ці выкарыстоўваецца», — тлумачыць ён.

Але, што тычыцца савецкіх часоў, то Мечыслаў Грыб кажа: не ўсё так кепска з гэтым пытаннем было нават пры Саветах.

Тры маратарыі

Мечыслаў Іванавіч распавядае, што цягам ХХ стагоддзя на тэрыторыі сучаснай Беларусі маратарый на смяротнае пакаранне ўводзіўся аж чатыры разы. «Пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 года, калі да ўлады прыйшлі сацыялісты, Часовы ўрад прыняў рашэнне пра адмену смяротнага пакарання. І адпаведная афіцыйная пастанова была апублікаваная 25 сакавіка 1917 года. Але ў той час ішла Другая сусветная вайна, і ў чэрвені 1917 года смяротнае пакаранне было адноўленае — аднак толькі за вайсковыя злачынствы.

Пасля прыходу да ўлады бальшавікоў смяротнае пакаранне, як ні дзіўна, таксама неаднаразова адмянялася. Напрыклад, Дэкрэт II Усерасійскага з'езда Саветаў ад 26 кастрычніка 1917 года сярод іншага абвяшчаў і пра адмову ад смяротнага пакарання. Пратрываў гэты маратарый амаль год, а 5 верасня 1918 года ў сувязі з прыняццем пастановы СНК РСФСР «Аб чырвоным тэроры» расстрэлы ўзнавіліся.

Пакуль ішла вайна, такі маштабны крок, як адмена смяротнай кары, зрабіць было немагчыма. Але ж вайна не вечная. І 17 студзеня 1920 года сумеснай пастановаю Усесаюзнага цэнтральнага выканаўчага камітэта і Савета народных камісараў смяротная кара зноў была адмененая.

«Рэвалюцыйны пралетарыят і рэвалюцыйны ўрад Савецкай Расіі з задавальненнем канстатуюць, што разгром узброеных сіл контррэвалюцыі дае ім магчымасць адкласці ўбок зброю тэрору… Зыходзячы з вышэйвыкладзенага, Усерасійскі Цэнтральны Выканаўчы Камітэт і Савет Народных Камісараў пастанаўляюць: адмяніць выкарыстанне вышэйшай меры пакарання (расстрэлу) як па прысудах Усерасійскай надзвычайнай камісіі і яе мясцовых органаў, так і па прысудах гарадскіх, губернскіх, а таксама і Вярхоўнага пры Усерасійскім Цэнтральным Выканаўчым Камітэце трыбуналаў», — гаварылася ў гэтай пастанове. Яе падпісалі людзі, якіх потым зрабілі «самымі крыважэрнымі ў гісторыі рэвалюцыі», — Уладзімір Ленін, Фелікс Дзяржынскі і Авель Енукідзэ.

Праз пяць месяцаў, праўда, расстрэл ізноў стаў магчымым — 4 мая 1920 года быў прыняты загад Рэўваенсавета маладой савецкай краіны «Аб рэвалюцыйных ваенных трыбуналах». Расстрэлам магла карацца «контррэвалюцыйная дзейнасць — але такія рашэнні мелі паўнамоцтвы прымаць толькі рэвалюцыйныя ваенныя трыбуналы. То бок — тэарэтычна — смяротная кара дзейнічала толькі за ваенныя злачынствы і толькі ў ваенны час, а выносіць смяротныя прысуды маглі выключна ваенныя трыбуналы.

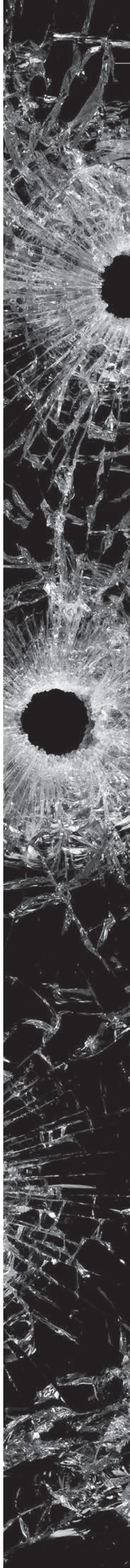

Аднак, як заўважыў Мечыслаў Грыб, паціхупалёгку «законы ваеннага часу» пераходзілі ў мірнае грамадзянскае жыццё. «Бо такая сутнасць таталітарнага рэжыму — ён не можа без рэпрэсій. Рэпрэсіі — гэта палітыка, гэта спосаб утрымання ўлады», — кажа Грыб.

Дарэчы, ніхто не задумваўся, чаму ў часы сталінскіх рэпрэсій прысуды выносіліся фактычна пазасудовым парадкам — «двойкамі» і «тройкамі». І чаму для смяротнага пакарання была абраная такая фармулёўка — «15 гадоў без права перапіскі»? Таму што фармальна прысуды выносіліся «па законе ваеннага часу», і тым самым ствараліся бачнасць «рэвалюцыйнага трыбунала» і ілюзія таго, што ніякіх смяротных прысудаў у краіне няма.

«Тройкі» як пазасудовы орган былі створаны 29 кастрычніка 1929 года паводле цыркуляра АГПУ для папярэдняга разгляду следчых спраў і даклада на судовых пасяджэннях. А фармальна права выносіць смяротныя прысуды яны атрымалі толькі 30 ліпеня 1937 года.

…І адзін савецкі

Апошні савецкі маратарый на смяротнае пакаранне пратрываў даволі доўга. Пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны быў выдадзены Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 26 мая 1947 года «Аб адмене смяротнага пакарання», а злачынствы, за здзяйсненне якіх прадугледжвалася вышэйшая мера пакарання, караліся пазбаўленнем волі тэрмінам на 25 гадоў.

Затым смяротнае пакаранне Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 12 студзеня 1950 года «Аб выкарыстанні смяротнага пакарання да здраднікаў радзімы, шпіёнаў, падрыўнікоў-дыверсантаў» дапускалася як выключэнне з папярэдняга Указа. Прычым, відавочна, што гэта было зроблена спецыяльна з мэтаю рэпрэсій, пад так званую «ленінградскую справу», сфабрыкаваную супраць вышэйшых кіраўнікоў ВКП(б) з Ленінграда.

У далейшым, з 1954 года, смяротнае пакаранне дапускалася таксама ў дачыненні да асуджаных за забойства пры абцяжарвальных абставінах, а з 1960 года — і за асабліва буйныя фінансавыя злачынствы.

Канчаткова смяротнае пакаранне як выключная мера было вызначана Крымінальным

кодэксам СССР 1961 года, распавядае Мечыслаў Грыб.

Такім чынам, уся гісторыя смяротнага пакарання ў СССР непарыўна звязаная з гісторыяй сталінскіх рэпрэсій. Смяротнае пакаранне неаднаразова адмянялася, але і неаднаразова ўводзілася. І ўводзілася яно менавіта напярэдадні рэпрэсій, каб надаць забойствам бачнасць законнасці. А ўжо потым інстытут смяротнага пакарання пускаў карані і ў звычайнай крымінальнай практыцы.

Пахаванне — таксама рэпрэсіі

Як мяркуе Мечыслаў Грыб, практыка выканання смяротнага пакарання, якая існуе ў Беларусі, таксама ёсць спадчынай менавіта сталінскіх рэпрэсій. Тое, што родзічам асуджанага не паведамляюць пра тэрміны выканання пакарання, не выдаюць цела, асабістыя рэчы расстралянага, не раскрываюць месца пахавання — гэта ўсё наступствы сталіншчыны.

«З савецкіх часоў нашы ўлады не разумеюць, што, калі ўжо выкарысталі такую меру пакарання, то не трэба здзекавацца з людзей. Не трэба хаваць таемна целы, неабходна аддаваць іх сваякам для пахавання і памінання, і гэтак далей. Ну не мае дзяржава на гэта права — пазбавіць людзей памяці, хай і пра злачынцу. Гэта людзі павінны самі вырашаць, будуць яны яго памятаць альбо не будуць. Ну, добра, вы пакаралі чалавека за злачынства смерцю — і па законе пакаралі. А за што вы караеце яго сваякоў, блізкіх, родзічаў? За што вы не даеце ім магчымасці схадзіць на могілкі?» — задае пытанне генерал-лейтэнант міліцыі.

«Я паразважаў — і думаю, што гэта звязана з рэпрэсіямі, калі былі масавыя расстрэлы — у Курапатах, Лошыцы, іншых месцах. Тады трэба было хаваць патаемна, бо, калі б пра гэта тады расказалі і людзі б туды пайшлі шукаць целы родных, пабачылі б, што там творыцца, — ад савецкай улады б нічога не засталося», — лічыць Грыб.

Пазбавіцца таталітарнай спадчыны

Здавалася б, зараз, калі ўжо сотні разоў асуджаныя сталінскія рэпрэсіі і сталінізм, прыйшоў час пазбавіцца такой таталітарнай спадчыны, як смяротнае пакаранне. Гэтае пытанне, па словах Мечыслава Грыба, з аднаго боку, складанае, з іншага — не вельмі.

Складанасць, па яго словах, палягае ў тым, што на рэферэндуме 1996 года народ

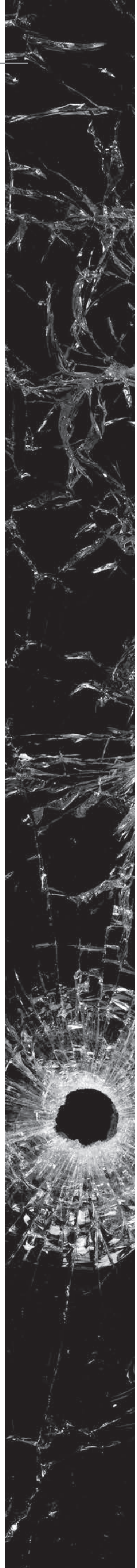

выказаўся за захаванне гэтай вышэйшай меры. А па законе адмяніць такое рашэнне можна толькі паводле другога рэферэндуму. «І я не ўпэўнены, што народ выкажацца за адмену смяротнага пакарання», — разважае Грыб, хоць і сам ён з'яўляецца прыхільнікам такой адмены.

Значна прасцейшы шлях, па яго словах, — увесці мараторый на смяротнае пакаранне і паглядзець, што з гэтага атрымаецца.

«Трэба разумець, што мараторый — гэта не адмена смяротнага пакарання. Гэта проста прыпыненне выканання смяротных прысудаў. Сёння, калі да смяротнага пакарання прысуджаюцца два ці пяць чалавек, гэта зрабіць нескладана. Увогуле, прэзідэнт краіны можа пастанавіць гэта проста сваім указам, — нават не тлумачачы, чаму і навошта ён гэта зрабіў», — кажа Грыб.

Складана ўвесці мараторый альбо адмяніць смяротнае пакаранне было ў часы Вярхоўнага Савета. З шэрагу прычынаў, і найперш з той, што ў той час не было альтэрнатывы смяротнаму пакаранню ў выглядзе пажыццёвага зняволення. «Пажыццёвае» з'явілася ў беларускім заканадаўстве толькі ў 1997 годзе, і з таго часу колькасць асуджаных да пазбаўлення жыцця знізілася ў дзясяткі разоў.

Больш за тое, па словах Грыба, існуе яшчэ і думка, што смяротная кара — гэта значна больш лёгкае пакаранне, чым пажыццёвае зняволенне. І лепш бы злачынца ўсё жыццё пакутаваў, чым «проста так» адышоў у іншы свет.

«Расія з 1996 года ўвяла мараторый на смяротнае пакаранне — і нічога. Пры той злачыннасці, што ёсць там, пры тэрактах, пры заказных забойствах, але, тым не менш, краіна існуе, не павалілася», — адзначае Грыб.

Паводле меркавання генерал-лейтэнанта міліцыі ў адстаўцы, праблему злачыннасці смяротнае пакаранне не вырашае. «Вырашыць яе толькі асэнсаванне непазбежнасці пакарання. Бо ніхто не жадае несці адказнасць нават за самае дробнае злачынства. Калі кожны будзе ведаць, што пакаранне непазбежнае, калі не будзе прыкладаў таго, што хтосьці зрабіў злачынства і пазбегнуў пакарання, ходзіць па вуліцы і гэтак далей — вось гэта з'яўляецца прафілактыкай злачыннасці. А не само пакаранне, нават калі яно сто разоў жорсткае», — лічыць Грыб.

Увесці мараторый на смяротнае пакаранне, на думку Грыба, было б вельмі карысна. Хаця б паглядзець, што з гэтага атрымаецца. У любым выпадку смяротнае пакаранне — гэта невыпраўляльная мера, а мараторый можна ўвесці, а можна і адмяніць.

Самая антыкультаўская аповесць Васіля Быкава
ўпершыню выйшла без цэнзуры

Заканчэнне. Пачатак у № 3 (106)

Сяргей ШАПРАН

СУПРАЦЬ ЦК КПБ

Пасля з’яўлення ў «Советской Белоруссии» артыкула, скіраванага супраць Васіля Быкава, на смелы ўчынак (смелы не толькі па тым часе — па нашым таксама) наважыліся маладыя беларускія паэты Генадзь Бураўкін і Анатоль Вярцінскі. Яны напісалі ў ЦК КПБ ліст у абарону аўтара «крамольнай» аповесці і сабралі пад ім 53 подпісы беларускіх літаратараў (на апошнім этапе дапамагаў у гэтым Ніл Гілевіч), у тым ліку старэйшых і паважаных калег: Янкі Брыля, Аркадзя Куляшова, Міхася Лынькова і Максіма Танка. У звароце на імя сакратара ЦК КПБ па ідэалогіі Станіслава Пілатовіча яны пісалі (прывядзём толькі вытрымкі):

«Якой нагодай, якой патрэбай выклікана такое паспешнае і нечаканае для многіх пісьменнікаў і чытачоў газеты з’яўленне рэдакцыйнага артыкула? Жаданнем прарэцэнзаваць новую аповесць В. Быкава? Але ж артыкул спрабуе разглядзець усю творчасць празаіка. Спробай даць ацэнку некатораым тэндэнцыям у адлюстраванні тэмы Вялікай Айчыннай вайны? Але ж гутарка ідзе пра творчасць толькі аднаго пісьменніка.

Недаўменне яшчэ больш расце, калі чытаеш, як “Советская Белоруссия” папракае Саюз пісьменнікаў і яго літаратурныя выданні ў тым, што яны “столь *долго* не замечали, что В. Быков постепенно начинает отходить от жизненной правды”. Няўжо сапраўды адзін з вядомых і любімых чытачамі беларускіх пісьменнікаў з кожным новым творам усё больш адыходзіў ад жыццёвай праўды? Калі гэта, дапусцім, было, то чаму ж “Советская Белоруссия” — орган Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі — маўчала? Чаму яна не папярэдзіла своечасова тыя зрывы, якія, на думку газеты, вымагаюць цяпер суровага асуджэння?..

Не можа не ўстрывожыць і не здзівіць тон артыкула — грубы, катэгарычны, “праработачны”. Не клапоцячыся аб аргументацыі, аб доказах, В. Быкава абвінавачваюць у тым, што ён сваімі творамі “не способствует воспитанию у народа любви и уважения к Советской Армии, оскорбляет лучшие патриотические чувства наших людей...” Як лёгка грамадзяніну, пісьменніку, былому воіну прыклейваецца страшны “ярлык”!..

Выклікае недаўменне і здзіўленне, што ў артыкуле сустракаюцца і перакручванне, і падтасоўка цытат…

Аўтары артыкула гавораць аб “единственной и неделимой правде о ратном подвиге народа”. Але ў чым заключаецца гэтая праўда, у артыкуле чамусьці не сказана. А гэтым не акрэслены крытэрыі, з якімі падыходзіць да творчасці В. Быкава. Бо Быкаў не бярэ на сябе задачу сказаць усю праўду пра вайну (ды аднаму пісьменніку гэта, відаць, і не пад сілу). Ён хоча сказаць праўду пра салдата на вайне, які трапляе ў трагічныя абставіны. І мы лічым, што

на гэтым шляху ў Быкава ёсць значныя поспехі.

Артыкул “Вопреки правде жизни” не пераканаў нас у тым, што В. Быкавым быццам бы “принесены в жертву и коммунистическая идейность, и

сама правда о войне”. Абвінавачванне абсурднае, палітычнае. Мы перакана ны, што Быкаў такіх абвінавачванняў не заслужыў, што гэта абражае грамадзянскія пачуцці людзей, якія палюбілі творчасць таленавітага пісьменніка.

Можна і трэба спрачацца аб мастацкіх творах. Наіўна лічыць, што ў пісьменнікаў, нават таленавітых, не бывае няўдач. Не застрахаваны ад няўдач і памылак і В. Быкаў. Але прыпісваць пісьменніку на падставе яго нейкіх мастацкіх пралікаў палітычны крымінал — недаравальна. Такога ў наш час не павінна быць.

Безапеляцыйны тон, палітычныя абвінавачванні, пeратрымкі ў артыкуле “Вопреки правде жизни” з’яўляюцца своеасаблівым рэцыдывам вульгарызатарскай крытыкі… Памятаючы ленінскія словы аб тым, што талент пісьменніка трэба берагчы, лічачы Васіля Быкава, безумоўна, таленавітым пісьменнікам, мы не можам пагадзіцца з рэдакцыйным артыкулам “Советской Белоруссии”, які ставіць пад сумненне творчасць празаіка, не можам прыняць яго грубы, нетактоўны тон».

Пра гэты ліст даведаліся не толькі ў Мінску — праз шмат гадоў будзе апублікавана накіраванае ў ЦК КПСС данясенне старшыні КДБ СССР генерал-палкоўніка Уладзіміра Семічаснага, дзе фігуравалі сярод іншых імёны Г. Бураўкіна і А. Вярцінскага:

«Комитет государственной безопасности докладывает о процессах в среде белорусских писателей, вызванных опубликованием и критикой повести В. Быкова “Мертвым не больно”.

Резкое размежевание мнений было вызвано редакционной статьей газеты “Советская Белоруссия” “Вопреки правде жизни” о творчестве В. Быкова и особенно данной в ней оценкой указанной повести…

Некоторые белорусские писатели открыто стали на защиту В. Быкова, считая, что газета “Советская Белоруссия” выступила необъективно. Заведующий отделом газеты “Літаратура і мастацтва”, член КПСС писатель Г. Буравкин заявил: “«Советская Белоруссия» перечеркнула творчество В. Быкова и вызвала обратную реакцию среди писателей. Происходит издевательство. После выступления газеты складывается впечатление, что В. Быкова судят, как на процессе”.

Член КПСС писатель В. Зуб сказал: “В. Быков написал правду о войне. И такое могло быть в действительности”.

Известный белорусский поэт А. Кулешов назвал статью “отрыжкой культовщины”.

Некоторыми писателями предпринимаются конкретные шаги с тем, чтобы публично, на страницах печати выступить в защиту В. Быкова. Так, литературовед В. Буран сдал в журнал “Неман” статью под названием “Озаренность трагическим”, в которой дается положительная оценка творчеству В. Быкова. Редколлегия журнала намерена напечатать ее в ближайшем номере.

Руководитель гродненского отделения Союза писателей Белоруссии, член КПСС А. Карпюк обратился с просьбой к А. Суркову помочь “спасти” В. Быкова.

Молодые писатели Г. Буравкин и А. Вертинский написали письмо в ЦК КПБ против статьи “Вопреки правде жизни” и проводили сбор подписей среди писателей республики.

Повесть В. Быкова привлекла внимание некоторых печатных органов капиталистических стран, которые стремятся использовать ее в пропагандистских целях. Газета “Коррьере делла сера” от 18 марта 1966 года поместила статью враждебного нам характера, использующую именно те моменты, которые критикуются за искажение событий периода Великой Отечественной войны.

Гамбургское издательство “Классен” обратилось к В. Быкову за разрешением на перевод его книги…»

«ЯК ВАЎКА Ў АБЛАВУ»

Пра гэтае завізаванае галоўным савецкім ідэолагам Суславым данясенне аднаго з ініцыятараў дзяржаўнага перавароту (у выніку якога да ўлады прыйшоў Брэжнеў) Быкаў, Бураўкін і Вярцінскі даведаюцца праз дзесяцігоддзі. Дарэчы будзе таксама сказаць, што ўжо ў апошнія свае дні Генадзь Мікалаевіч Бураўкін назаве той ліст у абарону старэйшага сябра адной з трох галоўных сваіх заслуг…

У той жа час Камітэт дзяржбяспекі пачаў сур’ёзна цікавіцца Быкавым — завербаваць у даносчыкі спрабавалі гродзенцаў, якія добра яго ведалі: гісторыка Барыса Клейна, выкладчыка Аляксея Пяткевіча, маладых літаратараў Юрку Голуба і Вольгу Іпатаву, — але — безвынікова. Аднак, пэўна ж, былі і тыя, хто не адмовіўся ад «супрацоўніцтва». Недарэмна Пятрусь Макаль напісаў у тым жа 1965-м:

> Тут штодзень дыміць азотна-тукавы,
> Копаць індустрыі несучы,
> Тут штодзённа Быкава застуквалі
> Абласнога рангу стукачы.

Паводле сведчання Аляксея Карпюка, гродзенскага пісьменніка і аднаго з найбліжэйшых сябраў Васіля Быкава, супрацоўнікі КДБ пачалі ў школах «чытаць лекцыі пра “бдзіцельнасць”, прыводзіць прыклады, што побач з Сіняўскім, Даніэлем і наш Быкаў, бачыце, пісаў творы, якія накіраваны на падрыў савецкай улады і разлагаюць моладзь… На партактыве першы сакратар абкама Міцкевіч аб’явіў усім, што Быкава ўжо апрацоўваюць італьянскія фашысты і нейкая прафашысцкая газетка ўзяла яго на ўзбраенне».

Пра тое ж паведамляў Нілу Гілевічу і сам Быкаў: «А ўвогуле — кепска. Не артыкул, артыкул — глупства. Па ўсіх іншых каналах. Дайшлі нават да школ і дзяцей. У школах даводзяць, што Быкаў — гэта гродзенскі Сіняўскі, вораг. І хто? Ведама, кадравыя работнікі КГБ. Пайшлі на прадпрыемствы "с разъяснениями". З дня на дзень усё горш. Як ваўка ў аблаву». (Гаворка ідзе пра Андрэя Сіняўскага, судовы працэс над якім толькі прайшоў, у выніку пісьменнік быў прысуджаны да сямі гадоў зняволення за публікацыю за мяжой твора, які нібыта ўтрымліваў паклёп на сацыялістычны лад. Быкаў быў сярод тых літаратараў, якія падпісалі ліст у абарону Сіняўскага.)

Тым часам да аўтара «Мёртвым не баліць» завітаў падпалкоўнік КДБ СССР Дубавінкін — наконт «*працы*, што надрукаваў "Новый мир". Трэба думаць, з недагляду, інакш "ни один уважающий себя орган не мог бы напечатать такой труд", — распавядаў сам Быкаў. — Тая бяседа, аднак, мела ўсе адзнакі допыту. Падпалкоўніка дужа цікавілі мае адказы на яго ўвогуле наіўныя ці нават дурныя пытанні. Я адказваў вельмі стрымана, дужа не хацелася мне ні размаўляць, ні спрачацца. Тады ж, аднак, зразумеў, што гродзенскія органы нічога пра мяне не ведаюць, ім патрэбны быў першапачатковы матэрыял, і яны ўзяліся збіраць яго менавіта такім прымітыўным для сябе спосабам. Мабыць, гэтак прыспічыла».

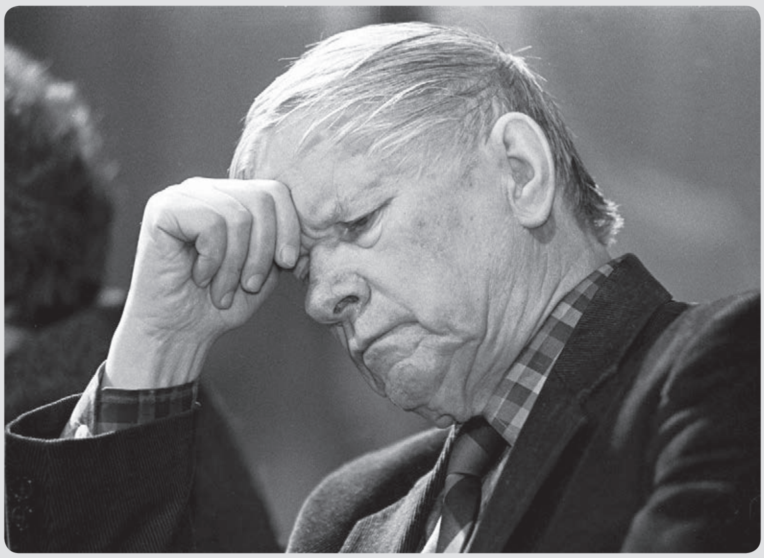

Мусіць, менавіта з таго часу Быкаў і пачаў знаходзіцца пад пільным наглядам спецслужбаў. Так, у ЦК КПСС па-ранейшаму накіроўвалі з КДБ СССР сакрэтныя данясенні, галоўным фігурантам якіх быў пісьменнік з Гродна. У тых данясеннях ішла гаворка пра публікацыю «Мёртвым не баліць» у мюнхенскім часопісе «Сучаснисть» і прадмову да яе «ўкраінскага нацыяналіста» Івана Кашаліўца, пра выхад аповесці ў заходненямецкім выдавецтве «Ульштайн» і пра прадмову да яе Карын Фратцшэр. Між іншым, тую прадмову дарэчы будзе тут узгадаць, бо гэта быў зусім іншы, адрозны ад савецкага афіцыёзу погляд на твор беларускага пісьменніка:

«Этот роман о жизни и смерти нескольких русских людей, одно из ярких литературных произведений, проникших в последние годы из СССР на Запад. Его очаровательная смелость нашла отражение в искусстве, и только из-за недоразумения произведение Василя Быкова "Мертвым не больно" стало поводом и предметом политических разногласий и споров, которых Россия и Запад не знали со времен Пастернака и Евтушенко.

Быков соединяет события этого романа, происходившие в течение нескольких дней русской войны зимой 1944 года и в длинную ночь празднования победы в 1965 году. Книга выигрывает своим прозаичным накалом и поэтической меланхолией, параллелизмом и противопоставлением сцен, которые объединяют героев книги.

Во время медленно тянущихся часов в ночном Минске он вспоминает советского офицера, чья жестокость стоила жизни его другу. Ему думается, что в праздничной толпе он видит офицера вновь. И в то время, когда он следует за ним по улицам и площадям, его вновь охватывают прежний страх и беспощадная ненависть, как тогда в украинской снежной пустыне, когда он сам входил в положение противника-немца, чего недоставало темной фигуре советского офицера. Образ этого мрачного героя олицетворяет режим периода войны и показывает эпоху во всей ее наготе, всю ее низменность, с характерными ничтожными идеями человека. Эти годы рассматриваются глазами поколения, которое отдало свою жизнь за победу, их обошедшую, и об ужасах которой они не хотели бы ничего больше знать.

Тот значительный отрицательный образ романа путем несоединения его появления на сцене и ухода с нее приносит сверхиндивидуальность содержанию этого типажа. Когда Быков воспроизводит его мотивы после войны в другом человеке, выступающем за такую же черствость и презрение к людям, тот образ превращается в типичного носителя зла, типа, который всюду ошибается, поскольку он бесчеловечен. Ему нечего жалеть, и он не может понять, что ему следует жалеть. Книга выходит за рамки политики в область поэзии.

Уже в изображении большого горя и безмерной любви к другу роман следует великим традициям

русской литературы. Параллельно с эпизодами горечи и поражения предстают сцены возникающей дружбы, изображением смерти друга мотив страдания и любви превращается в боль, которая является характерным оттенком мягкой и очень русской книги, дающей молодежи право не опускать голову, несмотря на пережитое».

«Цяжкая гэта ноша — літаратура»

Тым часам публічнае шальмаванне Быкава працягвалася, і доўжылася яно не адзін год. Вось толькі некаторыя вытрымкі з крытычных артыкулаў таго часу:

«Прежде всего, возмущает меня чудовищное искажение правды о войне, той правды, ради которой миллионы советских людей шли на смертельную схватку с сильным и матерым врагом человечества. Искажение правды повлекло за собой и искаженное изображение подвига советских людей, их поведения в буднях войны… В результате искажения исторической правды жизни, явного смещения понятий о подвиге советских людей мы в повести Василя Быкова встречаемся с той пресловутой полуправдой о войне, которую наш народ и партия в любой ее форме единодушно и решительно отвергли в последние годы. Если в изображении войны автор следует полуправде жизни, намеренно сгущает краски, выворачивает наизнанку трудности тех лет, то в показе традиционной дружбы народов нашей страны… В. Быков просто клевещет… В целом повесть “Мертвым не больно” представляется нам досадной и нелепой попыткой умышленно исказить правду жизни, правду о войне. Она является произведением, насквозь пронизанным фальшью, густо наперченным клеветой, граничащей с гнусностью» *(Цыбенов Н. Зачем же так оскорблять солдатскую память: об одной повести В. Быкова // Байкал. 1966. № 3).*

«Повесть “Мертвым не больно” — неудача автора. Об этом нужно сказать прямо и бескомпромиссно. Эта неудача — следствие серьезных идейно-эстетических просчетов писателя» *(Севрук В. Правда о великой войне // Правда. 1966. 17 апр.).*

«Но первые же страницы повести сразу настораживают читателя. Автор ведет его по каким-то зловещим закоулкам, в искаженном виде рисуя людей в дни войны и послевоенные годы… Читателю, не знакомому с действительным положением дел на фронте, и особенно молодому, может показаться, что все описанное в повести правдиво. Но согласиться с этим — значит бросить тень на нашу армию, завоевавшую великие победы. Поэтому есть необходимость подробнее разобраться в серьезных идейных и художественных просчетах, допущенных в произведении… Действительно, мертвые не могут высказать свою боль автору. Но за мертвых больно живым. Больно, когда кто-то начинает глумиться над светлой памятью павших» *(Баренц С., Лашков И. Вопреки правде жизни // Красная звезда. 1966. 20 апр.).*

«В. Быков явно поспешил со своей новой повестью. Но если бы дело заключалось только в авторской торопливости, было бы полбеды… Но, кажется, случилось нечто более прискорбное, чем обычная литературная неудача. В. Быков своей новой повестью как бы вывернул наизнанку и вольно или невольно перечеркнул все, что написал до сих пор… В основе замысла повести В. Быкова “Мертвым не больно” лежит крайне предвзятая, однобокая, недобрая и несправедливая мысль. Это не могло не отразиться и на художественной структуре произведения в целом. Если прежние повести В. Быкова отличались глубоким психологическим анализом, то в повести “Мертвым не больно” такой анализ, по существу, отсутствует… Автора повести “Мертвым не больно” постигла серьезная неудача» *(Кузьмичев И. Больно живым // Огонек. 1966. № 16).*

«Здесь мы видим явное непонимание событий — подвиг воина принижен, а ужасы войны смакуются» *(Мигунов А. Писатель обращается к героическому // Красная звезда. 1967. 14 мая).*

«Если в связи с выходом в свет серого произведения разговор может быть короток, то с явлением типа книги В. Быкова нужно разобраться и во имя установления подлинной ее значимости, и чтобы определить, насколько плодотворно этот талант развивается. Нет, мы не считаем талант нейтральным понятием. Иные рассуждают, что неважно, мол, куда направлена равнодействующая всех идейно-эмоциональных сил произведения, каким целям служит книга. Важно-де лишь одно — талант. Такая точка зрения противостоит марксистско-ленинскому представлению о социальной, гражданской и, наконец, партийной природе всякого таланта, его активной, боевой сущности… Талант — это всегда и гражданская позиция, вольное или невольное отступление от которой неминуемо приводит писателя к художественным срывам и идейным

просчетам» *(Леонов Б. За и против // Москва. 1969. № 5)*.

Пазней Быкаў прыгадваў: «Наверное, каждое партийное издание в столице и провинции считало своей обязанностью напечатать разносную статью о произведении, “оклеветавшем священный подвиг советского народа в Великой Отечественной войне”, “черными красками измазавшем героические образы защитников Родины”, “исказившем сущность нашей борьбы с немецким фашизмом”, “вбивающем клин в дружбу украинского и белорусского народов”. Как это у нас принято, со статьями выступали не только профессиональные литераторы или журналисты, но и рядовые читатели, бывшие фронтовики и партизаны. Маршал Конев с гневом клеймил повесть в “Военно-историческом журнале”, оспаривая авторскую концепцию на том основании, что за Кировоградскую операцию 1944 года, на фоне которой развертываются события в повести, он, как командующий фронтом, был удостоен ордена Ленина. Знатоки литературы, языка и стиля предъявляли автору массу специфических претензий, фронтовики — “изобличали” в военных неточностях, партийные идеологи нарекали на нарушение принципов марксистско-ленинской эстетики. Но никто ни в одной статье не обнаружил предмета своей истинной заботы, ради которой и начался весь этот сыр-бор: дерзкого посягательства автора на чистоту чекистского мундира, в который был облачен один из главных персонажей повести — штабной капитан Сахно. Все делали вид, будто Сахно — обычный строевой командир (иные напирали на то, что он украинец, хотя в действительности он мог быть белорусом, или русским, или принадлежать к любой другой славянской национальности), капитан, которого в зловредных целях оклеветал автор. Этот избитый прием подмены давал авторам статей основание зачислять автора повести в разряд антипатриотов и клеветников на славное офицерство Советской Армии».

А яшчэ ў той час, у 1966 г., аўтар «Мёртвым не баліць» прызнаваўся ў лісце да паэткі Ларысы Геніюш: «Мусіць, Вы маеце інфармацыю аб нашых тутэйшых літаратурных справах, чытаеце нашыя публікацыі ўсіх гатункаў, можна б да іх дадаць каментар, толькі не тут, вядома. З іншага — шмат клопату і непрыемнасцей, і зусім мала плёну, якога хацелася б, а часам і проста па-чалавечы бывае кепска, ды нічога зрабіць нельга, апроч як трываць, нічога не чакаючы. Такі лёс літарацкі, і тут суцяшае толькі тая акалічнасць, што некалі было горш. Цяжкая гэта ноша — літаратура, але, аднойчы ўзяўшы яе на плечы, мусіць, ужо давядзецца ісці з ёй да канца. Дарога гэта — чыгункааднапутка, паязды па якой ідуць толькі ў адным кірунку і ніводзін назад не вяртаецца».

Да таго ж, відаць, невыпадкова запісаў Быкаў недзе напрыканцы 1960-х гг. у сваім нататніку выслоўе вялікага Вальтэра: «Нет великих дел без великих препятствий».

1980-я. Барацьба за аповесць

Шальмаванне «Мёртвым не баліць», распачатае ў 1966-м, працягвалася і ў 1970-я гг. Яно было спынена, па сутнасці, толькі пасля выхаду кнігі Лазара Лазарава «Василь Быков: очерк творчества» (1979) — менавіта тады, здаецца, аповесць была ўпершыню ўскосна рэабілітавана. (Праўда, ад Лазарава патрабавалі зняць раздзел, дзе гаворка ішла пра крамольную аповесць, — інакш, маўляў, кніга не выйдзе, аднак аўтар быў упарты: «Хай не выходзіць!» — што і вырашыла лёс манаграфіі — яна была выдадзена цалкам, без скарачэнняў. «Гэта была не першая мая кніга, — сказаў пасля Лазараў, — і не паважаць сябе, скарыўшыся ўладам, у мяне не было ніякага жадання».)

Але гэта зусім не азначала, што забарона на «Мёртвым не баліць» знікла. Гаворка пра выхад аповесці асобным выданнем не ішла да таго часу, пакуль у 1980 г. дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Міхаіл Дубянецкі не паставіў пытанне пра публікацыю «Мёртвым не баліць» у Зборы твораў Быкава. Перамовы з сакратаром ЦК КПБ па ідэалогіі Аляксандрам Кузьміным вяліся ў некалькі захадаў, але канчатковае паразуменне было дасягнута толькі ў дні надання Быкаву звання народнага пісьменніка, у верасні 1980-га. Аднак праз год, калі карэктура тома з «Мёртвым не баліць» была скончаная, старшыня Дзяржкамдруку БССР Міхаіл Дзялец загадаў спыніць падрыхтоўку 3-га тома Збору твораў Быкава. Прычына: выдаваць «Мёртвым не баліць» забараніла Масква, дакладней — Галоўліт СССР. Спрабуючы выратаваць аповесць, Дубянецкі даслаў тэлеграму сакратару ЦК КПСС Міхаілу Зімяніну, які разам з усёмагутным Суславым курыраваў у СССР ідэалагічныя пытанні, а таксама навуку, культуру і СМІ:

«СРОЧНАЯ

Москва. ЦК КПСС

товарищу Зимянину М. В.

Глубокоуважаемый Михаил Васильевич,

20-го ноября вечером по указанию тов. Севрука В. Н. в Минске на завершающей стадии прекращено издание 3-го тома Собрания сочинений народного писателя Белоруссии, депутата Верховного Совета Республики, лауреата Государственных премий СССР, БССР Василя Быкова из-за содержащейся там повести “Мертвым не больно”.

Повесть опубликована “Новым миром” и “Маладосцю”, во многих странах вышла книгой. На

всех международных встречах издатели, особенно соцстран, упрекают нас, почему этой книги нет на родине Быкова. На последней ММКВЯ эти упреки, к счастью, как нам казалось, были уже сняты нами. Маловерам показывалась подписная корректура тома.

Решение тов. Севрука В. Н. объективно носит антисоветский, противозаконный, реакционный характер. Об этом недоумии уже знает весь интеллектуальный Минск, значит, узнает и весь мир.

Дорогой Михаил Васильевич, спасите, пожалуйста, значительную духовную ценность от средневекового костра, а нашу издательскую практику от позора. Повесть талантлива, полностью отвечает духу соцреализма, если его понимать здраво, а не вульгарно-социологически.

С искренним уважением и верой в победу разума,

директор издательства
"Мастацкая літаратура"
Дубенецкий Михаил Федорович».

І хоць Быкаў пасля пісаў: «Бедны і наіўны, нягледзячы на свой партыйны вопыт, Міхал Хведаравіч, на што ён спадзяваўся!» — але, мусіць, менавіта гэтая тэлеграма і выратавала аповесць. Зрэшты, заўважым, што станоўчае рашэнне было прынята толькі пасля звароту ў ЦК КПСС загадчыкаў двух аддзелаў — прапаганды і культуры:

«*30 ноября 1981 г.*
Секретно

В белорусском издательстве "Мастацкая літаратура" готовится к изданию Собрание сочинений лауреата Государственной премии СССР писателя В. Быкова. Издательство и автор включили в Собрание сочинений повесть "Мертвым не больно".

Эта повесть была опубликована в 1966 году только в журналах "Маладосць" и "Новый мир" и вызвала обоснованную критику со стороны литературной общественности за дегероизацию событий Великой Отечественной войны и другие серьезные идейные просчеты.

Отделы пропаганды и культуры ЦК КПСС докладывали по этому вопросу ЦК КПСС (записка от 15.IV.1966 г.). В записке отделов отмечалось, что в повести с неверных идейных позиций отображены события Великой Отечественной войны. Она заполнена желчными описаниями беззаконий и преступлений, якобы чинившихся в рядах действующей Советской Армии.

В соответствии с поручением отделов ЦК КПСС газеты "Правда" и "Красная звезда" опубликовали статьи, в которых повесть расценивалась как творческая неудача автора. Аналогичные критические статьи были в белорусской партийной и литературной печати. С 1966 г. данное произведение отдельным изданием не выходило.

Учитывая это обстоятельство, а также принимая во внимание, что В. Быков в своем творчестве в настоящее время не допускает подобного рода ошибки, полагали бы возможным поручить ЦК КП Белоруссии совместно с Госкомиздатом СССР рассмотреть вопрос о целесообразности включения повести "Мертвым не больно" в Собрание сочинений писателя, имея в виду вышеуказанные критические замечания.

Просим согласия.

Зав. Отделом
пропаганды ЦК КПСС
Е. Тяжельников
Зав. Отделом
культуры ЦК КПСС
В. Шауро».

Адзначым таксама, што згоды аўтары ліста прасілі адразу ў васьмі сакратароў ЦК КПСС: М. Зімяніна, М. Суслава, А. Кірычэнкі, І. Капітонава, Б. Панамарова, К. Русакова, У. Далгіх і К. Чарненкі. І згода была атрымана, што, зрэшты, не перашкодзіла пасля з'явіцца яшчэ адной забароне, а праз нейкі час і новаму дазволу на друкаванне «Мёртвым не баліць»… Толькі ў лістападзе 1982-га Міхаіл Дубянецкі падпісаў да друку 4-ы том. Аднак дзеля гэтага Быкаў быў вымушаны пагадзіцца на новыя купюры, якіх патрабавала ад яго цэнзура.

Менавіта ў такім скалечаным выглядзе, з больш чым 200 скарачэннямі, аповесць і друкавалася да гэтага часу. Сам Быкаў неаднойчы выказваў шкадаванне, што не ўдалося зберагчы першапачатковую рэдакцыю твора, аднак насамрэч захаваўся не толькі непадцэнзурны варыянт «Мёртвым не баліць» (ён знаходзіцца на пастаянным захоўванні ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва), але і яго чарнавая рэдакцыя, цудам знойдзеная малодшым сынам пісьменніка Васілём Быкавым у той кватэры, дзе некалі жыў Васіль Уладзіміравіч у Гродне (вясной жа гэтага года былі адшуканыя нават і нататнікі з накідамі да аповесці). І вось нарэшце праз паўстагоддзя пасля першай публікацыі з'явілася непадцэнзурнае выданне аднаго з самых знакамітых твораў Быкава. Безумоўна, меў рацыю рэдактар «Нового мира» Аляксандр Твардоўскі, калі ў самы цяжкі для Васіля Быкава час прарочa напісаў яму ў паштоўцы: «Все минется, а правда останется». Але якімі будуць наступныя перавыданні «Мёртвым не баліць»? Паводле Быкава ці паводле той рэдакцыі, якая была падрыхтавана «под замутненным оком Главлита»? Апытанні сведчаць: Васіль Быкаў патрэбны чытачу, ён адзін з самых запатрабаваных беларускіх пісьменнікаў. Але ці патрэбны чытачу і выдаўцам непадцэнзурны Быкаў? Адказ на гэтае пытанне дасць, мусіць, толькі час.

Дуня Миятович:

«Практика наказания в Беларуси журналистов за работу без аккредитации должна быть прекращена»

Необходимо прекратить практику наказания журналистов в Беларуси за работу без аккредитации. Об этом говорится в распространенном 8 октября заявлении представителя ОБСЕ по вопросам свободы СМИ Дуни Миятович.

«Аккредитация не может рассматриваться как разрешение на работу, — заявила Миятович. — Фрилансеры должны иметь возможность работать так же свободно, как журналисты зарегистрированных СМИ».

Миятович вновь призвала белорусские власти пересмотреть существующие требования об обязательной аккредитации, а также предложила помощь своего офиса в подготовке реформ для белорусского законодательства о СМИ, сообщает БелаПАН.